

**TASARIM BAĞLAMINDA ENDÜSTRİYEL VE TEKNOLOJİK
GELİŞMELERİN KONARGÖÇER YAŞAM TARZINA VE MADDİ
KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ ~ MERSİN YÖRÜKLERİ ÖRNEKLEMİ**

Ayşe Özge AĞÇA

**YÜKSEK LİSANS
ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİ TASARIMI ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2019

Ayşe Özge AĞÇA tarafından hazırlanan “TASARIM BAĞLAMINDA ENDÜSTRİYEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN KONARGÖÇER YAŞAM TARZINA VE MADDİ KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ ~ MERSİN YÖRÜKLERİ ÖRNEKLEMİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Dilek AKBULUT

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Aydın ŞİK

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Çağla DOĞAN

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 27/06/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayşe Özge AĞÇA
27/06/2019

TASARIM BAĞLAMINDA ENDÜSTRİYEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN
KONARGÖÇER YAŞAM TARZINA VE MADDİ KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ ~

MERSİN YÖRÜKLERİ ÖRNEKLEMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe Özge AĞÇA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2019

ÖZET

Geçimleri hayvancılığa dayalı olan, kışı ılıman iklimde, sahile yakın bölgelerde, yazı yaylada geçiren ve geleneksel konargöçer yaşam tarzını devam ettiren Yörüklerin sayısı günden güne azalmaktadır. Yörükler, endüstriyel gelişmelerin sağladığı daha iyi yaşam koşullarını göz önünde bulundurarak yerleşik yaşama geçmektedirler. Mevcut koşullar içerisinde, değişimlere uyum sağlamaya çalışan Yörüklerin tükettikleri, biriktirdikleri şeyler artmış, sahip oldukları şeyler ve icra ettikleri faaliyetler bu değişimlerden etkilenmiştir. Endüstriyel ürünler ve Yörüklerin bu ürünleri kullanma çabaları, bazen geçmiş hayatlarındaki nesnelerin ve pratiklerin kaybolmasına bazen de bu nesnelerin yeni malzeme ya da enerji kaynağı gibi çözümler ile günümüz koşullarına adapte edilmesine neden olmaktadır. Maddi kültürde yaşanan değişimler, meskenin yani çadırın içi ve dışındaki alanların da yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Dolayısı ile yerleşik hayata geçmeden önce konargöçerlik, yarı-göçerlik - yarı-yerleşiklik gibi ara yaşam tarzlarına dönüşmüştür. Bu çalışmada, Mersin ili civarında yaşayan konargöçer Yörükler, yarı-göçer Yörük aileleri, Yörük şenlikleri ve Yörük müzeleri üzerinden saha çalışması ve mülakatlar yapılmıştır. Çalışmanın amacı, endüstriyel gelişmeler sonucu yarı-göçer hayatın maddi kültüründe ve yaşam tarzında yaşanan değişimlerin ve endüstriyel ürünlerin bu yaşam tarzına uyarlanma süreçlerinin analiz edilmesidir. Bunun sonucunda tasarım, yerellik ve sürdürülebilirlik bağlamında yarı-göçer yaşam tarzındaki ürünlerin geleneksel konargöçer yaşam tarzındaki nesnelere karşılaştırmalı bir kategorizasyonu oluşturulmuştur. Tüm bu çalışmalar, Yörük kültürünün mevcut durumunun anlaşılması ve kültürün yok olmasını önlemek amacıyla gerçekleştirilebilecek olası tasarım ve sürdürülebilirlik projeleri için öngörüler içermesi açısından önem arz etmektedir.

Bilim Kodu	: 80304
Anahtar Kelimeler	: Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler, konargöçerlik, maddi kültür, yaşam tarzları, tasarım, sürdürülebilirlik
Sayfa Adedi	: 94
Danışman	: Doç. Dr. Dilek AKBULUT

THE EFFECTS OF INDUSTRIAL AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS ON
NOMADIC LIFESTYLE AND MATERIAL CULTURE WITHIN THE CONTEXT OF
DESIGN ~ THE CASE OF YORUKS IN MERSIN

(M. Sc. Thesis)

Ayşe Özge AĞÇA

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

June 2019

ABSTRACT

The population of Yoruks who have traditional nomadic lifestyle, is decreasing day after day. For the benefit of better living conditions provided by industrial developments, Yoruks shift to settled life. Under these conditions, the things consumed and accumulated by Yoruks have increased. Furthermore, the things they own and the activities they perform have been affected by these changes. Industrial products and Yoruk's attempts to use the products once in a while result in the disappearance of the traditional objects and practices, or the adaptation of these objects to current conditions with the help of new materials or energy resources. The changes in material culture have necessitated the redefinition of the residential areas. Before shifting to settled life, nomadic lifestyle have been transformed into intermediate phases such as semi-nomad and semi-settled lifestyles. In this study, a field work is done by conducting interviews and by making observations in Yoruk festivities and museums in the vicinity of Mersin. The aim of this study is to analyze the changes in the material culture and lifestyle of the semi-nomads and the adaptation processes of the industrial products to this lifestyle. In the end, a categorization is made by comparing the products used in semi-nomadic lifestyle and the objects used in the nomadic lifestyle within the framework of design, localisation and sustainability. All these studies are regarded to be crucial for understanding the current situation of Yoruk culture and for providing a foresight for possible projects in order to prevent the extinction of culture.

Science Code : 80304

Key Words : Industrial and technological developments, nomads, material culture, lifestyles, design, sustainability

Page Number : 94

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Dilek AKBULUT

TEŐEKKÖR

Tez çalıőmam sűresince desteęini hiç esirgemeyen ve her aőamada bana yol gōsteren deęerli hocam ve tez danıőmanım Doç. Dr. Dilek AKBULUT'a, bu sűrete sonsuz ilgileri, sevgileri ve yardımları için aileme, bu zor zamanlarda ikinci bir ailem gibi olan beni gűldűren, eęlendiren deęerli hocam Dr. Seçil TOROS ve Kadir URU'a, tűm manevi destekleri ve bana olan inançları için çalıőma arkadaőlarım Ceren CİNDİOęLU ve Zeynep SOYSAL'a, akademik anlamda desteęi ve en gűzel yolculuęumuz için Ege KAYA'ya, bana olan sabrı ve sevgisi için Saygın YŪCEKULE'ye ve her zaman yanımda olacaklarını bildięim Seher DEMİR, Irmak KARADEMİR, Damla TUęRUL ve Elif ATMACA'ya teőekkűr ederim. Yōrűk aileleri ile gerçekleőtirdięim ziyaretlere yōn veren ve gōrűőmeler sűresince yanımda olan Nizami SUNA'ya ve çalıőmanın gerekleőtmesinde katkıları olan gōrűőmeyi kabul edip bana çadırlarını aan Yōrűk ailelerine de teőekkűrlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
RESİMLERİN LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. ENDÜSTRİYEL GELİŞMELER VE TEKNOLOJİ ETKİSİNDE MADDİ KÜLTÜR VE TASARIM	9
2.1. Endüstriyel Gelişmeler ve Teknoloji Etkisinde Değişen Maddi Kültür ve Yaşam Tarzları.....	9
2.2. Nesnelerin Değişen Yaşam Döngüsü.....	12
2.3. Tasarım, Yerellik ve Sürdürülebilirlik	16
3. KONARGÖÇERLİK VE YÖRÜKLER.....	23
3.1. Göç Kavramı ve Göçebelik	23
3.2. Türkiye’de Pastoral Göçebelik.....	26
3.3. Yörükler	28
4. YÖNTEM VE BULGULAR.....	31
4.1. Görüşmeler	32
4.1.1. Görüşme yapılacak ailelerin, gözlemlenecek çadırların ve bölgelerin belirlenmesi	34
4.1.2. Görüşmelerin yapısı ve araştırma soruları	36
4.2. Akdeniz bölgesinde devam eden konargöçer yaşam ve faaliyetler.....	38

	Sayfa
4.2.1. Barınma faaliyetleri	40
4.2.2. Depolama-saklama faaliyetleri.....	41
4.2.3. Ev işleri	42
4.2.4. Ziraat faaliyetleri	43
4.2.5. İletişim-boş zaman faaliyetleri.....	44
4.2.6. Göç faaliyetleri.....	45
4.3. Akdeniz bölgesindeki konargöçerliğin devamı olan yarı-göçer yaşam ve faaliyetleri	47
4.3.1. Barınma faaliyetleri	48
4.3.2. Depolama-saklama faaliyetleri	48
4.3.3. Ev işleri.....	49
4.3.4. Ziraat faaliyetleri	50
4.3.5. İletişim-boş zaman faaliyetleri	50
4.3.6. Göç faaliyetleri	51
5. YARI-GÖÇER YÖRÜK MADDİ KÜLTÜRÜNDE VE YAŞAM TARZINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER.....	53
5.1. Maddi Kültürde Yaşanan Değişimler.....	53
5.1.1. Yeni/endüstriyel ürünün aynı işlevi karşılayan mevcut çözüm ile doğrudan yer değiştirmesi	56
5.1.2. Yeni/endüstriyel ürünün farklı bir alana/işleve yönelik kullanılması.....	59
5.1.3. Yeni/endüstriyel ürünün yeni bir sistem ihtiyacı yaratması	62
5.2. Maddi Kültürde Yaşanan Değişimlerin Yaşam Tarzına Etkisi	66
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	71
KAYNAKLAR	79
EKLER.....	85

Sayfa

EK-1. Mekan düzenindeki değişimlerin yaşam tarzları ve maddi kültürle ilişkisi.....	86
EK-2. Mülakat.....	87
ÖZGEÇMİŞ	93

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Farklı kaynaklara göre Anadolu'da göçebelik tipleri (A.H.T.)	27
Çizelge 4.1. Sergileme mecraları	33
Çizelge 4.2. Çadır ziyaretleri	33
Çizelge 5.1. Faaliyet alanlarına göre maddi kültürdeki değişimler	64
Çizelge 5.2. Yaşam tarzlarına göre mesken alanları ve yeni gelen ürünler	70

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Teknolojik nesnelerin yaşam döngüsü – Tasarımcı bakış açısı.....	13
Şekil 2.2. Ürün yaşam döngüsü yönetimi (Product life cycle management, PLM).....	14
Şekil 2.3. Ürün hizmet sistemleri bağlamında ürün yaşam döngüsü integrali.....	15
Şekil 2.4. Teknolojik nesnelerin yaşam döngüsü – Kullanıcı etkisi	16

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Yörükler, zanaat, maddi kültür, yaşam tarzı ve endüstri ilişkiler ağı	32
Resim 4.2. Konargöçer Yörüklerde geleneksel kara kıl çadır ve yapısı, (a) ve (b) Temsili kara kıl çadır, (c) ve (d) Kavas'ın kıl çadır çizimi, 2013	41
Resim 4.3. Konargöçer Yörüklerde ev işleri ve çadır içerisinde geleneksel depolama saklama ürünleri, (a) çulhalık, (b) taşıma kapları, (c) hamur yazma, (d) dokumalar	43
Resim 4.4. Konargöçer Yörüklerde ziraat ve hayvancılık faaliyetleri, (a) konargöçerlerde hayvancılık, (b) keçi sağımı	44
Resim 4.5. Konargöçer Yörüklerde göç faaliyeti ve deve çanları, (a) kervan, (b) kongurdaklar ve herek	46
Resim 4.6. Yarı-göçer Yörüklerde barınma.....	48
Resim 4.7. Yarı-göçer Yörüklerde ev işleri ve depolama saklama faaliyetleri	49
Resim 4.8. Yarı-göçer Yörüklerde ziraat ve hayvancılık faaliyetleri	50
Resim 4.9. Yarı-göçer Yörüklerde boş zaman ve iletişim faaliyetleri.....	51
Resim 4.10. Yarı-göçer Yörüklerde ulaşım faaliyetleri.....	52
Resim 5.1. Aydınlatma: İdare lambasının yerini lüks[1], fener[2], radyolu ışıldak[3] veya güneş enerjisi panelleri sayesinde çadır tavanına sabitlenmiş ampullerin[4] alması.....	56
Resim 5.2. Güğüm, ibrik, helke ve cerenin plastik bidon, leğen ve ibriklerle yer değiştirmesi.....	58
Resim 5.3. Geleneksel Yörük çadırında yer sergisi için dokunmuş kıl dokuma kilimlerin yerini, beton zeminlere, karolara ve bunların üzerine serilen halılara bırakması	59
Resim 5.4. Tavuk, horoz, hindi kafesi ve kedi taşıma çantasında yumurtalar.....	60
Resim 5.5. Plastik kasaların köşk oturma birimlerine dönüşmesi	61
Resim 5.6. Kesik bidonun salıncak oturma birimine dönüştürülmesi ve banyo oturağının salıncağa dönüştürülmesi, (a) kesik bidon, (b) banyo oturacağı	62
Resim 5.7. Çadırlarda televizyon, tablet, telefon ve kablolar	63

Sayfa

Resim 5.8. Çadırlarda yaşanan malzeme ve yerleşim değişimleri, (a) geleneksel kıl çadır, (b) müzede çadır, (c) şenlikte çadır, (d) yarı-göçer Yörük çadırları ve içi.....	67
Resim 5.9. Mekan düzenindeki değişimler.....	69

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

GALA

TDK

YÖRKAM

Açıklamalar

The Globalization and Localization Assosiation

Türk Dil Kurumu

Akdeniz Üniversitesi Yörük Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi

1. GİRİŞ

Maddi kültür, gündelik yaşantımızda karşımıza çıkan, toplumsal işlevleri olan ve toplumsal ilişkileri düzenleyen, insan faaliyetlerine sembolik anlamlar katan, insanlar üzerinde etkisi bulunan ve insanların da onların üzerinde etkide bulunduğu ‘şeyler’ olarak tanımlanır (Woodward, 2016). Tüketim kültürünün artan gücüyle beraber, şeylerin ya da diğer bir deyişle nesnelere toplumsal yaşamları olduğu fikri, son dönemlerde maddi kültürün kavramsallaştırılmasının temel iç görülerinden biri olmuştur (Appadurai, 1988; Kopytoff, 1988). Tüketilen ‘şeyleri’ sadece işlevsel ve ekonomik yönleri ile ele almak yerine, onların sosyolojik, antropolojik, psikolojik, çevresel ve kültürel yönleri ile de düşünülecek şeyler olduğu üzerinde durulmalıdır (Douglas ve Isherwood, 1999). Bu ‘şeyler’ zaman içerisinde çeşitli etkenler sonucu toplum ihtiyaçlarına öylesine uyarlanmışlardır ki, toplum geleneklerinin ve yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir (Heskett, 2013).

Endüstriyel gelişmeler ve teknoloji, tüketilen gündelik nesnelere ya da ürünlerin tasarımında yapılan uyarlamalar yani yaşanan değişimler için güçlü bir yönlendirici olarak görülmektedir (Norman, 2017). Bu değişimin olumlu ve olumsuz yanları mevcuttur. Modern hayatın en büyük problemlerinden biri kültürün ve kimliğin bu değişimler sonucu yok olma üzere olmasıdır. Üretilen her şeyin çok hızlı bir şekilde tüketildiği ve değiştiği toplumlarda insanların duydukları huzursuzluğu giderebilmek için yeni arayışlar içerisinde olduğu görülmektedir (Sennett, 2017; Simmel, 2017). Ancak teknolojik ve toplumsal yeniliklerin arasındaki etkileşimin sonuçları her zaman olumsuz değildir. Bu sonuçlar, sürdürülebilir yaşam ve yeni üretim modelleri için bir yöntem olarak ele alınabilir (Manzini, 2011). Bu bağlamda, ekolojik duyarlılığı olan tasarımcı, devrimci ve kökene dayalı çözümler sunabilmelidir. Özellikle gelişmekte olan, az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde, tasarımcıların, problemlerin kaynağında çözüm aradığı, tüketimi en aza indirip mevcut malzeme ve enerji imkanlarını en uygun şekilde kullanarak, yerelin üretim ve eğitim imkanlarını geliştirmeye yönelik çaba gösterdiği senaryolar üzerinde uzun süredir tartışılmaktadır (Papanek, 1971). Tasarım istihdamı, ekonomik büyüme dönemlerinde gelişim gösterir. Ancak tasarımcı bakış açısının temel çalışma şeklinin değişimi ekonomik durgunluk veya daralma dönemlerinde gerçekleşmektedir. Tasarımcılar toplumun ticari ve ekonomik yaşantısını sürdürebilmek için yeni ve yaratıcı yollar arayışına böyle koşullar altında girmektedir (Julier, 2012).

Gelişmemiş ülkelerde ithalat faaliyetleri dışında bir üretim faaliyeti olması durumunda insanlar, genellikle kendi ihtiyaçları, kendi tüketimleri için mal üretirler. Bu toplumlarda yoksulluğu azaltmak ve yerelin üretimini artırmak, ekonomisini canlandırmak ve sosyo-kültürel seviyesini yükseltmek için çevresel sürdürülebilirlik çalışmaları kurumsal düzeyde sistemli bir şekilde gerçekleştirilmelidir (Thomas, 2006). Yaşanan endüstriyel ve teknolojik değişimlere adapte olabilmek ve bu değişimlere uygun tasarımlar yapmak için çalışılan bölgedeki diğer ürün ve malzemelerin de ele alınması gerekmektedir. Bölgenin ya da mekanın çevresel sürdürülebilirlik kapsamında yeniden tasarlanabilmesi için altyapı sorunları saptanmalı ve bu sorunlara yönelik sistemsel inovasyonlar, tasarımcı tarafından doğru bir şekilde analiz edilmelidir (Walker, 2010).

Teknolojik açıdan değişen nesnelerin günlük yaşamdaki sosyolojik, psikolojik ve kültürel anlamda insan yaşamına etkilerini, nesnelerin toplumsal yaşamını kavrayabilmek ve bunun sonucunda baştan başa sürdürülebilir bir tasarım faaliyeti gerçekleştirebilmek için şimdiye kadar olan örneklerin içinde buldukları tüm koşul ve süreçler bağlamında kategorize edilmeleri gerekmektedir (Baurillard, 1968; Rosch, 1978; Braungart ve McDonough, 2002).

Bu incelemeler kapsamında Türkiye’de endüstriyel gelişmelerden ve teknolojik değişimlerden etkilenen topluluklardan birinin de konargöçer Yörük aşiretleri olduğu gözlemlenmiştir. Geçmişte geçimleri tamamen hayvancılığa dayalı olan, kışı sahile yakın bölgelerde veya ılıman iklimde, yazı yaylada geçiren Yörüklerin bu geleneksel göçer yaşam tarzını devam ettiren ailelerinin sayısı günden güne azalmıştır. Endüstriyel gelişmelerin ve daha iyi yaşam koşullarının getirilerini göz önünde bulundurarak bir kısmı yerleşik yaşama geçmiştir, bir kısmı ise bir şekilde yerleşik hayata uyum sağlamaya çalışmaktadır. Değişimlere kendilerince adapte olarak yarı-göçer yaşam tarzını sürdürenler de mevcuttur. Bu değişimler kültürel geçmişlerinde sahip oldukları nesnelere, ürünleri etkilemiş ve onları yeniden yorumlayarak yeni yaşam tarzlarına adapte etmeye zorlamıştır. Bu adaptasyonlar sonucunda ortaya çıkan her şeyin ya da nesnenin ürünleştiğini söylemek mümkün değildir. Çoğunlukla zanaatlarının veya kültürel birikimlerinin kaybolduğu ya da kültürlerinden uzaklaştıkları görülmektedir. Ancak yaşam tarzlarını etkileyen bu değişimleri yorumlarken bazılarında Yörük kültürel mirasının izlerini görmek mümkündür.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma endüstriyel gelişmelerin ve teknolojik yeniliklerin Yörüklerin maddi kültürüne ve yaşam tarzlarına etkisinin tasarım, yerellik ve sürdürülebilirlik bağlamlarında ele alınmasını ve değişimlerin sonuçlarının değerlendirilebilmesini amaçlamaktadır. Belirlenen problem doğrultusunda yarı-göçer hayata yönelik şeylerin, nesnelerin, ürünlerin tasarlanma ve adaptasyon süreçlerini analiz etmek, bu sürece etki eden etmenler doğrultusunda bir kategorizasyon oluşturmak ve maddi kültürdeki değişimlerin yaşam tarzına etkisini incelemek istenmektedir. Tüm bu çalışmalar, Yörük kültürünün mevcut durumunun anlaşılması, bu alanda yapılan diğer kaynaklara ulaşılması ve kültürün yok olmasını önlemek amacı ile gerçekleştirilebilecek olası tasarım, yerellik ve sürdürülebilirlik projeleri için öngörüler içermesi açısından önem arz etmektedir.

Bu konu üzerinde üniversitelerce ve belediyelerce düzenlenmekte olan çalıştayların mevcut olduğu görülmektedir. Belediyelerce düzenlenen çalıştaylar genellikle şenlik etkinlikleri şeklinde olmaktadır ve kısa bir süreliğine de olsa amaç kültürel mirasın anılarak yeniden yaşatılmasıdır. Yerel için kalıcı ve sürdürülebilir çalışmalara rastlanmamıştır. Bunlara örnek olarak 21-22 Nisan 2018 tarihlerinde Silifke Belediyesi'nin düzenlendiği Yörük Türkmen Çalıştayı, Ağustos 2017, Temmuz 2018 tarihlerinde Mersin Kır Alanında düzenlenen Toroslar Yörük Şenlikleri verilebilir. Bunun haricinde Antalya'da Muratpaşa Belediyesi ve Akdeniz Üniversitesi YÖRKAM'ın düzenlediği Yörük çalıştayları yapılmaktadır. Burada da yine bir şenlik ortamında kültürel mirası canlandırmak için sanatsal faaliyetler düzenlenmiştir. YÖRKAM'ın düzenlediği daha önceki çalıştaylar neticesinde 2 bildiri kitabı yayınlanmıştır. Bu kitaplar geleneksel konargöçer Yörük maddi kültürünü ve yaşam tarzını yansıtmaktadırlar. Günümüzdeki mevcut durumu 8 Mayıs 2015'te Mersin Üniversitesi Kongre Merkezinde gerçekleştirilen "Toros Yörüklerinin Yaşamsal Sorunları" adlı çalıştay ele almıştır. Yörük aileleri ziyaret edilmiş ve iskân politikaları üzerine paneller düzenlenmiştir. Ancak o günden bugüne herhangi bir yerleşik yaşam geçiş projesinin başarılı olduğu gözlemlenmemiştir. Yörük kültürü üzerine yazılan pek çok akademik çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genellikle sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarda konargöçer yaşamın bugünü ele almaktadır. Yörük kültürü ve zanaatlarını maddi kültürlerinde yaşadıkları değişimler üzerinden ele alan Ertürk ve Şanlı (2008) ve Tuztaş-Horzumlu (2014) olmuştur. Ancak değişimleri tasarım ve sürdürülebilirlik bağlamında ele alan ve maddi

kültürlerini ürünler üzerinden kategorilendiren bir çalışmaya rastlanmadığından bu çalışma bunun için bir örnek oluşturacaktır.

Kullanılan ilk niteliksel yöntem, bu kavramlar kapsamında yapılan bir literatür çalışmasıdır. Bu çalışmalara sonraki bölümlerde daha detaylı olarak yer verilmiştir. Çalışmalar sonucunda elde edilen bulguları değerlendirebilmek için daha sonra kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeveye göre görüşme yapılacak ailelere ve ziyaret edilecek mekanlara karar verilmiştir. Bu mekanlar için araştırmada diğer bir niteliksel yöntem olarak saha çalışması yapılmıştır. Saha çalışması geçmiş ve günümüzdeki mevcut durumun karşılaştırılabilmesi için iki ayrı grupta ele alınmıştır. Geçmişlerinden ve geleneklerinden gelen ürünleri incelemek için ilk grup olarak müzeler ve şenlik alanları ziyaret edilmiştir. Saha çalışmalarının ikinci grubu ise gerçek Yörük yaşamının ve pratiğinin günümüzdeki durumunu ortaya koymak için bölgede varlığını sürdürmekte olan yarı-göçer Yörük ailelerine yapılan çadır ziyaretleridir. Yarı-göçer Yörük aileleri Mersin'in Yenişehir ilçesine bağlı köylerden seçilmiştir. Bölge, yerleşik ve konargöçer yaşam tarzını sürdürmekte olan Yörüklerin bulunması sebebiyle uygun bulunmuştur. Mülakat yapılacak Yörük aileleri, bu bölgelerde daha önceden çobanlık yapmış, civar köylerdeki yarı-göçer aileleri bilen, yakın zamanda konargöçerlikten yarı-göçerliğe, oradan da yerleşik hayata geçmiş bir Yörük olan Nizami Suna vasıtasıyla belirlenmiştir. Veri toplama aşaması, yarı yapılandırılmış mülakat ve gözlem teknikleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda elde edilen görsel veriler ve ses kayıtları genel tarama modelinde karşılaştırılmıştır. Genel tarama modeli geçmişte var olmuş veya hala var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeye çalışan evrenden alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2005: 27). Yörük yaşam tarzının geçmişteki ve günümüzdeki durumunu karşılaştırmak ve maddi kültür öğelerini kategorize etmek için kesit alma tarama yöntemi kullanılmıştır. Daha sonra aynı örneklem grubunun, başta belirlenen kavramlar bağlamında, gerçekteki yaşam pratikleri ve sergilenme mecralarındaki performansları karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Literatür Araştırması

Öncelikle ön bilgilerin ve dokümanların toplanması amacıyla literatür araştırması yapılmıştır. Literatür araştırması sırasında, maddi kültür, yaşam tarzları, tasarım, yerellik ve

sürdürülebilirlik kavramları incelenmiş olup Yörük kültürü ile kesişen noktaları tespit edilmiştir. İncelenen kavramlar ve Yörük kültürü ile ilgili araştırmalar birbirini takiben iki grup olarak sunulmuştur.

İlk olarak modernizm sonrası gelişmelerden (Giddens, 2014) bu gelişmelerin de katkısıyla o dönemlerde oluşan yeni tüketim kültüründen (Sennett, 2017), modernizmin kimliğe (Simmel, 2015; Fromm, 1976; Marcuse 1976) ve tüketim kararlarına (Douglas ve Isherwood, 1999) etkisinden bahsedilmiştir. İnsan-nesne etkileşimi (Simmel, 2015; Heskett, 2013) ele alınarak 'şeyler' üzerinden maddi kültür çalışmalarına yer verilmiştir (Woodward, 2016; Buchli, 2004). Nesnelerin toplumsal yaşamları (Appadurai, 1988) anlamsal olarak farklılaşmaları (Kopytoff, 1988; Miller, 1987), düşünülecek şeyler haline gelmeleri (Douglas ve Isherwood, 1999; Baudrillard, 2014) ele alınmıştır. Maddi kültürün yaşam tarzlarına etkisi tartışılmıştır (Chaney, 1999; Sobel, 1981; Miller, 1991; Giddens, 2014). Ürünlerin yaşam döngüleri mühendislik, süreç yönetimi ve tasarım alanlarında incelenmiştir (Krippendorf, 2006; Qureshi vd., 2014; Xin vd., 2018). 'Şeyler' in temel faaliyetlere ve tasarımcılarının, kullanıcılarının deneyimlerine göre kategorizasyon yöntemlerinden bahsedilmiştir (Rosch, 1978; Athavankar, 1990; Bayrakçı, 2003).

Tasarımın doğal yapısı, gündelik yaşantıdaki yeri (Heskett, 2013; Papanek, 1985), yarattığı değişimlerin etkilerinin kalıcılığı ya da nasıl kalıcı bir değer yaratabileceği tartışılmıştır (Norman 2018; Julier, 2006, 2012). Bu alanda yapılan çalışmalara yer verilirken öncelikle kısıtlı imkanlarda tasarımcının rolüne (Thomas, 2006), daha sonra gelişmemiş ya da az gelişmiş toplumlarda yerellik kavramına (Tekeli, 2009; Manzini, 2011) değinilmiştir. Tasarımın sürdürülebilirlikle olan ilişkisinin yerelleşme ile sağlanacağını örnekleyen (Tokat ve Doğan, 2018) ve zanaatın yeniden canlandırılmasını destekleyen çalışmalara (Sennett, 2009) yer verilmiştir. Tasarım ve sürdürülebilirlik çalışmalarına verilen örnekler, yeni bir sistem oluşturma, çevresel sürdürülebilirlik; kişiselleştirme, yerelleştirme, bakım-onarım gibi kullanıcı ve ürün bağıni geliştirecek yeni yöntemler olarak çeşitlendirilmiş ve uygulamaları incelenmiştir (Walker, 2010; Ozan, 2014, 2018; Mugge, 2005, 2007, 2015; Ackermann, 2017; Fuad-Luke, 2009). Geleceğe yönelik sürdürülebilirlik odaklı tasarım çalışmaları için değer yaratımını öngören (Niinimaki ve Hassi, 2011), ürün üzerinden çıkarılan anlamların ve ürünün koşullara adapte edilme sürecinin, çevresel sürdürülebilirliğin adımı olduğunu belirten çalışmalardan (Möller, 2006) bahsedilmiştir.

İkinci olarak öncelikle göç kavramı ve göçebeliliğin geçmişine dair açıklamalar (Kongar, 2010; Yalçın, 2013; Haldun, 1997; Bates, 1971) ve bu açıklamalardan yola çıkılarak farklı kaynaklardan göç ve göçebelik üzerine tanımlar (TDK, 2019; Britannica, 2004; Armağan, 2018) yapılmıştır. Araştırmalar göçebeliliğin temelinde yer alan pastoralizm kavramına odaklanmaktadır (Koçak, 2006; Tuztaş-Horzumlu, 2014; Armağan, 2018; Khazanov, 2015). Türkiye’deki göçebeliliği anlamak için pastoral göçebeliliğin türleri üzerinde çalışmalara yer verilmiştir (Koçak, 2006; Tuztaş-Horzumlu, 2014; Armağan, 2018; Aksoy, 2001; Aksoy, 2012). İki göçebe grup olarak Türkmen ve Yörük kavramları ve bu grupların göç güzargahları tanımlanmıştır (Sümer, 1999; Türkay, 1979; Eröz, 1967; Kutlu, 1987; Dulkadir, 1997; Kum; 1949). Bu iki gruptan bu araştırmanın da örneklemini olan ve oluşturulacak gruplandırma çalışması için önemli bir kaynak oluşturabilecek konargöçer Yörükler, onların maddi kültürleri ve yaşam tarzları için yapılan çalışmalara yer verilmiştir (Büyükhahin, 2017; Matsubara, 2012; Aydın, 2017; Aksoy, 2012; Akan, 2016; Dulkadir, 1997; Eröz, 1991; Ertürk ve Şanlı, 2018). Araştırmalar incelenirken yaşam pratikleri ve çadır içerisinde ve dışarısında gerçekleştirdikleri faaliyetler gruplandırılmıştır. Akdeniz bölgesinde devam eden konargöçer yaşam tarzı ve göçerlerin faaliyetleri başlığında Sarıkeçili aşireti örneklendirilmiştir (Yalçın, 2013; Planhol, 1959; Bazin, 1989) Sarıkeçililerin yerleşik hayata adaptasyonu için gerçekleştirilen uygulamalardan bahsedilmiştir. Akdeniz bölgesinde yarı-göçer yaşam tarzını benimseyen Yörük ailelerinde yapılan gözlem ve araştırmalara da, belirlenen faaliyet alanlarına göre yer verilmiştir. Göçerlerin maddi kültürleri ve yaşam tarzlarındaki değişimleri tasarım, yerellik ve sürdürülebilirlik bağlamında değerlendiren bir çalışmaya rastlanmadığından araştırmanın temel konusu olması uygun görülmüştür.

Kavramsal çerçevede Bölüm 2’de “Endüstriyel Gelişmeler ve Teknoloji Etkisinde Maddi Kültür ve Tasarım” başlığı altında, endüstriyel gelişmeler ve modernizm sonrası maddi kültür ve yaşam tarzlarında yaşanan değişimler ele alınmış ve yaşanan bu değişimlerin tasarım ve zanaat bağlamında, yerellik ve sürdürülebilirlik çalışmalarında nasıl ele alındığına değinilmiştir. Bölüm 3’de “Konargöçerlik ve Yörükler” başlığı altında geleneksel göçer Yörük kültürünün geçmişi ve bugünü ele alınmıştır. Bölüm 4’de ise “Yarı-göçer Yörük Maddi Kültüründe ve Yaşam Tarzında Yaşanan Değişimler” başlığı altında, tez çalışması kapsamında yapılan saha çalışmaları ve bu çalışmalardan elde edilen bulgular açıklanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Kısıtları

Sorular ve cevaplar, görüşülen ailelerin geçmişlerine dair bildiklerine, çadırlarına, göçerlik durumlarına ya da gözlenen değişimlere göre farklılık göstermektedir. Özellikle belirli ailelerle gerçekleştirilen mülakatlardan çıkarım yapılmasında oldukça zorlanılmıştır. Devamlı bir iş yapma halinde olduklarından sorulara yanıtlar alınması zor olmuştur. Hayvancılık, her ne kadar sistemsel değişimler yaşamış olsa da Yörükler için ağır ve tempolu bir çalışma şeklidir. Dolayısı ile mülakatlarda konuşmalar genellikle kesintiye uğramıştır. Hatta bazı çadır ziyaretleri gerçekleştirilememiştir. Bazı aileler de özel yaşam alanlarının fotoğraflanması veya konuşmalarının kayıt edilmesini istememişlerdir. Araştırma sorularına alınan cevaplar, daha çok, ziyaret mekanlarına birlikte karar verilen kişinin (Nizami Suna'nın) aktardığı bilgiler doğrultusunda, yapılan gözlemlerden ve ailelerle yapılan kısıtlı görüşmelerden oluşmaktadır.

Sahip oldukları, adapte ettikleri ve biriktirdikleri nesnelere ve ürünlerin farkında olmamaları ya da bununla ilgili geçmişe dönük düzenli bir kayıt tutmamaları bir başka sorundur. Yörüklerin sürekli göçer halde olmaları ve kalıcılığına bakmaksızın sorunlara anlık çözümler bulmaları, sorumlu oldukları iş yükünün fazlalığı da maddi kültürlerine dayalı zamansal bir dökümantasyon tutamamalarına neden olmuştur. Gündelik yaşantılarının bir parçası haline gelmiş deneyimlerinden, alışkanlıklarından ya da eşyalarından bahsetmekten ziyade hayvanlarından, yemcilikten ve ekonomik sıkıntılarından bahsetmeyi tercih etmeleri, veri toplamayı zorlaştırmıştır.

2. ENDÜSTRİYEL GELİŞMELER VE TEKNOLOJİ ETKİSİNDE MADDİ KÜLTÜR VE TASARIM

Modernizm ilk kez feodalizm sonrası dönemde ortaya çıkan ancak özellikle 20. yy da etkilerini gördüğümüz genel olarak yaşanan endüstriyel gelişmelerin ve teknolojik buluşların siyasal ekonomik ve toplumsal anlamda insanlığın yaşam şeklini değiştirdiği bir süreçtir (Giddens, 2014: 28). Bu süreçte geleneksel alışkanlıkların yıkıldığı ve yerelin küresele dönüştüğü görülmektedir. Giddens (2014) bu sanayileşme sürecinin takibinde artan bir meta üretiminden bahseder. Dolayısı ile daha kolay ve daha az maliyetler ile üretilen mallar, alım gücünü arttırmış ve yeni bir tüketim kültürünü yaratmıştır. Bu dönem ve sonrasında yaşanan tüm değişim ve dönüşümler oldukça hızlı gerçekleşmiştir. Seri üretim ve seri tüketim, mallar da biriken bolluk ve artan çeşitlilik, değişen yaşam tarzları ve bütün bunlara hızla adapte olabilme sürecinde birey sahip oldukları üzerinden kendini ifade etmeye çalışmak zorunda kalmıştır. Bu ‘şeyler’ de aynı zamanda devamlı bir değişim içerisindedir. Nihayetinde tüm bu endüstriyel gelişmeler, kullanıcısının ürün veya hizmet ile karşılıklı etkileşim halinde olduğu, maddi bir kültür ortamı yaratmış ve bu nesnelere dönüşümleri ile kullanıcılarının yaşam tarzını değiştirmiştir. Değişimlerin her zaman kalıcı olmadığı ve istenilen sonuçların elde edilemediği gözlemlenmiştir. Bu gözlemlere dayanarak, sonuçları daha olumlu hale getirebilmek için özellikle son dönemlerde, çeşitli kurumlar veya kişiler aracılığı ile çeşitli tasarım ve sürdürülebilirlik faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında tasarım, yerellik ve sürdürülebilirlik bağlamında, endüstriyel gelişmelerin ve teknolojinin, yarı-göçer Yörük maddi kültürüne ve yaşam tarzına etkisinin ele alınması için bu kavramlara ve bu kavramlarla ilgili günümüze kadar yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Endüstriyel Gelişmeler ve Teknoloji Etkisinde Değişen Maddi Kültür ve Yaşam Tarzları

Son iki yüzyılda yaşanan endüstriyel gelişmeler ve teknolojik yeniliklerin insan hayatının pek çok alanına, büyük ölçüde etkileri olduğu görülmektedir. Özellikle son yüzyılda yaşanan gelişmelerin ivmesi yeni bir tüketim kültürü yaratmış ve bireyi yaşamının amacını, yaşam şeklini sorgular hale getirmiştir. Sennett, ‘Sorun makinelerin tasarımında ve gelişiminde yatıyor...’ derken bireyin zaman içerisinde bu değişimlerle beraber işe yaramazlık duygusuna kapıldığını, becerilerinin tükendiğini ve sürekli yeni yeteneklerle kuşatılmak zorunda hissettiğini, bunun derin bir huzursuzluk ve endişe durumu yarattığını belirtiyor

(2017: 71-73-129). ‘İçinde yaşadıkları kurumlar parçalanırken insanları hangi değerler ve pratikler bir arada tutabilir?’ sorusuna, kültürün antropolojik açıdan yeniden değerlendirilmesi şeklinde cevap veriyor (Sennett, 2017: 10).

Modern hayatın sorunları, toplumsal güçler, tarihi miras, toplumsal kültür ve hayatta kalma becerisi karşısında bireyin varoluşunun öznelliğini koruma talebinden kaynaklanmaktadır. Kültürün maddileşmesi karşısında bir tepki olarak kendini gösteren bu kendine dönme durumu, metropol yaşantısında doruk noktasına ulaşır, bireysel ve kişisel olan her şeyi yutarak yeni bir kültür yaratır ve metropol tüm mekanlara hakim olan teknolojinin sunduğu nimetler vasıtası ile bu kültürel kimliği sergiler (Simmel, 2015: 26-27). Teknolojik değişimlerin yarattığı bu yeni sürekli ve hızla tüketme halini ve buna bağlı olarak devinen kültürü Douglas ve Isherwood (1999) şu şekilde açıklamaktadır:

Bu yönüyle bakıldığında, tüketim kararları yerli dönemin kültürünün hayati kaynağı haline gelir. Belli bir kültürde yetişen insanlar, bu kültürün kendi hayatları süresince değiştiğini görürler: yeni kelimeler, yeni fikirler, yeni tarzlar. Kültür evrilir ve insanlar değişimde rol oynar. Tüketim tam da kültürün kavgasının verildiği ve biçimlendiği yerdir (Douglas ve Isherwood, 1999: 73).

Modern dünyada teknolojinin değişim hızı, tüketimin de verimsiz bir biçimde hızla artmasına ve yeni anlamlar kazanmasına yol açmıştır. Tüketilen malların temel işlevlerinden öte toplumsal ilişkileri oluşturma ve devamlılığını sağlama görevi vardır. Bireysel rekabetçilik ve sahip olunan eşyaların getirdiği saygınlık gibi niyetler içerisinde, teknolojinin tüketimi kendi kültürel kimliğini var etmektedir (Douglas ve Isherwood, 1999: 75). Tüketimin niteliklerinin ve oluşagelen kültürün birey üzerindeki etkilerini ise şöyle ifade edebilmek mümkündür: “Kaygıyı hafifletir, çünkü insanın sahip olduğu şey ondan geri alınamaz; ama aynı zamanda daha da fazla tüketim yapmasını gerektirir, çünkü önceki tüketim çok geçmeden tatmin edici niteliğini kaybeder.” (Fromm, 1976: 22) Kısacası modern toplumda insanlar kendilerini sahip oldukları mallar üzerinden tanımlamaktadır ve aynı zamanda kitlesel üretim ve kitlesel tüketim bireyi esir almış durumdadır (Marcuse, 1976:22).

Tüketim kültürünü oluşturan malların dolayısı ile tüketilen ‘şeyler’in, nesnelere sadece teknolojinin gelişiminden etkilendiği söylemek doğru bir yaklaşım değildir. Yaşanan bu gelişmelere adapte olmaya çalışan insanların da nesnelere üzerinden aktardığı anlamların

mevcut olduğu gözlemlenmiştir. Simmel (2015) kitlesel üretim ve tüketim sürecini nesnelere üzerinden değerlendirirken bu süreci yürütenin sadece nesnelere olmadığını, aynı zamanda nesne ile insan arasındaki etkileşimler doğrultusunda, nesnelere arasındaki ilişkilerin gerçekte insanlar arasındaki ilişkiler olduğunu belirtir. Zira nesnelere nasıl yaşayacağımıza ya da nasıl yaşamamız gerektiğine ilişkin fikirlerin önemli bir dışavurumu ise bu tüketicisi ile nesnenin sürekli girift bir ilişki içerisinde bulunduğunu ifade etmektedir (Heskett, 2013: 59). Nesnelere pragmatik bir işlev aracı olarak ele almaktan ziyade en sıradan nesnelere dahi insanın en derin duygu ve düşünce durumunu simgeleme gücü dikkate alınmalıdır (Woodward, 2016). Dolayısı ile nesnelere ve temsil ettiği imgeler doğrultusunda, çevremizdeki bu ‘şeyler’in, toplumsal işlevler gerçekleştirmek, toplum ilişkilerini düzenlemek ve insan faaliyetlerine sembolik anlamlar katmak üzere insanların üzerinde etkilerinin olduğunu ve insanların da onların üzerinde etkide bulunduğunu incelemek gerekli görülmüştür.

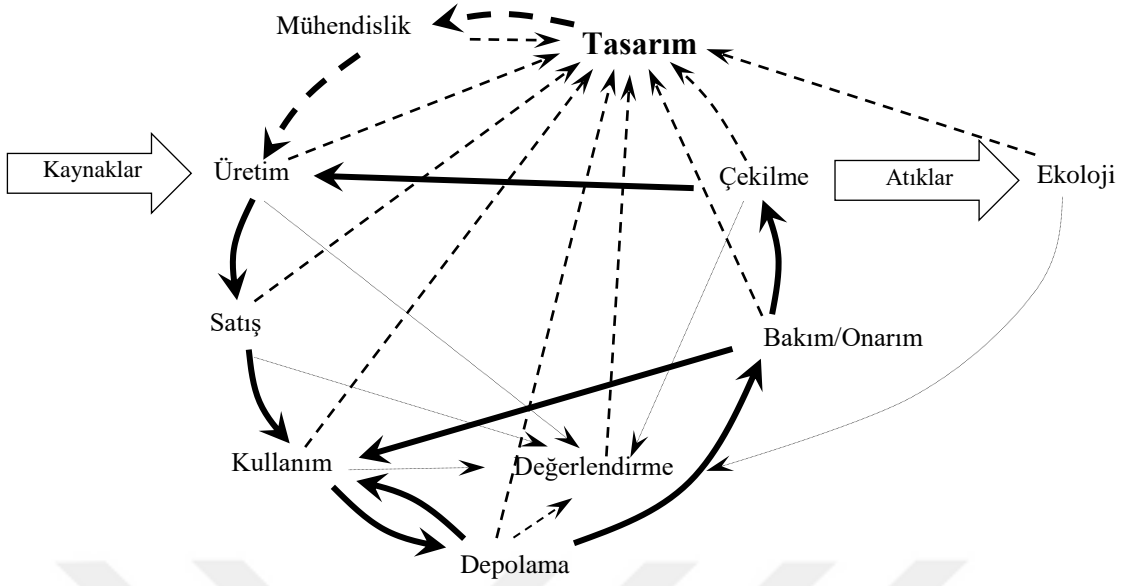
Nesnelere, ‘şeyler’, ürünler ve sistemlerden oluşan maddi kültür kavramı disiplinler arası bir kavramdır. Her disiplinde farklı bir şekilde ele alınmakla beraber insanların hayatta kalmak, sosyal ilişkileri tanımlamak, kimlik unsurlarını temsil etmek ya da insanın zihin durumuna, sosyal ya da ekonomik duruşuna fayda sağlamak için kullandığı herhangi bir nesne olarak da tanımlanabilir (Buchli, 2004). Bu terim, özellikle arkeolojik ve antropolojik çalışmalarda, belirli kültürel ve tarihsel bağlamlar, eski topluluklar ve inanç sistemlerinde yer alan malzeme veya eserleri anlayabilmek ve değerlendirebilmek için de kullanılmaktadır.

Maddi kültür çalışmalarında görülen bir diğer yaklaşım da nesnelere toplumsal yaşamları olduğu (Appadurai, 1988), mübadele süreçlerinde anlamsal olarak farklılaştıkları, öznelştikler (Miller, 1991) ve tekilleştikleridir (Kopytoff, 1988). Bunları anlamak tüketim kültürünü anlamının anahtarlarından biridir (Woodward, 2016: 43-44). Woodward (2016), Miller’ın da üzerinde durduğu, toplumsal yaşamın çeşitli nesnelere üzerinden deneyimlendiği maddi bolluk çağını tasvir ederken aslında toplumların tüketim kültürü hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmadığını vurgular. Öncelikle bu nesnelere bireyi nasıl yönlendirdiklerini neye dönüştürdüklerini anlamak için maddi kültür konusunun ciddiye alınması gerektiğini belirtir. Kopytoff, nesnelere, toplumsal yaşamlarıyla, nereden geldikleri, kimin tarafından üretildikleri, ne ve kimin için tasarlandıkları, nerede kullanılacakları şeklinde sorgularken o nesnenin kültürel söylemlerini ve hikayesini öğrenmeye çalışmaktadır. Bu şeyin hayatında geçirdiği aşamaları ve yararlılığı sona erdiğinde ona ne

olduğunu, tüketicisine ne anlam ifade etmeye başladığını anlamak gerekmektedir (1988: 66). Douglas ve Isherwood (1999) tüketim nesnelere ilişkin işlevsel ve ekonomik durumlarını bir kenara bırakıp onların üzerinde düşünülecek şeyler olduğu fikrine yönelmesi gerektiğini savunurlar. Nesnelere, insanların kendilerini ve yaşam tarzlarını, başkalarını ve genel olarak kültürü anlamalarına olanak tanımaktadır (Woodward, 2016:152-153). Chaney'e (1999) göre yaşam tarzları kültürel normlara bağlı olan her biri bir biçim, bir tavır ve bir gruba ait bazı nesnelere, yerleri ve zamanları kullanım şeklidir. Nesnelere yaşam tarzlarına etkisinin en yalın halde gözlemlenebileceği örneklendirme ev içerisindeki eşyalar ve bu eşyaların farkında olunmaksızın yarattığı düzendir. Ev eşyalarının, davranışların düzenli bir şekilde ve sırasıyla yinelenmesini sağlayacak bir eksen oluşturduğunu ve ailenin simgesel varlığını anımsattığını belirtilmiştir (Baudrillard, 2014: 21).

2.2. Nesnelere Değişen Yaşam Döngüsü

Görüldüğü üzere tasarım ve maddi kültür üzerine yapılan antropolojik çalışmalar sonucunda nesnelere kendilerine ait bir yaşamları olduğunu ve diğer nesnelere ile olduğu gibi kullanıcıları ve çevreleriyle de iletişimlerinin olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Krippendorff (2006) bu yaşamın başlangıç ve bitişi olmayan bir döngü olduğunu belirtir. Bu döngü, ancak, tasarımcı, 'insan eliyle yapılmış şeyin' nasıl bir yaşamı olması gerektiğini doğru bir şekilde analiz ettiğinde tamamlanır. Döngünün ana yapısında sadece tasarımcılar değil mühendisler, pazarlamacılar hatta kullanıcılar da yer almaktadır. Zira bu üç grup hedef kitlelerinden aldıkları geri bildirimleri kritik ederek yeniden değerlendirir ve değerlendirmeler sonucu yeniden tasarım sürecine dahil ederler (Şekil 2.1).

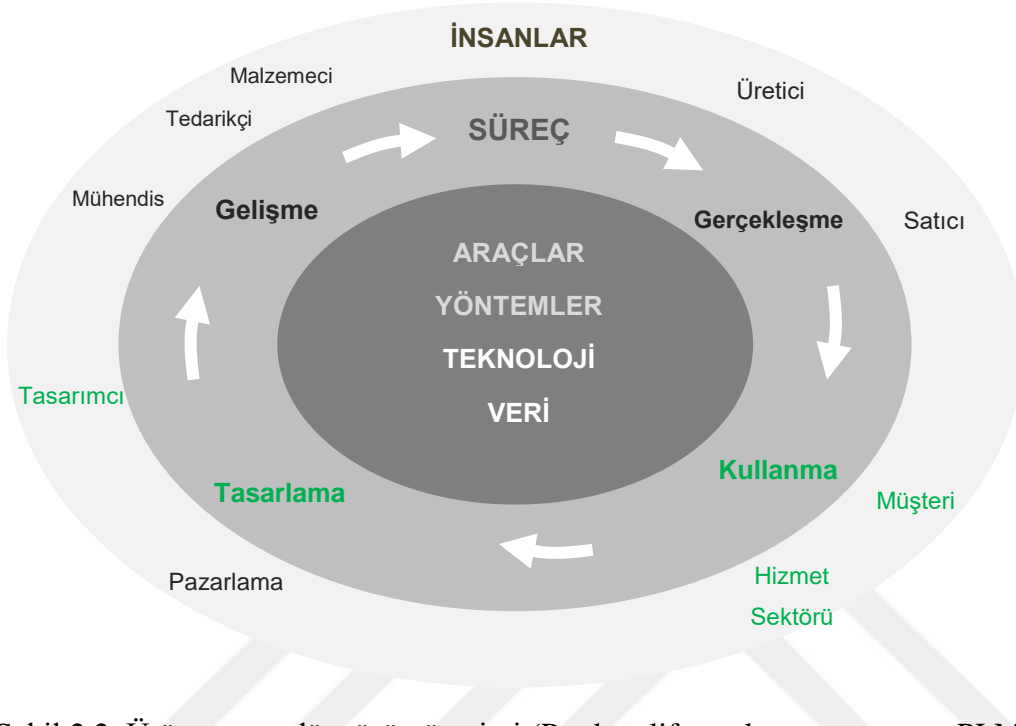
Şekil 2.1. Teknolojik nesnelerin yaşam döngüsü – Tasarımcı bakış açısı (Krippendorff, 2006:180)

Ürün yaşam döngüsü, farklı bağlamlarda farklı yaklaşımları ele almaktadır. Pazarlama sektöründe bir ürünün yaşamı dört bölümden oluşur: Giriş, büyüme, olgunluk ve reddedilme evreleri. Ürün geliştirme yönetiminde bütün bu evrelerle birlikte ihtiyaç analizleri ve tasarımın geliştirilmesi ile üretim süreçleri yer alır. Ancak hiçbiri çekilme ya da yok olma sürecini ve devamını dikkate almaz. Bu yaklaşımlar ürünün yaşam döngüsünün ‘beşikten mezara’ olduğu ve bir sirkülasyon sağlamadığı yaklaşımlardır (McDonough ve Braungart, 2002).

Ürünlerin yaşamı bir döngü olarak kurgulandığında, üreticilerinin, tasarımcılarının, pazarlamacılarının, mühendislerinin, son kullanıcılarının ve sonra yapılabilecek yeniden değerlendirmeler için tüm üçüncü aktörlerin bu döngüye dahil olma hakkına sahip oldukları görülebilir (“Concepts, Life Cycle Approach”, 2019).

Ürün yaşam döngüsü yönetimi (Product Life Cycle Management, PLM) ise yaşam döngüsünü veriler, teknoloji girdisi, uygulanacak metotlar, kullanılacak araçlar ve insanların müdahalesi ile planlanan bir süreç olarak tanımlar. Şekil 2.1 de görüldüğü üzere, sürece her alandan müdahale mevcuttur. Düşünme, fikrin oluşturulması ve gelişimi kısmında tasarım ve mühendislik; geliştirme ve gerçekleştirme süreci arasında üreticiler ve tedarikçiler; pazara girerken ve kullanımına kadar pazarlamacı ve satıcılar; kullanım sürecinde müşteriler ve

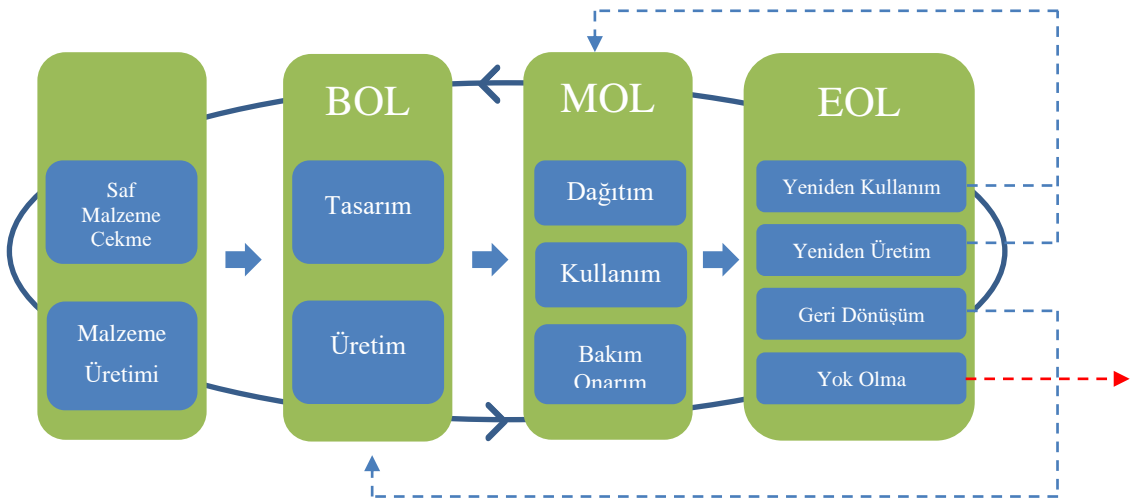
kullanım ile yeniden değerlendirme ve fikrin oluşumu arasında hizmetler ve pazarlama rol almaktadır (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Ürün yaşam döngüsü yönetimi (Product life cycle management, PLM) (“Product Lifecycle”, 2019)

Ana yapısı ile ürün yaşam döngüsü dört evre ve bunlara bağlı olarak iletişim, yönetim ve birlikte işbirliği bölümlerinden oluşur. Dört evre, yaratım, tasarım, üretim ve hizmettir. Bir ürün yok olma ya da reddedilme sürecini yaşıyorsa bunun üstesinden gelmek için hizmet bölümü devreye girer. Ürünün sürdürülebilirliği, geri dönüşümü ve yeniden değerlendirilebilmesi için kullanıcıları ile iletişime geçilir ve yeni ürün için tüm bölümler işbirliği içerisine girer.

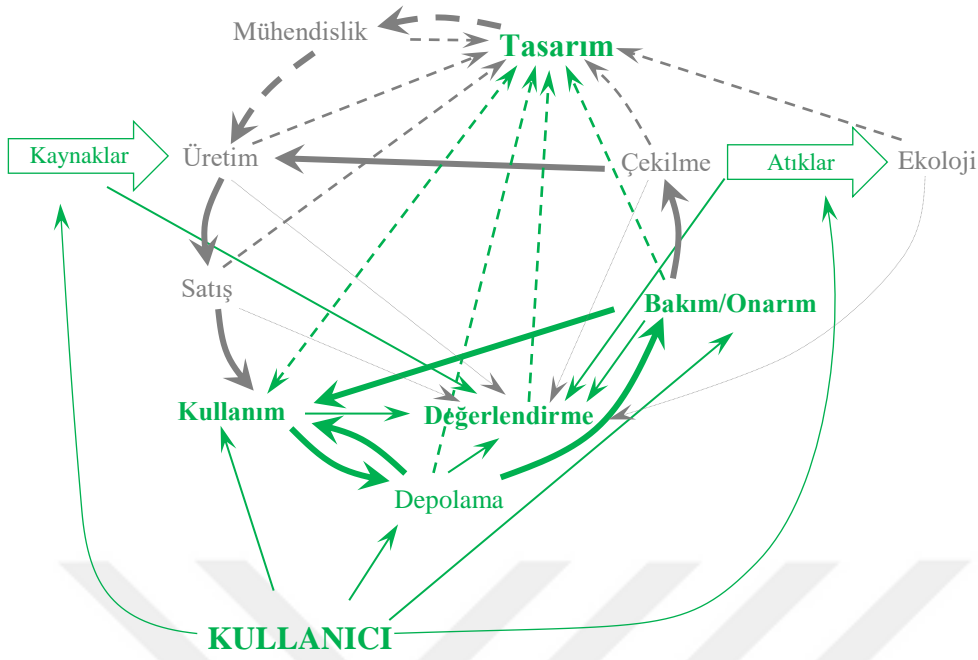
Modern ürünlerin çok teknolojik altyapısı, ürün yaşam döngüsü boyunca farklı disiplinlerden uzmanlığın müdahalesini gerektirmektedir. Tüm bunlar geneli itibari ile yönetimsel süreçleri kapsamaktadır. Qureshi vd. (2014) kendi ürün yaşam döngüsü modelinin bölümlerini ihtiyaç oluşturma, tasarım, uygulama, kullanım, destek ve ömrün sonu olarak tanımlar. Ancak Şekil 2.3’de görüldüğü gibi mevcut tasarım modellerinin özellikle döngünün son aşamaları ile yeteri kadar ilgilenmediğini belirtmektedirler.

Şekil 2.3. Ürün hizmet sistemleri bağlamında ürün yaşam döngüsü integrali (Xin, Ojanen ve Huiskonen, 2018)

Ürün hizmet sistemlerinde ise yaşam döngüsü modeli üç grup olarak tanımlanmıştır: yaşam döngüsü başlangıcı (Beginning of Life Cycle, BOL), ortası (Middle of Life Cycle, MOL) ve sonu (Ending of Life Cycle, EOL). Şekil 2.3' de görüldüğü gibi BOL süreci konsept tasarımların oluşturulması ve ürünün fiziksel olarak var olması sürecidir. MOL, ürünün dağıtımını, kullanımını ve kullanım sonrası bakım ve onarımıdır. EOL ise kullanıcının üründen vazgeçmesi ya da ürünün kullanım sürecini tamamlaması durumunda geri dönüşümü ve yeniden kullanılacak hale getirilmesi sürecidir. Bu süreçte alınan geri bildirimler sonucunda ürünler diğer süreçlerde yeniden değerlendirilmektedir. Özellikle BOL ve MOL evrelerinde elde edilen verilerin ve bilgilerin yönetimi hizmetlerinin varlığı, ürünün sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir (Xin vd., 2018).

Görüldüğü üzere özellikle mühendislik ve yaşam döngüsü yönetimi alanlarında çeşitli modeller ve çalışmalar mevcuttur. Ancak ürünü şekillendiren tüm bu aktörler dışında kullanıcı müdahalesinin ürün ve malzeme üzerindeki etkilerine de dikkat etmek gerekmektedir. Zira Krippendorf'un tanımladığı model üzerinden daha önce bahsedilen nesnelere ve insanlar arasındaki ilişkiler bağlamında bir değerlendirme yapılacak olursa kullanıcının nesnenin yeniden değerlendiricisi olduğu yeni bir modelden bahsedilebilir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. Teknolojik nesnelerin yaşam döngüsü – Kullanıcı etkisi (Uyarılama: Krippendorf, 2006:180)

Nesnelerin insanları düşündürdüğü ve yaşam tarzını şekillendirdiği fikrinden yola çıkılarak kullanıcının çevresinde bulunan kaynakları ya da atıkları, onlara yeni kullanım ve anlam alanları tanımlayarak değerlendirebileceğini ve bu müdahale sonucunda kısmen yeni bir ürün tasarlayabileceğini söylemek mümkündür. Ürün ve hizmetlerin kullanımı, depolanması bakımı ve onarımı sırasında da sürece etki etmesi olasıdır. Ancak bu müdahaleler sonucunda tasarım sürecinin ne kadar doğru bir şekilde ve ne oranda gerçekleştiği görecelidir. Nitekim kullanıcıların böyle bir durum hakkında farkındalığı ve yeterliliği tartışılabilir. Söz konusu teknolojik nesneler doğru bir uyarılama ya da adaptasyon süreci yaşamadıklarında, birikerek çoklukla işlevsiz bir eşya yığınının oluşmasına da neden olabilmektedir.

2.3. Tasarım, Yerellik ve Sürdürülebilirlik

Tasarım, gün içerisinde insanın yaptığı her faaliyette, yaşamının her ayrıntısında var olan bir süreçtir. En eski zamanlardan beri insanlar, çevrelerinden gözlemledikleri doğal biçimleri belirli bir amaç için ideal model olarak ele almış, bunlardan kavramlar ve ihtiyaçlar kurgulayarak yaşam tarzları için vazgeçilmez nesneleri tasarlamışlardır. Bu biçimlerle temsil edilen deneyim, zaman içerisinde yeni koşullara ve ihtiyaçlara yönelik değişimler yaşamıştır, yeni deneyimleri var etmiştir. Yeni deneyimler bireyi yeni teknolojik olanaklardan daha çok faydalanmasını sağlamış ve daha incelikli ihtiyaçlara yönlendirmiştir.

Bu değişimlerin çoğu kısa ömürlü olurken, çok azı kalıcı niteliktedir (Heskett, 2013: 22). Papanek (1985) de bu görüşe tüm insan aktivitelerinin bir tasarım süreci olduğu yaklaşımı ile katılır. İstenilen ve öngörülebilir bir sonuca yönelik herhangi bir eylemin planlanması ve düzenlenmesi dahi bir tasarlama sürecidir. Yaptığımız her şey, neredeyse her zaman tasarımdır (Papanek, 1985: 56). Yaşanan değişimlerin etkisinden söz ederken de özellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde, bu etkilerin kalıcı olması için tasarımların yerelin içerisinde ekolojik ve sosyal olarak sorumlu ve duyarlı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunur. Böyle devrimci ve kökten yaklaşımlar içerisinde tüketimin en aza indirgenerek kaynakların doğru değerlendirildiği minimum çaba ile maksimum ürün çeşitliliğinin sağlandığı bir tasarım anlayışı geliştirilebilir (Papanek, 1985: 346-347).

Tasarım, aynı zamanda gündelik şeylerin nasıl çalıştığı, nasıl denetlendiği, insanlar ile teknoloji arasındaki etkileşimin yapısı ile de ilgilenmektedir. Ancak tarih boyunca yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında teknolojinin ilerleme hızının tasarımı geçtiği gözlemlenmiştir. Bu gelişmeler tasarım göz ardı edilerek gerçekte olduğundan kendinden önceki yanlışları tekrar eder niteliktedir. Norman (2018: 39) yaşanan her değişimin ve yapılan her yeniliğın, görenekleri çiğnediğini, *insanlarla arası iyi olmayan mekanik nesnelere* var ettiğini ve bunun sonucunda başlangıçta insanların bu değişime mutlaka karşı çıkmasına ya da *morallerinin bozulmasına* (2018: 158) neden olduğunu belirtir ancak değişime tam anlamıyla karşı değildir. Değişim yaşanacak ise olası avantajları göz önünde bulundurularak her alanda yaşanmalıdır. Çünkü tüm bu endüstriyel gelişmeler ve teknolojinin sağladığı yenilikler, eğitim, sağlık, giyim, ulaşım, iletişim ve beslenme biçimlerimize kadar insan yaşamının her alanını etkilemektedir. Bir öneri olarak ise teknoloji kadar hızlı değişmeyen kültür ve tasarım kavramlarının değişimin hızlandırılması ve teknolojiyi yakalayarak insan yaşamını olumlu yönde etkileyebilmesinin yolunun ancak küçük ölçekten başlanarak sağlanabileceğini belirtmektedir.

“Her aygıtta daha fazla işlev sağlayarak yaşamı basitleştiren teknoloji, aynı zamanda aygıtın öğrenilmesini, kullanılmasını zorlaştırarak yaşamı karmaşıklaştırıyor. Teknolojinin paradoksu ve tasarımcının çözümlemesi gereken sorun budur.” (Norman, 2018: 36)

Julier (2006), 21. yüzyılda yaşanan gelişmeleri yakalayabilmek için tasarım eyleminin, değer, döngü ve uygulama kavramları ile ele alınması ve bu kavramlar çerçevesinde bir tasarım kültürünün oluşturulması gerektiğini vurgular. Değer kavramı ticari olmakla beraber

sosyal, kültürel, çevresel, politik ve sembolik değerleri de içerebilir. Bir değer yaratmak için var olan ürünler üzerinden etkileşimli bir ağ oluşturmak; mevcut teknolojiler, çevre ve insan faktörleri çerçevesinde pazar içerisinde sirkülasyonunu sağlamak gerekmektedir. Tasarlanan her değerın süreçlerin, sistem ve ürünlerin günlük yaşamda yer alması ve kendi tüketim kültürünü oluşturması uygulamanın başarılı olduğunu göstermektedir. Tasarlanan şeyin kalıcılığı bu şekilde sağlanır ve bu şekilde kendine bir kültür yaratır. Dolayısı ile olası bir tasarım kültürünün oluştuğu, daha etkin ve kalıcı ürünlerin tasarlandığı koşulların da ne olduğunu belirtmekte fayda görmüştür. Tasarımın en çok ekonomik büyüme dönemlerinde rağbet gördüğünü ancak temel çalışma şeklini ekonomik durgunluk ve daralma dönemlerinde geliştirdiğini gözlemler (Julier, 2012). Özellikle gündelik hayatın nasıl yaşanabileceğine odaklanır ve sosyal değişimlere yönelik tasarımların kısıtlı zaman ve kaynaklar içerisinde gerçekleştiğini belirtir. Yine tasarımcının bu bağlamda farklı alanlarla işbirliği içerisinde olması gerekmektedir. Tasarımcı bu alanlarda uzmanlaşabilir ya da bu alanlardan tasarım üzerine yoğunlaşacak bir ekiple birlikte çalışabilir. Julier gibi Thomas (2006) da tasarımın kısıtlı koşullarda özellikle yoksul piyasaların canlandırılmasındaki katkısını sorgular. Yoksul üretici gruplar geleneksel anlamda tasarım kabiliyetlerine ve gelişmiş dünyanın talepleri hakkında bilgiye sahip değildirler. Bu konuda genel geçer bir eğitimleri yoktur. Bu da tasarım ve üretim gereksinimlerinin iletilmesi ve kalite kontrol süreçleri konusunda sorun yaratır. Gelişmemiş ülkelerde üreticilerin dış piyasalar için olmadığı gibi iç piyasalar için de yeterli kapasitesi yoktur ya da yoksul kesim sadece tüketebilecekleri kadar üretim faaliyeti gerçekleştirir. Mevcut tasarımların kopyalanarak üretilmesi durumu Thomas'a göre faydalı bir ürün üretme tekniğidir ancak bu toplumun tasarım becerisini geliştirmemektedir. Kısıtlı imkanlar içerisinde ekonomik kalkınmayı ve sürdürülebilirliği sağlamak için tasarımcıya düşen görevin, mütevazı olup kendine özgü varsayımlardan kaçınmak, topluma kanalize olup tüketim kararlarını gözlemlemek ve onlara yön vermek olduğunu belirtir. Toplumun kendi kültürü, zanaatleri ve eğitimi konusunda farkındalıkları artırılmalıdır. Bireysel kalkınmadan ziyade çevresel sürdürülebilirlik ön planda tutulmalıdır (Thomas, 2006: 3-5).

Bu noktada küçük ölçekten ve çevresel sürdürülebilirlikten kasıt yerele dönmektir. Yerellik, GALA (The Globalization and Localization Assosiation)'ın basit tanımı ile bir ürünün veya içeriğin belirli bir bölgeye veya pazara uyarlanma işlemidir. Yerelleştirmenin amacı, hedef kitle ya da pazarın dilleri, kültürleri veya konumları ne olursa olsun, ürünlerin onlar için özelleştirilmesi ya da tasarlanmasıdır. Tekeli, iyi bir yerleşmenin, yaşanabilirliği, bir diğer

deyişle yaşam kalitesi ölçütlerini göz önünde bulundurarak o bölgenin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunacağını belirtir (2010:143). Yerelin kültürel bir sosyalleşme ortamı olabileceği, insanların kimliklerini onun içinde oluşturabileceği, ekonomik anlamda dış bağlantıları olan, toplu öğrenmenin ve yerel bilginin üretilebileceği bir mekan olması gerektiğini vurgular (2010:177). Kısacası yerel olan kültürel, otantik ve kimliği olandır (2010:168). Küçük ölçek ve yerelliğe ek olarak Manzini (2011) yerelin açılarak daha büyük piyasalarla etkileşiminin kurulması gerektiği üzerinde durur. Yereldeki ürünlerin kültürel bağlamı değiştirilmeden global ekonomiye sunulması gerekmektedir. Sosyal inovasyon ve sürdürülebilirliğin ancak diğer alanlarla etkileşiminin kurularak ve tasarımcının yerelin içerisine nüfus ederek dış dünyaya açılması ile sağlanabileceğini savunur. Globale açılmış ancak yerel bir alt yapının oluşturulmasının sorumluluğunu, yine yerelde kurulacak ve yerelin ekonomisini destekleyecek dernekler, işletmeler, yerel yönetimler ve topluluklar üstlenmelidir (Manzini, 2011: 100-105).

Tasarımın sürdürülebilirliğe katkısının yerelleşme ile nasıl sağlanacağını belirten ve örnekleyen literatürde çalışmalar mevcuttur. Tokat ve Doğan (2018), yerelleşmenin, yerelin ihtiyaç ve farklılıklarının göz önünde bulundurularak, ürün, üretim, kaynak ve süreçlerin yeniden ele alınması ile gerçekleşeceğini söyler. Yereldeki zanaatlerin yeniden canlandırılması ve endüstriyel bir sürece aktarılmasının beş yolundan biri Thomas'ın (2006) da belirttiği gibi iletişim teknolojilerini kullanmak ve sosyal medyada bu konuda farkındalık yaratmaktır. Bunun için 'Kendin yap', Maker ve açık kaynaklı tasarım hareketlerini örneklendirirler (Tokat ve Doğan, 2018: 47). Bir diğer yol beceri geliştirme yoluyla sosyal güçlenmedir. Yerel istihdam sağlayan kooperatifler, enstitüler ve diğer kurumların eğitim hizmeti vermesi bu yola örnek olarak verilebilir. Üçüncüsü tasarımcı olarak zanaatçı dördüncüsü ise bu ikisi arasında işbirliğinin yani bilgi ve deneyim alışverişinin sağlanmasıdır. Sennett, geline bu noktada yeni bir 'kültürel çapa'ya ihtiyacımız olduğunu bunun da tüketimde yaşanan değişimlerin yeni bir anlatı, bireysel işe yararlık hissi ve zanaatçılık olduğunu belirtirken zanaatçılığı "bir şeyi, o şeyin kendisi için iyi yapma arzudur." diye açıklar (2009:18, 2017:135). Verimsiz bir tüketimden ziyade tüketilecek zanaat nesnelere olan bağlılığın ve daha iyisini yapma arzusunun arttırılması sağlanmalıdır. Buna istinaden Tokat (2018) çalışmasında zanaat becerilerinin desteklenmesi ve yerellik çalışmalarının ön plana çıkarılması gerektiğini vurgular. Bunun için olası çözüm alanları geliştirilmelidir. Bu alan için verilebilecek örnekler turistik tasarım pazarlarıdır. Bu tip pazarlar zanaatin devamlılığını sağlar ancak yerelin sürdürülebilirliği

için sadece pazarlar ve zanaatçılar yeterli değildir. Bu pazarların kurulduğu ve zanaat becerilerinin sergilendiği mekanın da sorgulanması gerekmektedir. Bölgelerin özgün yerleşim yapıları şehir planlama politikaları ile desteklenmelidir. Zanaatkarların da böylece yaratıcılığını sergilediği ortamdan kopmaması sağlanmış olur (2018:57).

Walker (2010)'ın tasarımın sürdürülebilirliği için öngörüsü yeni bir sistem önerisidir. Bu öneri yeni bir üretim sisteminin ve tasarım odaklı düşünme metodu ile mekanın insiyatiflerine uyum sağlayan bir tasarım yaklaşımının birlikte ele alınmasıdır. Tasarımcının sorumluluğu tasarım bileşenleri ile teknolojik bileşenlerin koşullara bağlı olarak uyum içerisinde değerlendirilmesidir. Bir ürünün sürdürülebilir olarak nitelendirilebilmesi için sosyo ekonomik çeşitlilik ve doğal çevreyi doğrudan ya da dolaylı etkileyebilecek faktörler dikkatlice düşünülmelidir. Bunu gerçekleştirmenin temel yolu olarak, uzun ömürlü ve kaliteli ürünler oluşturulmasını, çevresel problemleri azaltabilecek malzeme ve üretim yöntemlerinin kullanılmasını ve tüm bunların bir istihdam sunmasını önermektedir. Ürün tercihlerinin ve trendlerin sürekli değiştiğini de göz önünde bulundurmak gerektiğini söyler. Ürün uzun ömürlü olabilir ancak bu kullanıcının ondan sıkılmasına ve yeni bir ürünle yer değiştirmesine engel olmaz. Bu yüzden değişim odaklı tasarım anlayışının benimsenmesi gerektiğini belirtir. Sadece bir ürünün değişime ayak uydurması mümkün değildir. Değişim yaşanması gerekiyorsa çevredeki diğer ürünlerle birlikte malzeme ve üretim yöntemlerinin de değişime ayak uydurması gerekmektedir. Yani mekansal, bölgesel bir analiz yapılarak çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması zorunludur. Aynı zamanda yaşanacak değişim sürecinin 'Burada satmak için burada kur' (Walker, 2010:816) prensibine göre kurgulanması gerektiğini söyler. Teknolojik parçalar dünyanın çeşitli yerlerinden ihraç edilebilir ancak yerelde tasarım bileşenleri ile birlikte üretilip yerel ve global pazarlara bu şekilde sunulmalıdır. Yerele uygun olarak tasarım, 'beşikten beşiğe' yaklaşımları (McDonough ve Braungart, 2002) ile ürün-hizmet sistemleri ve yaratıcı topluluklarla, insanların maddi ihtiyaçlarının çeşitliliğini ve heterojenliğini analiz ederek, kurumsal modelleri tanımlayarak, yaratıcılık ve inovasyonun paylaşılan ve yayılan formlarının potansiyellerini birleştirmektedir. Yerelliğin sürdürülebilirliğini sağlayacak ürünler için değişen teknolojinin, ihtiyaç ve estetik tercihlerin takibi, kısmen de olsa yerel düzeyde üretim, bakım ve onarım sistemlerinin kurgulanması, bu faaliyetlerin çeşitli kurum ve kuruluşlarca desteklenmesi, yerelde değişimlere açık bir zihniyetin oluşturulması ve yerelin özgün yapısına uygun çevresel kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. İleriye dönük alternatif yollar için özelleştirme(particularizing) ve tanımlama(defining) (2010:817) yöntemlerini

önermektedir. Yerelin global pazara göre farklılığı bu yöntemlerle sağlanmalıdır. Teknoloji ve tasarım bileşenleri minimize edilerek yerele uygun, doğal, samimi, hızla adapte olabilen, çevreye duyarlı hale getirilmelidir.

Ozan (2018) tasarlanan ürünlerin sürdürülebilirliğinin ancak ürün ile kullanıcı arasındaki bağın güçlendirilmesi ile sağlanabileceğini söyler. Bu bağ kullanıcının tasarım sürecine müdahale etmesi ile kurulabilir. Bağın kurulması için uygulanan örnek yöntemler, kitlesel özelleştirme (mass customization), özgün özelleştirme (unique customization), kendin yap hareketi (Do-It-Yourself), açık tasarım uygulamaları (open-source design), yerelleştirme (localization), yarı aşamalı tasarım (half-way design) ve üretim ve yerelleştirme odaklı sürdürülebilirlik uygulamalarıdır (Ozan, 2014, 2018). Kullanıcı ile ürün arasındaki bağın güçlü olması, kullanıcının özenli kullanım, bakım, onarım isteklerini arttırarak ürünün yenisi ile direk olarak değiştirilmesini erteler (Mugge, 2005). Kullanıcı ile ürün arasında kurulan diyalogda kullanıcı ürünü kurgularken ne kadar fazla deneyim yaşarsa ürün de kullanıcıya bir kimlik aktarır (Ozan, 2018). Fuad-Luke (2009) bu etkileşimlerin kullanıcının ürün üzerinden kişisel anlatılar yaratmasını ve ürünün kullanıcı tarafından eşsiz olarak algılanmasını sağladığını belirtir.

Kişiselleştirmenin amacı işlevsel estetiğin kullanıcının deneyimi ile yaratılmasıdır (Ozan, 2018). Bir ürün bu sayede farklı kullanıcı gruplarına da hitap edebilir. Kullanıcıların kişiselleştirmeye katkısı ürün yaşam döngüsünde üç aşamada da gerçekleşebilir; Tasarlanma, kullanım ve kullanım sonrası. Özellikle kullanım sonrası aşamalarda kullanıcıya kişiselleştirebilme imkanı sağlayan ürünlerin sürdürülebilir olduğundan bahsetmek daha doğrudur. Zira kullanım sonrası yapılan kişiselleştirmeler, o ürünün başka bir amaç için uyarlanması, kullanım ortamına daha iyi uyum sağlaması veya onarımının gerçekleştirilerek ömrünün devamlılığının sağlanması amacını taşır (Ozan, 2018; Mugge, 2005).

Ackermann vd. (2017) bir ürünün yenisi ile değiştirilmesini önlemenin, kullanıcıya ürünün güvenilirliği, geliştirilebilirliğini, değişkenliğini, eklenebilirliğini, sağlamlığını, onarılabilirliğini arttırmanın kısacası ürünün kullanım ömrünün uzatılmasının tasarımcının motivasyonu olması gerektiğini belirtir. Bu özgüveni kazandırmak için gereken motivasyon kavramları, tatmin, estetik, işlevsellik, lüks, sürdürülebilirlik, eşsizlik, isyankarlık, kimlik ve paylaşımcılık olarak tanımlanmıştır (Ackermann, 2017). Mugge vd.'ne göre (2015) ürün

bazlı anılar genellikle ürün tasarımından bağımsız olarak gelişir. Bu durumu tasarımcıların kontrol edebilmesi için iki öneri sunarlar. Bunların birincisi ürünle sosyal bağlar oluşturmak, ikincisi ürüne onu kışkırtıcı hale getirecek bir iz koymaktır. Bu sayede ara ara ürünün kendini hatırlatması ve vazgeçilmezliğinin vurgulanması sağlanabilir. Ancak sürdürülebilir bir tasarım stratejisinin kullanıcının tam anlamıyla sürece dahil ya da hakim olduğu, kendi kimliğini, özgünlüğünü ve becerilerini yansıttığı bir yöntem olması gerektiği belirtilir.

Niimaki ve Hassi (2011) sürdürülebilir üretim ve tüketim için gelişen tasarım stratejisinin değer yaratımı ve stratejik inovasyonlar olduğunu, değer yaratımının kullanıcı deneyimlerinin ve ürün üzerinden çıkardığı anlamların yeniden ele alınması ile gerçekleşebileceğini söyler. Çalışmalarında, Möller'in (2006) yaşanan radikal değişikliklere ayak uydurabilmek için üç çeşit değer yaratım sürecini tanımlarlar. Çekirdek değerde, yeter düzeyde ürün tasarlanıp üretilerek yerelin piyasası ve borsası istikrarlı hale getirilir. Değer eklemeli değer yaratım sürecinde, inovasyonlar gerçekleştirilir. Gelecek odaklı değer yaratım sürecinde ise çevresel ve sosyal düzendeki değişimlere adapte olmak ve bu değişimlerle birlikte yeni algı alanları, karmaşık ağlar ve anlamlar yaratarak sistemsel kurgular oluşturmak ve bu kurguların üretim ve tüketimde sürdürülebilirliğini sağlamak amaçtır(Niimaki ve Hassi, 2011:1881; Möller, 2006:914) . Anlam yaratma sürecinde kullanıcı, sürekli yeni olanı tüketme sürecinden uzaklaştırılmalı ve ürün ile bağlılığı, duygusal tatmini arttırılmalıdır. Önerdiği yöntemler, diğerlerinden farklı olarak, modüler ve değiştirilebilir yapılar, ürün hizmet sistemleridir. Özellikle kurgulanabilecek yoğunlaştırılmış ve uzun ömürlü kullanım için servis sistemleri, yerelin ihtiyaçlarını karşılayarak global üretim sistemlerinin karşılayamadığı kolay ve kısa sürede bakım ve onarım imkanlarını daha cazip hale getirmektedir.

3. KONARGÖÇERLİK VE YÖRÜKLER

Anadolu'da tarih boyunca yaşanan göçler sonucunda günümüzde halen varlığını devam ettirmekte olan konargöçerler ve yarı-göçer aileler mevcuttur. Bu aileler arasındaki temel fark karşılaştıkları zorluklar karşısında verdikleri kararlardır. Zaman içerisinde yaşanan çeşitli çevresel, sosyolojik, teknolojik ya da ekonomik değişimler sonucu kırsalda özgürce yaşama isteğinin yerini, yerleşik hayata uyum sağlama isteğinin aldığı görülmektedir. Bu bölümde, değişimin doğasını anlayabilmek ve bahsedilecek olan Yörük yaşam tarzını kavrayabilmek için göç, konargöçerlik, yarı-göçerlik ve pastoralizm kavramları üzerinde araştırmalara ve tanımlara yer verilmiştir.

3.1. Göç Kavramı ve Göçebelik

Tarihsel değişimlere bakıldığında vahşi doğada tek başlarına avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını sürdüren insanların gelecek kaygısı içerisinde topladıkları pek çok şeyi biriktirdikleri ve bu birikimin devamlılığını sağlayarak belirli bir çevreye ya da düzene uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Kongar (2010) insanlar arasındaki farklılaşmanın sahip olunanlara göre başladığını söyler. Eşitsizlik, geline bu noktada zorunlu bir adaptasyon sürecini başlatır. Biriktirilenlerin yeniden üretimi ve aletlerin geliştirilmesi, mülkiyet kavramını ve bu mülkiyetlerin yönettiği ve onları yöneten topluluğu oluşturma farkındalığını yaratmıştır. Yalçın (2013) bu toplayıcı toplulukların bir geçiş evresi olarak hayvanları ile birlikte göçebe yaşayabilme yetisine sahip olduklarını belirtir. Sürekli değişen yaşam döngüsü içerisinde hareket ederek en uygun çevreyi ve koşulları aramışlardır. Daha sonra ise yerleşik bir düzene adapte olmaya başlamışlardır (2013: 8-9). Bu değişim döngüsünün ikinci halkası olarak Sanayi Devrimi görülebilir. Köklü bir değişimin başlangıcı olarak yaşanan gelişmeler, geleneksel yaşam biçimlerini, ahlaki ve sosyal kalıpları yıkarak yenilerinin inşasını mecbur kılmıştır. Bu normlar, belirli çalışma alanları ve yaşam tarzları tanımlamıştır. Tarım faaliyetleri bu değişimlerden büyük ölçüde etkilense de hayvancılık, geleneksel yapısını uzun bir süre korumuştur. Zira Kongar, hayvancılık üzerine geçim yapmanın göçebe yaşamı zorunlu kıldığını belirtmektedir (2010: 68).

Kongar'ın çıkarımları Ibn-i Haldun'un (1332-1406) bedevilik (göçebelik) ve hadarilik (yerleşiklik) tanımlarından yola çıkmaktadır. Ibn-i Haldun bedevilerin ekonomik sebeplerle hadariliğe geçişini vurgular ve insanoğlunun ilk evrelerinden beri göçebe bir yaşam

sürdüğünü bunun ürün çeşitliliği arttıkça ve yeni yerler keşfettikçe yerleşikliğe, oradan da kentleşmeye dönüştüğünü belirtir (Haldun, 1997; çev. Ugan).

Göç, göçebelik ve konargöçerlik kavramlarının tanımları arasında pek çok farklı yaklaşım mevcuttur. Bu üç kavramı ve aralarındaki farkları anlamak için öncelikle kavramların tanımlarının incelenmesi uygun bulunmuştur. TDK'nin göç tanımı şöyledir: “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.” Esasında temel amacı doğru olarak vurgulanmış olsa da göç, içerisinde sosyolojik, kültürel ve psikolojik bağlamda da pek çok öge barındırmaktadır. Göçebelik ise genel olarak bir yaşam tarzının kabulüdür. Göçebeliliğin, göçten farklı olarak döngüsel ve kültürel bir dokuyu temsil eden hareket hali olduğunu aşağıda belirtilen tanımdan çıkarabiliriz:

Göçebelik, sürekli aynı yerde yaşamayan ancak döngüsel ya da periyodik olarak hareket eden halkların yaşam tarzıdır. Göçebelik hali, belirli bir senkronizasyonu olmayan ve tam bir yaşam alanı değişimini içeren göçten ayırt edilir. Göçebelik sınırsız ve yönlendirilmemiş dolaşmayı gerektirmez; aksine, istikrarı gıda arzı mevcudiyetine ve onu kullanma teknolojisine bağlı olan geçici merkezlere dayanmaktadır. Göçebe terimi, üç genel türü kapsar: göçebe avcılar ve toplayıcılar (nomadic hunters and gatherers), pastoral göçebeler (pastoral nomads), tamirciler (tinkers) veya tüccar göçebeleri (traders) (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2004).

Bu tanımlara ek olarak farklı araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Armağan (2018), tüm incelemeleri doğrultusunda göçbeliliği aşağıdaki gibi tanımlar:

“Aile veya kan bağıyla birbirleriyle bağlantılı insan topluluklarının, ekonomik faaliyetlerinin etkisiyle, belli bir konuma bağımlı olmadan yaptıkları sürekli ve döngüsel yer değiştirme faaliyeti ve kadimden gelen geleneklerle şekillenen kültürel, sosyal yaşam biçimi.” (Armağan, 2018: 17).

Araştırmalar göçbeliliği tanımlayabilmek için onu hayvan, hareket ve üretim ilişkisi temelinde, genellikle pastoralizm üzerinden değerlendirmişlerdir (Koçak, 2006:5, Tuztaş-Horzumlu, 2014: 71, Armağan, 2018: 75). Esasında kavram köken olarak ‘nomadism’ kelimesinden gelir. “Pastoral Nomadism” ya da “Nomadic Pastoralism” olarak adlandırılan alt grubu ise göçbeliliği ekonomik faaliyetler ile ilişkilendirmişlerdir. Koçak, göçbelik ile pastoralizm arasındaki farkın, birinin harekete, diğersinin geçim faaliyetine dayanan bir

yaşam biçimi olduğu şeklinde açıklar (2006: 6). ‘Pastoral nomadism’ yani göçer çobanlığı ya da gerçek-tam göçebelik, ekonominin sadece hayvancılığa dayalı olduğu, yılın belli dönemlerinde, ailenin, yatay ya da dikey göç güzergahlarını takip ederek herhangi bir araziye ya da meskene sahip olmaksızın belirli sınırlar içerisinde hareket etmeleri durumudur. Yatay göçebeler, Eröz’e göre (1991) uzak mesafeler arasında hareket eden, keçi ve koyunları az olmakla beraber geçimlerini devecilikle karşılayan bedeviliğe en yakın gruplardır. Dikey ya da dağ göçebeliği ise yazın yüksek dağlara, yaylalara kışın ise ovalara, kışlaklara göç etme durumudur (Aksoy, 2012: 7-8).

Bates, belirli bir düzen ve yer değiştirme eylemi ile geçimini hayvancılıktan sağlamanın birbirlerinden bağımsız değişkenler olduğunu, göç esnasında geçimin sadece hayvancılıkla değil tüm ailenin, topluluğun üretime çeşitli kollardan katılması ile sağlandığını belirtir (1971: 246). Tuztaş-Horzumlu, göçebe çobanlığı, tam göçebelik olarak adlandırır. Bunun yanı sıra farklı kaynaklardan derlediği bilgiler sonucu, yarı-göçerlik [semi-nomadism], yarı-yerleşiklik [semi-sedentary], çoban ziraati [herdsman husbandry], yayla pastoralizmi [yaylag pastoralism], transhüman [transhumance] gibi alt kategorileri olduğunu belirtir (2014: 73). Khazanov (2015), göçebeliği tanımlarken pastoralizmi incelemenin ve onun hangi temel türüne dahil olduğunu saptamanın faydalı olabileceğini belirtir. Tanımladığı bu iki grup dahilinde Yörüklerin göçebeliği pastoral tam göçebelik ile yarı göçebe pastoralizmi arasında kalmaktadır. Pastoral tam göçebelik özetle tarımın ikinci dereceden bir geçim kaynağı bile olmaması durumudur. Yarı göçebe pastoralizmi ise iktisadi kaynaklarının sürdürülebilmesi için yıl boyu veya yılın çoğunda düzenli olarak yeni otlak alanlarına göç edilmesidir. Hayvancılık her ne kadar esas geçim kaynağı olsa da ikinci uğraşları tarım faaliyetleridir. Sınırlı olsa da tarım faaliyetleri, yarı göçebeler için hayvan türü tercihten göç güzergahına hatta göç döneminin belirlenmesine kadar etki eder. Armağan, yarı göçebeliği, belli bir yerleşimde ikamet eden fakat belli mevsimlerde aile bireyleriyle birlikte kısa süreli sürdürülen göçebelikten yerleşikliğe geçiş aşaması olan göçebe yaşam olarak tanımlar. Göçebe yaşamdan ayrılan yönleri daimi bir yerleşim yerine bağımlı olunması ve sadece belirli mevsimlerde göç edilmesidir (2018: 18). Aynı zamanda yarı-yerleşiklik, göçer köylülük ve sezon göçerliği olarak da adlandırılmaktadır.

Yaylacılık, köylülerin kışları ahırda besledikleri hayvanlarını, yazları, genellikle köylerine çok uzak olmayan ya da mülkiyeti köye ait olan yüksek ve serin yerlere, meralara çıkarmalarıdır. Hayvanları sürü sahipleri dışında kiralanan çobanlar idare eder (Tuztaş-

Horzumlu, 2014: 76-77). Genellikle ziraatla uğraşan yerleşik köylülerin faaliyetleridir ve yaylalarda bazen kalıcı konut inşa ederler (Armağan, 2018: 18).

Transhumans ise yaylacılıkla temelde aynı faaliyet olarak kabul edilmekle birlikte, bu kategoride yıl boyunca göç söz konusudur. Kiralanan çobanlar yayladan yaylaya göç eder. Göç sadece çoban için geçerlidir. Sürü sahipleri yerleşiktirler ve ne sahiplerin ne de çobanların aile üyeleri göçe dahil olmaz (Kutlu, 1987: 26, Tuztaş-Horzumlu, 2014: 75, Armağan, 2018: 18).

3.2. Türkiye’de Pastoral Göçebelik

Türkiye’de bulunan göçebelik tiplerini anlayabilmek için öncelikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanmış zorunlu yer değiştirme hareketlerini incelemek gerekmektedir. Tekeli’ye göre (2008) özellikle fethedilen kırsal alanlarda iki kesim bulunmaktadır. Bunlardan ilki yerleşik olarak tarım yapan ama toprağı onun mülkü olmayan, özel bir vergi ödeyen ya da tımar sahibine karşı yükümlülüklerini yerine getiren gruptur. İkincileri ise konargöçerlerdir. Bu grup, aşiret düzeninde herhangi bir yere bağlı olmadan yaylak ve kışlaklar arasında yıl boyunca belirli bir düzende hareket ederler (2008: 67). 16. yüzyıldan itibaren hem tarımsal üretimi arttırmak hem de 18. yüzyıldan itibaren geçtikleri güzergahlarda yerleşiklerle yaşadıkları huzursuzlukları (Koçak, 2006: 22) önleyerek imparatorluk içerisinde güvenliği sağlamak amacıyla konargöçer aşiretler için çeşitli iskân politikaları geliştirilmiştir. Yerleştirilmeye çalışılan aşiretler Yörük, Türkmen, Arap ve Kürt aşiretleri olarak sıralanmaktadır. Ancak bu iskân çalışmalarının aşiretler tarafından sürgün olarak algılanması ve yerleşik yaşama uyum süreçlerinde yaşanan zorluklardan dolayı her zaman olumlu sonuçları olmamıştır. Bu durumda devlet özendirici çalışmalar kapsamında onlara en iyi toprakları vererek Anadolu’da kırsal alanda yerleşik yaşamı belirli ölçüde geliştirmiştir (2008: 69). Kökenleri Orta Asya’dan büyük göçe dayanan ve 16. Yüzyıldan itibaren meşrulaşan bu grup daha sonra çeşitli iskân politikaları ve sürgünler ile yerleşik yaşama adapte edilmeye çalışılmışsa da günümüzde Anadolu’da hala varlıklarını sürdürmektedirler.

Khazanov’un (2015) tanımladığı iki grup dahilinde Yörük göçebeliği pastoral tam göçebelik ile yarı göçebe pastoralizmi arasında kalmaktadır. Araştırmaları sonucu Türkiye’de bulunan göçebelerin pek çoğunun bu uyum sürecinde aldıkları karar yerleşikleşmedir. Uyum

sürecinin en radikal yöntemi olan yerleşik hayata geçmeyi, tarım üretiminin artması ve el sanatlarının gelişmesi olarak tanımlar. “Yerleşikleşme doğal olarak düşünce ve davranış kalıplarından başlamak üzere geleneksel değerler sistemi ve hayat tarzının bir kenara bırakılması anlamına gelir.” (2015: 316) Tuztaş-Horzumlu (2014) ise çalışmasında, Anadolu’daki göçebelik tipleri üzerine olan araştırmalara Tablo 3.1’deki gibi yer vermiştir.

Çizelge 3.1. Farklı kaynaklara göre Anadolu’da göçebelik tipleri (A.H.T.) (Tuztaş-Horzumlu, 2014: 73)

Farklı Kaynaklara Göre Anadolu’da Göçebelik Tipleri				
İsmail Beşikçi	Mehmet Eröz	Wolf-Dieter Hütteroth	Xavier De Planhol	Muhtar Kutlu
1-Gerçek göçebelik	1-Tam göçebelik *Horizontal *Vertical (Dağ göçebeliliği)	1-Horizantal göçebelik (saha göçebeliliği)	1-Horizantal göçebelik (saha göçebeliliği)	1-Gerçek göçebelik
2-Yaylacılık	2-Yarı göçebelik	2-Vertikal göçebelik (dağ göçebeliliği)	2-Vertikal göçebelik (dağ göçebeliliği)	2-Yarı Göçebelik *Küçük göçebelik *Göçer köylülük *Yarı-yerleşiklik
3-Yarı yaylacılık		3-Ara tipler (Göçebe hayvancılık) *Yarı göçebelik *Yaylacılık *Transhümans	3-Ara tipler	3-Yaylacılık
4-Transhümans				4-Transhümans

Günümüzde konargöçer gruplar tanımlanırken Yörük ve Türkmen gruplar olarak ele alınmaktadır. Birçok araştırmanın temelinde ikisini ayırt eden çok az nokta bulunmaktadır. Aksoy (2012) çalışmasında, Türkmen kavramının ilk olarak Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ü Lügat-it Türk’te ele aldığını ve Oğuzların Türkmen olduklarını belirttiğini söyler. Oğuz Türkleri’nin ‘zaman-mekan-din’ değişiminden önce Türkmen, daha sonra Yörük olarak adlandırıldıkları görülmektedir (2012: 10). Türkmen ve Yörük kelimelerinin anlamları açısından farklı yaklaşımlar mevcuttur. İlk olarak Divan-ü Lügat-it Türk’te bahsedildiğini düşünürsek, Sümer’in (1999: 80) tanımlaması olarak, Türkmen kelimesinin sonundaki –men’in Türkçe’de abartma eki olduğunu belirterek bu adın Öz-Türk, Koca, Ulu Türk anlamına geldiğini kabul etmek doğru olacaktır. Anadolu’ya geldikleri tarihten beri yaşadıkları bölgelere bakıldığında Adana, Halep, Diyarbakır, Sivas, Karaman, Aksaray, Ankara ve Konya gibi İç Anadolu, Kuzey Akdeniz ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri olduğu görülür (Aksoy, 2001: 71). Aksoy (2012: 11) Anadolu’da Türkmen adıyla

adlandırılan Oğuz Türklerinin daha sonra bir sosyal farklılaşma yaşayarak Yörük olarak adlandırıldığını söyler. Ancak her iki kelimenin de birbirinin yerine kullanıldığı ve anlamsal olarak sadece bir yaşam tarzını ifade ettiği görülmektedir. Zira konup göçtükleri bölgelerde ailelerine katılan farklı etnik kökenden insanlar da mevcuttur. Bu yüzden ki Türkmen ifadesi yerine “iyi ve çabuk yürüyen, göçebe, Anadolu’nun çadırda oturan Türkmenleri, bir yere yerleşmeyen göçebe halk” (Türkay, 1979:821) tanımına karşılık gelen Yörük kelimesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yörük halkı Anadolu’nun pek çok bölgesine dağılmış konumdadır. Eröz’e göre ise yarı göçebe Sünni ve Alevi Türkmenler isimlerini muhafaza ederken, tam göçebeliğe devam eden Türkmenler kendilerini ayırt etmek için Yörük kelimesini kullanmaktadırlar (1967: 3-6).

Günümüzde Türkmenlerde konargöçer yaşam tarzı tamamıyla terk edilmiştir. Ancak Yörüklerin birçoğu yerleşik hayata geçip Yörük Köylerini oluşturmuş olsalar dahi hala göçebeliği sürdürmekte olan Karakeçili ve Sarikeçili aşiretleri bulunmaktadır. 2000’li yılların sonuna doğru devlet tarafından Konya-Ereğli bölgesine iskân ettirilmesi planlanan Sarikeçili aşireti için henüz bir çözüm oluşturulmuş gibi görülmemektedir. Sayıları azalmış olsa da Toroslarda hala konargöçer yaşam tarzını ve varlıklarını sürdürmektedirler.

3.3. Yörükler

Kelime anlamı olarak farklı çıkarımlar olsa da genel kanı ile Yörük kelimesi ‘yörümek’ fiilinden gelir ve ‘çabuk ve iyi yürüyen’ insanlar olarak nitelendirilirler (Dulkadir, 1997: 12). Bu insanların soyu daha önce de bahsi geçen tarihi bilgiler doğrultusunda Anadolu’ya yurt tutma amacıyla Orta Asya’dan yürüyerek göç eden Oğuz boylarına dayanmaktadır. Yerleştikleri alanlar genellikle beslenme, barınma, korunma gibi kervanın temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri verimli topraklar, sahil bölgeleri veya hayvanlarını otatabilecekleri açık arazilerdir. Kervan içerisinde bu bölgeye yerleşenler, savaşlar sonrası edindikleri bu arazileri değerlendirme faaliyetlerinde bulunmuş, göç ettikleri bölgede, yol, köprü, su kanalları yapımından ve bu yolların emniyetinden, derbentçiliğinden ve tamir işlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Maden çalışmalarına katılmış, ilerleyen süreçlerde kurulan beyliklerin veya devletlerin hem askeri öncü gücü hem de geride cephaneye ve mali kudretini sağlamışlardır. Ancak yerleşik hayata geçmeyenlerin tarih boyunca gösterdikleri bu hareketliliğin nedenlerini Naci Kum çalışmasında dört noktada toplar:

- Bütün bu beylik ve devletler için savaşlara katılma ve gidilen yerlere iskân etme zorunluluğu,
- Otağı daha bol, yaylağı elverişli yeni yurtlar edinme isteği ya da ziraata uygun olmayan coğrafi alanların verilmesi,
- Mevcut yönetim sistemindeki yöneticilerin göçerleri anlayacak idari kabiliyete, bilgiye sahip olmaması,
- İskân edilecek bölgede yaşanan etnik, dini ve kültürel farklılıkların getirdiği zorluklar ve zamanla bu yaşam tarzını fazlasıyla kabullenerek hür olmak, dayatılan vergilerden ve baskılardan kaçma isteği (Kum, 1949: 71)

Büyükşahin (2017: 90) yabancı araştırmacılardan bazılarının Türk kimlik yapısını araştırırken Yörüklerin ayrı bir etnik kimlik oluşturduklarını iddia ettiklerini belirtir. Ancak Yörüklük belirli noktalarda sosyal farklılaşmalar yaşamış olsa da Türk kültürünü en bozulmamış halde yaşatan konargöçer yaşam tarzının Anadolu'daki yansımasıdır.

Ekonomik kaynaklarının temeli hayvancılıktır. Aynı zamanda kendi ihtiyaçlarının pek çoğunu da bu hayvanlarla sağlarlar. Geçmişte pek çoğu deve kervanları ile göç etmektedir. Günümüzde de bu geleneği sürdüren Yörük aileleri mevcuttur. Genellikle keçilerinin kıllarından ürettikleri çadırlarda iskân ederler. Göç süreleri gruptan gruba ve içinde buldukları coğrafi koşullara göre değişmektedir. Doğal olarak gözlemcidirler ve koşullara hızlı adapte olurlar. Zaman içerisinde gözlemlediklerini ve biriktirdiklerini maddi kültürlerine aktardıkları görölmektedir.

Yörükler tarihleri boyunca seçtikleri yaşam tarzından dolayı az miktarda eşya ile hareket ederek bu az eşyalar yardımı ile sahip oldukları hayvanlardan azami düzeyde fayda sağlamaktadırlar. Yaşam pratikleri içerisinde teknolojik imkanlardan yararlanmayı en son düşünen topluluktur (Büyükşahin, 2017: 98). Dolayısıyla her Yörük obası, aşireti kendine özgü bir kültürel miras oluşturmuştur. Ancak zaman içerisinde yaşadıkları zorluklar ve devletin iskân baskısına direnemeyerek yarı-yerleşik ya da yerleşik hayata geçenler olmuştur. Bunlara kendi aralarına yatuk ya da manav gibi isimler vermişlerdir (Büyükşahin, 2017: 93).

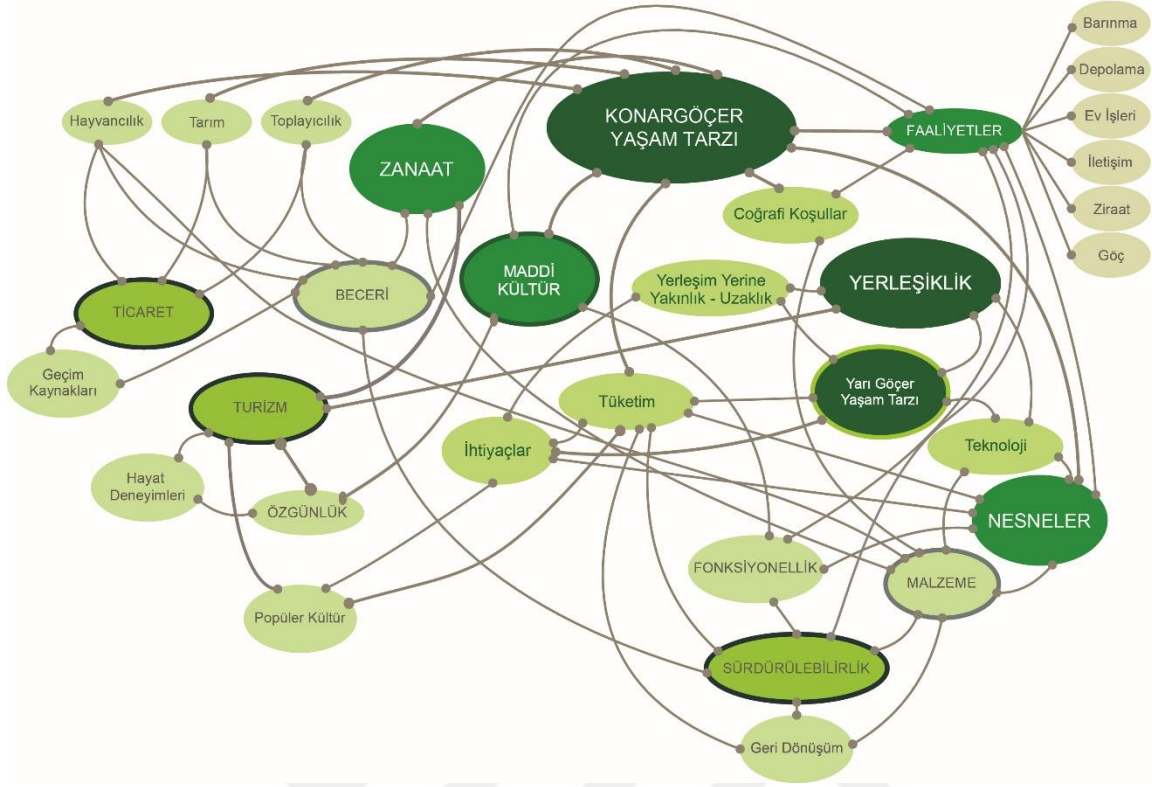
Yerleşik hayata geçmenin Yörük aileleri için çeşitli zorlukları mevcuttur. Matsubara, 1980'lerde deneyimlediği konargöçer yaşamının terkedilmesini "Bugün dahi göçebe hayata devam edenleri sonuna kadar destekleyen bu serbestlik duygusudur. Bir yere bağlanılmayan serbestliği bırakmak istemiyoruz diyorlar." şeklinde ifade etmiştir (2012: 273). Bir başka

yaklaşım ise konargöçerliğin yerleşik hayatı fazla etkilemese de konargöçerliğin sınırlarını belirleyen yerleşiklik olduğu kanısıdır. Ibn-i Haldun göçebeliği, şehirlerin ve medeni hayatın esas ve bütün insanların yerleşik hayata geçmeden önce yaşadıkları ve geçirdikleri bir safha olarak tanımlamaktadır (Aydın, 2017: 41). Ancak göçebelerin amacı da her ne kadar diğerleri gibi medeniyete ulaşmak olsa da bu ihtiyaç, zaruri ihtiyaçlarından sonra gelir. Ayrıca Ibn-i Haldun'a göre onların bu vahşi yaşamı bir şekilde devam ettirmelerine yerleşik kültürün de etkisi vardır. Mukaddime'de yerleşik halkın onları ve develerini verimli meralardan ve alanlardan uzak tutmaya çalıştığını ve vahşi bir yaşama sahip olmalarından dolayı onları küçümseyerek toplumdan biraz daha uzaklaştırdıklarını belirtir (1997: 302-308).

Kitleler halinde yerleşik hayata geçiş çoğunlukla göçer topluluğun çözülmesine ve toplumun sosyal yapısında köklü dönüşümlere yol açar. Her göçer bu süreç için aynı derecede istekli değildir. Bazılarında ise daha kolay bir yaşamın etkisi ile toprak sahibi olma ve teknolojiye erişme arzusu giderek artmıştır. 1970'li yıllardan başlayarak 80'li ve 90'lı yıllarda etkisini gösteren gelişmeler, bu uyum sürecinde, onları, zanaatlarını sürdürerek geçinmeleri fikrinden uzaklaştırarak yeni metaların etkisi altında, tarım, yem ve hayvansal gıda ticareti gibi farklı geçim kaynaklarına yönlendirmiştir. Khazanov (2015) göçer pastoralizmini bir iktisadi uyum süreci olarak görür ve bu isteğin ardında yatanı yine daha önce hiçbir yere bağlanmayan göçebe toplumların geçmişine bağlar. Ona göre bu uyumun işleyişini sağlayan, çevre, iklim, kültür ve o şartlardaki teknolojinin seviyesidir ve geçmişlerinde nasıl gözlemlediklerini biriktirerek farklı coğrafyalara adapte olmuşlarsa bu süreçte de yerleşik hayata adım adım uyum sağlayacaklardır. Bu durum, konargöçer yaşam tarzının, göçerlerin sahip olduğu kültürel miraslarının ve zanaatlarının yok olmasına neden olmaktadır.

4. YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmada, Yörük maddi kültüründe yaşanan değişimler üzerine yoğunlaştırılarak yakın zamanda bu alanda yapılan faaliyetler ve araştırmalar incelenmiştir. İncelemeler kapsamında çalışmaya yön vermesi amacıyla kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur (Resim 4.1). Haritada görüldüğü üzere, yarı-göçer yaşam tarzı, konargöçerlik ve yerleşiklik kapsamında değerlendirilip yerleşikliğe daha yakın konumlandırılmıştır. Haritayı renk kodları ile açıklamak gerekirse yaşam tarzları koyu renklerle belirtilmiştir. Oluşan yeni yaşam tarzı, yarı-göçerlik ise yine koyu bir renkle ancak çerçeveli bir şekilde onlardan ayrılmıştır. Yaşam tarzlarının seçimine etki eden etmenler daha açık bir renkle ifade edilmiştir. Bunlar coğrafi koşullar, yerleşim yerine uzaklık-yakınlık durumu, ihtiyaçlar, tüketim ve teknolojidir. Bütün bu etmenlerin etkilediği ve değiştirdiği zanaatlar, nesnelere ve faaliyetler de farklı bir yeşil tonu ile gruplandırılmıştır. Değişimlerden etkilenerek bu üçünün bir araya getirdiği Yörük maddi kültürü de yine aynı renkle fakat çerçevelenerek ifade edilmiştir. Sürdürülebilirlik, ticaret ve turizm gibi kavramlar ve faaliyet alanları da Yörük kültüründe yaşanan olumsuz değişimler için çalışmanın sonunda yer verilen önerilerin temelini oluşturmaları açısından aynı renk kodu ve çerçeve ile gruplandırılmıştır. Bütün bu kavramlarla ilintili olan diğer öğeler benzer açık yeşil tonları ile belirtilmiştir. Bu yaşam tarzına ve maddi kültüre etki eden en önemli olgular endüstriyel gelişmeler ve teknolojinin tüketiminin artmasıdır. Teknolojik tüketime yönelen başlıca ihtiyaçlar barınma, göç, iletişim, ziraat, ev işleri ve depolamadır. İhtiyaç alanlarının kategorize edilme sebebi bu alanlarda yaşanan değişimleri daha iyi analiz etmektir. Bu kategorizasyonda Rosch'un (1978)'de nesnelere biçimlerini kavrayabilmek için fayda sağladığı alandaki en temel eyleme indirgeyerek değerlendirmek gerektiği fikrinden yola çıkılmıştır. Zanaatların giderek kaybolması ile geçmişlerine ait becerilerin, günümüzdeki malzemeler ve nesnelere ile yeniden yorumlanması gerekmiştir. İşlevsellik, sürdürülebilirlik, özgünlük, mobilite, geri dönüşüm gibi etmenler bu yorumlamaya etki eden başlıca kavramlardır.

Resim 4.1. Yörükler, zanaat, maddi kültür, yaşam tarzı ve endüstri ilişkiler ağı

Kavram haritası oluşturulduktan sonra, araştırma bölgesi olarak Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Mersin iline karar verilmiştir. Bunun sebebi ise son zamanlarda, Yörük kültürünü yeniden canlandırma amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin bu bölgede artmış olması ve özellikle bu bölgede, yok olmak üzere olan son konargöçer topluluk olan Sarikeçililerin, yerleşik hayata adapte olma çabalarının gözlemlenmesidir. Yine araştırma dahilinde ziyaret edilecek mekanlara ve gözlem yapılacak ailelere karar verilmiştir. Bu bölgede günümüzde devam etmekte olan Yörük yaşamı ve maddi kültürü için saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

4.1. Görüşmeler

Görüşmeler ve ziyaretler geçmişin ve günümüzün maddi kültürünü ve yaşam tarzını karşılaştırabilmek amacıyla iki farklı alanda gerçekleştirilmiştir. İlk alan, geleneksel Yörük kültürünü sergileyen müzeler ve şenlikler gibi mecralardır (Çizelge 4.1). İkinci alan ise günümüzdeki yarı-göçer ve yarı-yerleşik yaşam tarzının gözlemlenebildiği çadırlar ve Yörük obalarıdır (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.1. Sergileme mecraları

GELENEKSEL KONARGÖÇER YÖRÜK KÜLTÜRÜ				
Mekan Adı	Sergi Türü	Bulunduğu Bölge	Ziyaret Tarihi	Gözlem-Mülakat
Yunus Emre Kültür Merkezi	Müze	Toroslar / Mersin	13.10.2016	Gözlem
Kır Alanı	Şenlik	Toroslar / Mersin	20.08.2017	Gözlem
Halil Atılğan Yörük Müzesi	Müze	Tarsus / Mersin	07.10.2017	Gözlem

Çizelge 4.2. Çadır ziyaretleri

YARI-GÖÇER YÖRÜK AİLERİ				
Aileler	Yaşam Tarzı	Bulunduğu Bölge	Görüşme Tarihi	Gözlem-Mülakat
1. Aile	Yarı-göçer	Değirmençay/ Yenişehir/Mersin	31.05.2017	Gözlem - Mülakat
2. Aile	Yarı- yerleşik	Değirmençay/ Yenişehir/Mersin	31.05.2017	Gözlem - Mülakat
3. Aile	Yarı-göçer	İnsu/ Yenişehir/Mersin	12.10.2017	Gözlem - Mülakat
4. Aile	Yarı-göçer	İnsu/ Yenişehir/Mersin	12.10.2017	Gözlem
5. Aile	Yarı-göçer	İnsu/ Yenişehir/Mersin	12.10.2017	Gözlem - Mülakat
6. Aile	Yarı- yerleşik	Çukurkeşlik/ Yenişehir/Mersin	16.12.2017	Gözlem
7. Aile	Yarı- yerleşik	Çukurkeşlik/ Yenişehir/Mersin	16.12.2017	Gözlem - Mülakat

4.1.1. Görüşme yapılacak ailelerin, gözlemlenecek çadırların ve bölgelerin belirlenmesi

Saha çalışmalarının ilk aşaması, geleneksel Yörük kültürünün bölgedeki sergilenme mecralarına yapılan ziyaretlerdir. Bu mecralar Yörük festivalleri ve Yörük müzeleri olarak iki grupta incelenmiştir.

Analizi gerçekleştirilen müzelerden biri Mersin'in Tarsus ilçesine bağlı İncirgediği Yaylasında bulunan Halil Atılgan Yörük Müzesi'dir. Diğeri ise Mersin'in Toroslar İlçesinde kurulan Yunus Emre Kültür Merkezi'ndeki Yörük Müzesi'dir. Halil Atılgan Müzesinde sergilenen ürünler hakkında yine yörenin halkından bilgi alınmıştır. Yunus Emre Kültür Merkezi'ndeki Yörük Müzesi'nde çalışmalar devam ettiği için görsel veriler ve bilgiler Toroslar Belediyesi yetkililerinden alınmıştır. Yetkililer ile görüşmelere yardımcı olan ve yapılan faaliyetler ile ilgili bilgi sağlayan, Toroslar Belediyesi'nin Basın Yayın departmanında çalışan Rukiye Ağça'dır.

Sergilenme mecralarından bir diğeri olan Yörük Şenlikleri ise her sene Nevruz döneminde, Mersin Gözne yolu üzerinde bulunan Kır Alanı denilen bölgede Toroslar Belediyesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Mersin ilinin diğeri ilçelerinde ya da köylerinde yapılan şenlikler ise sosyal medya kanalları aracılığıyla takip edilerek incelenmiş ve araştırmada onlara da yer verilmiştir. Faaliyet, Mersin'in dağlık bir bölgesinde yaşayan Yörükler için gerçekleştirildiğinden ve sadece Belediye çalışanlarına ulaşım imkanı sunduğundan bu etkinlik ile ilgili bilgiler yine Toroslar Belediyesi arşivinden ve Rukiye Ağça'nın aktardıklarından ibarettir.

Saha çalışmalarının ikinci aşaması ise gerçek Yörük yaşamının ve pratiğinin günümüzdeki durumunu ortaya koymak için bölgede varlığını sürdürmekte olan yarı-göçer Yörük ailelerine yapılan çadır ziyaretleridir. Yarı-göçer Yörük aileleri Mersin'in Yenişehir ilçesine bağlı köylerden seçilmiştir. Bölge, yerleşik ve konargöçer yaşam tarzını sürdürmekte olan Yörüklerin bulunması sebebiyle uygun bulunmuştur. Mülakat yapılacak Yörük aileleri, bu bölgelerde daha önceden çobanlık yapmış, civar köylerdeki yarı-göçer aileleri bilen, yakın zamanda konargöçerlikten yarı-göçerliğe, oradan da yerleşik hayata geçmiş olan bir Yörük olan Nizami Suna vasıtasıyla belirlenmiştir. İlk ziyaret edilen köy, kendi köyüm olduğundan bu bölge ve Yörük aileleri hakkında bir takım bilgilere erişimim kolay olmuştur. Özellikle babam Hüseyin Ağça, kahvehanelere danışmamız gerektiğini belirtmiştir. Nizami Suna'ya

erişim bu köylerin kahvehanelerine gerçekleştirilen ziyaretler sonucu olmuştur. Köy kahvehanelerinde oturan kişilere öncelikler Yörük çadırlarını nerelerde bulabileceğim ve nasıl ulaşabileceğim sorulmuştur. Onlar da bu bölgede yaşayan yarı-göçer Yörükleri en iyi tanıyan kişinin Nizami Suna olduğunu ve onu bulabileceğim lokasyonları söylemişlerdir. Değirmençay köyünün ikinci kahvehane ziyaretinde bu şahsa erişilmiştir. Çalışmadan bahsedildiğinde pek amacını anlayamamış olsa dahi içtenlikle yardım edeceğini ve gideceğimiz ailelerinde muhtemelen itiraz etmeyeceklerini söylemiştir.

Nizami Suna, çadırlara ya yürünerek ya da traktör, çapa motoru gibi araçlarla gidilebileceğini belirtmiştir. Suna, geçimini köydeki bahçelere yevmiye usulü giderek sağladığından programı oldukça yoğundur. Bu yüzden ilk ziyaretler için onun programına göre bir tarih belirlenmiştir. Araç olarak Hüseyin Ağça'nın çapa motoru kullanılmıştır. Yolculuk sadece Nizami Suna ve köpeği ile yapılmıştır. Köpek, çadır sahiplerinin köpeklerinin saldırısını önlemek amacıyla yanımıza alınmıştır. Rakım farkından dolayı kalın giyinilmiştir. Yol üzerinde görülen her çadıra uğranılmamıştır. Nizami Suna'nın konu hakkındaki bilgisi çerçevesinde kendince uygun gördüğü aileler ile görüşülmüştür. Bu ilk ziyaretlerde dört çadıra gidilmiştir. Bunlardan ikisine ulaşamamış, diğer iki aile ile görüşülmüştür. Her iki aileye de çadır içerisinde fotoğraf çekip çekemeyeceğim sorulmuştur. İkinci aileden olan kadın çadırı toparladıktan sonra izin vermiştir. Sohbet tarzında yapılan ilk görüşmede genel olarak sorulan sorulara yanıt alınamamıştır. İkinci ailenin orta yaşlardaki erkek üyesi daha net yanıtlar vermiş ve iletişim daha düzgün kurulmuştur. Bu görüşmeler öncesi ve sonrasında da konuya hakim olması açısından Nizami Suna ile de mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakat da sohbet tarzında gerçekleştirilmiştir.

İkinci aşamada yapılan ziyaretlerde ilk görüşmeler ışığında yeni sorular oluşturulmuştur. Farklı köylere düzenlenecek ziyaret için amcam olan Yusuf Ağça'nın pikabı tercih edilmiştir. Bu ziyaretlerde de aranan üç aileye çeşitli sebeplerden ulaşamamış ya da Nizami Suna uygun görmediği için vazgeçilmiştir. Gerçekleştirilen ziyaretlerin birçoğunda çadırın orta yaşlı hanımı bulunmuştur. Genellikle ailenin orta yaşlı bireyleri ile sohbet edilmiştir. Yarı-göçer Yörükler hemen hemen her çadır ziyaretinde çay ikram etmiş ve olumlu bir yaklaşım sergilemişlerdir. Ancak mülakatlar işlerinin yoğunluğu ve hareket halinde olmalarından dolayı sürekli kesintiye uğramış ve sahip oldukları eşyalar yerine sahip oldukları keçi ve koyunlarından bahsettikleri görülmüştür. Araştırma örnekleminde Değirmençay köyünden iki, İnsu köyünden üç, Aşağı-Çukurkeşlik köyünden iki aile yer

almaktadır. Önce Değirmençay köyündeki iki aile ile plot çalışma yapılmış ve burada gerçekleştirilen yapılandırılmamış mülakatlar sonucu daha sonraki aileler için mülakatlar yarı-yapılandırılmış şekilde düzenlenmiştir. Mülakat süreleri ailelere göre değişmekte olup ortalama olarak 20 dakikadır. Görüşmeler bütün aile bireyleri ile gerçekleştirilmiş, ailelerin yaşadıkları bölgeler çadırın içi, çadırın dışı olarak ele alınmış ve fotoğraflanmıştır.

4.1.2. Görüşmelerin yapısı ve araştırma soruları

Kayıtlar, yedi aile ile ayrı ayrı gerçekleştirilen mülakatlardan oluşmaktadır. Bunun dışında Nizami Suna'nın kendi deneyimleri ve köy kahvesinden alınan genel değerlendirmelerden de veriler elde edilmiştir. Yapılan yarı-yapılandırılmış mülakatlarda ilk aşamada genel durum değerlendirmesi üzerinde durulmuştur.

- Yaşam koşulları nasıldır?
- Geçim kaynakları nedir?
- Çadır yapıları nasıldır?
- Yaylak-kışlak şeklinde göçme durumları nedir?
- Göçüp göçmemeye neye göre karar verilmektedir?
- Geçmişe dair hatırlanan bir konargöçerlik durumu var mıdır?

İkinci aşamada ise çadır içi ve dışı gözlemlendikten sonra burada karşılaşılan değişimlere yönelik aşağıdaki sorular sorulmuştur. Bu sorular görüşmelerde yaşanan kısıtlar doğrultusunda daha çok sohbet içerisinde alınan cevaplara göre yönlendirilmiştir.

- Sahip oldukları ürünler, nesnelere nelerdir?
- Ürünler ile etkileşimleri nedir?
- Teknolojik ürünlerin yaşamlarına nüfus etme süreçleri nasıldır?
- Hangi ihtiyaçlara yönelik ürünler mevcuttur?
- Yeni gelen ürüne kendilerinin bir etkisi var mı?
- Yeni gelen ürün geçmişte var olan hangi ürünün yerini almıştır?
- Ürünler adaptasyona uğramış mı?
- Yeniden değerlendirilen ürünler var mıdır? Varsa nelerdir?
- Yeni işlevler ve anlamlar yüklenen ürünler var mıdır? Varsa nelerdir?
- Malzeme değişikliğinin etkileri nelerdir?

- Enerji kaynağı ve teknolojik altyapıda değişimler nasıl etkilemiştir?
- Kapsamlı ürünler için ne gibi sistem çözümleri sunulmuştur?
- Daha önce bu ihtiyaçlar karşılanıyor muydu? Yeni ürünlerin gelmesi ile mi oluştu yoksa ihtiyaç mı o ürünleri hayatlarına soktu?
- Bu dönüşüm onlara hangi kaynaktan, nasıl ulaştı?
- Hayatlarında köklü bir değişime neden olan ürün ya da nesne hangisi/hangileridir?
- Değişimler genellikle kalıcı mıdır yoksa geçici midir?
- Kalıcı etkilerin yaşam tarzlarına yansımaları nasıl olmuştur?
- Sahip oldukları geleneksel ürünler, eski nesnelere hangileri saklanmakta? Hangileri hala kullanılmaktadır?
- Yeniden ele alınan ürünlerde görülebilecek yarı-mobil yaşam tarzının kriterleri nelerdir?

Yarı-göçer Yörüklerin yaşam tarzlarında kalıcı sistem değişimine neden olan, onlar için yeni bir ihtiyaç alanı tanımlayan, bu yaşam tarzına adapte olan gelişmeler yaşandığı gözlemlenmiştir.

Nizami Suna'nın eşlik ettiği iki plot mülakat öncesinde, kendisini bilgilendirmek için yol üzerinde kendisinin daha önce konup göçtüğü bölgeler arasında durulmuştur. Çapa motoru çok fazla ses çıkarttığı için sohbet yol üzerinde kesintiye uğradığından ve kayıt alınamadığından durmak gerekmiştir. Görüşmenin tamamına Ek 2'de yer verilmiştir. Genel hatları ile konargöçer yaşama dair neler hatırladığı sorulmuştur. Yarı-göçer yaşamı ve daha sonra yerleşik hayatı neden seçtiği, hangi etmenlerin, onun bu seçimlerini etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Hatırladığı geçmişten günümüze kadar maddi kültür ve yaşam tarzı bağlamında nasıl değişimler yaşadığını anlatmıştır.

Ailelerle yapılan görüşmelerde genel olarak geçmişlerine dair pek fazla bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. 1. Aile yapılan yapılandırılmamış mülakatta ailenin en büyük erkek üyesi şöyle yanıt vermiştir:

“...Esasında buralara te Asya'dan göçmüşüz. Hani Moğollardan koparak Konya'ya gelmişiz diye anlatırdı dedemler... O Moğol işte ora kadar gelmiş. Hani onların döktüğü müyüz bilmem ama onlardan kalan çirkef, barbar kişiler bu tarafa oradan da Anamur'a giderken bizimkiler o Tömük Karaağaçlı tarafına yerleşmişler. Sancılılar diye geçeriz. Ebem orda

kalır, dedemin bacısı. Dedem oradan yana sivrisinekten kaçıp bu yana göçer. Burada da Ekizli (İkizli) oluruz. Ekiz eşi olmuşlar. Başka bir geçmiş yok.” (1.Aile, Değirmençay, 2017)

2.Aileye de geleneksel konargöçer yaşamı deneyimleyip deneyimlemediklerini anlamak için benzer sorular yöneltilmiştir:

“Eskiden kıl çadır dokurduk vardı bizim. 87’de kıl çadırdaydık. Önüne ateş kurardık. Sonra bir kere babam yapmadı. Güve yedi. Aktı o yağmurlar hep tepemize. Eh anlamda bir daha da dikemedi. Dokumak zor. Birileri gelirdi. İnsu’dan Mevlüt Emmi, Samancı Hoca’yı bilirsin Nizami o geldi. Diken er kişi yok. Kadın dokur bilinçli kişi de diker. Diken genelde adam olur. Gelişigüzel dikilmez öyle. Akar hep. Oralardan kıl kilim çul hep var ama kullanmıyoruz... O deveçilerden değildik. Deve emmimgilde vardı ama. Belki onlar bilirdi ama hep göçtüler hep bittiler. Deveye bindim ben. Çok göçtük deveyle katırla. On gün sürerdi yükü götürmek. 90’da arabam oldu ama araba bura neye çıkmazdı.”

3.Aileye geleneksel konargöçer yaşamı devam ettiren Sarıkeçililer ile bir bağları olup olmadığı sorulmuştur:

“...Sarıkeçili, Karakeçili dediğin senin başka. Bizimki lakap onlar aşiret. Bir aileyiz. Ayrı ayrı. Bizimkiler Keşli, Köseleli eşeği misin derler misal. İnattan dolayı. Yani Keşli bulaşığı mısın filan. Sevmezler ya pek bizi. Kızlarına bakarmışız güya...”

4.2. Akdeniz bölgesinde devam eden konargöçer yaşam ve faaliyetler

Bu bölgede varlıklarını halen devam ettirmekte olan konargöçer Yörük aşireti Sarıkeçililerdir. Aslen Anadolu’da geniş bir coğrafi mekana yayılmışlardır. Ancak hala göçer vaziyette oldukları bölgeler Toroslar, Afyon ve Uşak’tır (Yalçın, 2013: 60). Planhol (1959: 551)’deki tanımına göre Sarıkeçili aşireti, köyler arasına iyi kötü sokulmuş, birkaç veya daha fazla çadırdan oluşan küçük gruplar halinde dağılmış göçerlerin oldukça küçük ufalanmış parçalarından biridir. Silifke ve Gülnar ilçelerinin deniz kıyısına yakın bölgelerinde kışlar, Konya veya Karaman ilinin güneyindeki otlaklarda yazlarlar. Karakeçili, Boynuinceli veya Bahşiş gibi farklı oba isimleri mevcuttur. Yerleşik olarak daha batıdaki illeri tercih ederlerken göçer olarak Akdeniz bölgesinde bulunurlar (Bazin, 1994: 324-325).

Sarıkeçililer için de zaman içerisinde çeşitli iskân politikaları oluşturulmuştur. Ancak geçmişteki mevcut sorun hala devam etmektedir. Yerleşimlerinin yapılacağı alanlara yakın olan civar köyler kaynak yetersizliği nedeniyle bu oluşuma karşı çıkmaktadır. 13 sene öncesinde karşılaştıkları sıkıntılar ve hayvancılık sektöründe yaşanan zorluklar sebebiyle iskân talebinde bulunan Sarıkeçili aşiretlerinin bu talebi 2018 yılında geri çevrilmiştir. 2013 yılında Ali Öz tarafından ‘Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Devlet Memurları Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun Tasarısı’ meclise sunulmuştur. Bu tasarıda, Sarıkeçili Aşiretinin kültürel mirasının korunması ve mağdur durumdaki vatandaşların yerleşik yaşama geçmesi için çeşitli önerilere yer verilmiştir (“Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde”, 2013). Yasa değişikliği talebi kabul edilmiş ve “Hak sahibi olanların hak sahiplikleri herhangi bir koşul aranmaksızın bu kanuna göre devam eder.” hükmü eklenmiştir (“Yörüklerin iskân bilmececi”, 2018). Ancak daha sonra yaşanan olumsuz gelişmeler dolayısı ile açılan davalar kanun hükmü olmasına rağmen reddedilmiştir. Yine 2016 yılında Mersin Valiliği’ne başvuran 86 Sarıkeçili Yörük ailesinin hak sahipliği olduğu tespit edilmiştir. Sarıkeçili Yörükleri için Karaman’ın Kisecik köyü sınırlarında bulunan hazineye ait mera özelliği taşıyan arazi, iskân bölgesi olarak belirlenmiş ve 143 hektarlık alana 480 kişiye konut yapılması için imar planları hazırlanmıştır. Planlar Karaman İl Özel İdaresi İl Genel Meclisi tarafından 4 Mayıs 2016’da onaylanmıştır. Böylelikle Sarıkeçili Yörüklerinin iskân yeri de resmi olarak belirlenmiştir. Ancak Kisecik köyü sınırında bulunan mera özelliğindeki arazinin iskâna açılmasına köylüler itiraz da bulunmuş imar planlarının iptali için Konya 1. İdare Mahkemesi’ne başvurarak iptal davası açmışlardır. Başvuruyu inceleyen mahkeme konuyla ilgili bir bilirkişi raporu istemiştir. Mahkemeye sunulan bilirkişi raporunda, Yörüklerin iskânı için belirlenen hazine arazisinin mera özelliği taşıdığı, bölgenin mera olarak kullanılmasının sürdürülebilir ekonomi açısından stratejik bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Raporunda ayrıca Kisecik köyüne 650 metre uzaklıkta Yörükler için yeni bir yerleşim alanının kurulmasının, iki farklı topluluk arasında sosyal-kültürel çatışmalara yol açabileceği öngörülmektedir. Raporu dikkate alan mahkeme, Kisecik köyü merasını, Yörükler için iskân alanı olarak düzenleyen imar planlarını iptal etmiştir (“Yörüklere yer yok”, 2018).

2013’de düzenlenmesi istenen tasarıda belirtildiği gibi Sarıkeçili aşiretinin konargöçer yaşam tarzı önemli bir mirastır. Bu mirasın bir parçası olan zanaatlarını ve faaliyetleri

açıklamak için gerçekleştirdikleri faaliyetler 6 başlıkta toplanmıştır. Bu faaliyetler sırası ile barınma, depolama-saklama, ev işleri, ziraatçılık, iletişim-eğlenme ve göç etmedir.

4.2.1 Barınma faaliyetleri

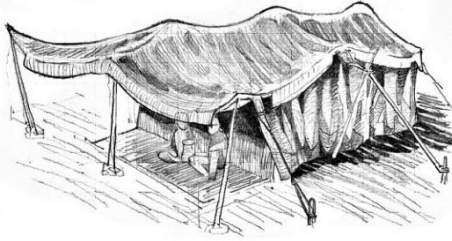
Daha önce ‘taşınabilir ev’ olarak tanımlanan Yörük çadırları, içinde yaşayanın dokuduğu keçinin kırkımı ile kara kıldan yapılır (Aksoy, 2012: 194). Dokuma evin duvarları, çatısı, zemindeki halısı ve mobilyaları da kıldandır. Keçi kılının tercih edilme sebebi, gerekli uzunluğa, dayanıklılığa sahip olması, ısı yalıtımı yapabilmesidir. Bünyesinde su tutmaz. Çabuk kurur. Ancak dokunduğunda ağır bir ürün oluşturur (Resim 3.1). Üzerindeki dokumalar hangi obaya, kafiye, aşirete ya da beyliğe bağlı olduklarının işaretlerini taşır. Çadır, ıstar adı verilen el tezgahlarında dokunur. Bu tezgahların ahşap işçiliği dokumalardaki kadar özenli olmasa da yine Yörüklere aittir. Çevreden bulunan tahta odun veya kargı parçaları gibi malzemeler ile dokuma için gereken tezgah, tecce, çıkırık, kirmen, kirkit, pamuk atacağı, ellik, çulhalık tarağı, mekik gibi araçlar üretilir. Kara kıl çadırların kurulumu kolay olmakla beraber bu basitliği sağlamak için belirli bir strüktüre sahiptir. Dışardan gerilerek kazıklarla çakılması dışında içerdeki parçalar muntazam bir şekilde çakılmadan ayakta durur ve önlerine yine dokuma ile yapılmış depolama çuvalları dizilir. Yan cepheler de bu çuvallarla desteklenir. Bunun yanı sıra bazen mutfak için naylonla kaplanmış ve daha iyi koruyan, yalıtan manar bölümleri bulunur. Soğuk havalarda yiyeceklerin depolanması için uygundur.

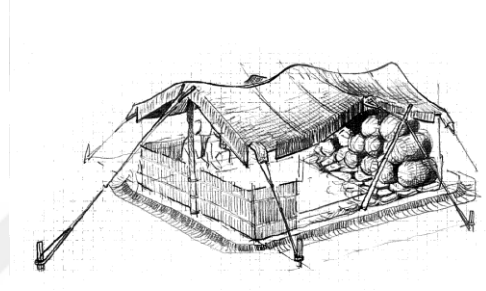
(a)

(b)

(c)

(d)

Resim 4.2. Konargöçer Yörüklerde geleneksel kara kıl çadır ve yapısı, (a) ve (b) Temsili kara kıl çadır (“Yaylada Yörük çadırı”, 2009), (c) ve (d) Kavas’ın kıl çadır çizimi, 2013

4.2.2 Depolama-saklama faaliyetleri

Mektep, medrese görmemiş göçebe Türk kızlarının ibda edercesine meydana getirdikleri motiflerle müzeyyen halı ve kilimler, yükte hafiftir; ancak bir çuvalı doldurur. Fakat en modern şehirdeki, en mutena bir salonu ziynetlendirecek vasıfta, sanat değerindedir. Diğer dokumaları, motifli (yanışlı) çuvaları, süslü keçeleri, süslü çadırlarıyla, azıcık eşya içinde büyük bir maddi kültürü; ücra dağ başlarında, umulmadık yerlerde büyük bir manevi kültürü temsil ederler (Eröz, 1991, 79).

Buradan da anlaşılacağı gibi özellikle kışlaktayken usta-çırak ilişkisi gibi anne kız, başta ıstar tezgahında çadır, halı, çuval, heybe olmak üzere, çulhacılık, keçecilik, ağaç işleri ve işlemecilik gibi zanaat faaliyetleri icra ederler. Buralarda üretilen ürünler genellikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak içindir. Bunun dışında düğünlerde sergilenmek için yapılan ve buna özelleşmiş dokumalar da bulunmaktadır. Üzerlerindeki motiflerle ve kullanılan materyallerle (kullanılan lif cinsine göre isimlendirilen yün ala, kıl ala çuvalı gibi) bu dokumalar birbirinden ayrılır.

Çobanların soğuk hava şartlarından korunması, koyun ve çoban köpekleri tarafından diğer insanlardan ayırt edilmesi için üzerlerine geçirdikleri kepenek de yine kendi dokuma ürünleridir. Kepenek için en uygun yün kuzu yünü iken çadır ve keçe için en uygun yün ikinci kırkımdaki (ağustos ayı) daha kalın tüylerden elde edilen güz yünüdür. İlk kırkımdaki (nisan ayı) yapacağı yününden ise yelek çorap, çuval, kilim dokunur.

Diğer bir saklama malzemesi ise sahip olunan mallardan çıkan derilerdir. Derilerden, su tuluğu, ekmek dağarcığı, ayran tuluğu ve peynirlik yapılır. Saklanma ve yapılma koşulları birbirinden farklıdır (Dulkadir, 1997: 88). Tulukları asmak için ise çatma adını verdikleri üçayaklı direkler dikilir.

4.2.3 Ev işleri

Yörükler, yiyeceklerini ve kap kacak olarak kullandıkları eşyaların pek çoğunu daha önceleri geçtikleri köylerden ya da kurulan pazarlardan almaktaydılar. Bunun haricinde gündelik yaşamda kullandıkları ve kendilerinin basitçe ürettiği eşyalar da mevcuttu. Geçtikleri köy pazarlarından satın aldıkları buğdayı dövmek için dibek ve tokmak, ezmek için loğ taşı, bulgur değirmeni, kaynatmak için ise kara kazan ve saplıları vardır. Bulguru ya da diğer bakliyatları elemek için sırası ile kalbur, gözer ve elek kullanılmaktaydı. Bunların haricinde diğer mutfak eşyaları helke, pakır(bakır), pakraç(bakraç), çomça, kavurka tavası, süt çengeli gibidir. Suyu eşeğe bağlayıp taşımak için su sakası ve su koymak için su tenekesini kendileri üretmişlerdir. Suyu, soğuk ve aromalı muhafaza etmek için çamdan testi oymuşlardır. İbrik veya sürahiler çoklukla pazarlardan alınmıştır. Tahta kaşık oymacılığı da bazı Yörük obalarında görülmektedir. Çadırın duvarlarına iyi şanslı temsilen üzerlikler asılmaktadır. Hala devam eden geleneklerinde sıkma, börek ve ekmek atılacağına yere çulhalıkta dokunmuş sofra bezi serilmekte ve hamurun açılacağı senit de bu sofra bezinin üzerine konmaktadır. Oklavalar iğlik denen dokuma çantalarından çıkarılır ve oklavalık tahtasına dizilir. Buradaki iğlik de kıl dokumalarındandır. Senitleri bazen satın alırlar ama oklava dizim tahtasını kendileri yaparlar. Yemekler, farklı bir sofra bezi serildikten sonra, üzerine sini denilen yer sofralarının konulması ile yere bağdaş kurulup yenilmektedir. Bunların haricinde Yörük kadınlarının küçük eşya dolabı niyetine diktikleri ceplikler bulunmaktadır. Her ne kadar uygun hava koşullarına göre göç edilse de dağ eteklerinde olduğundan soğuk havalarda çadır içine odun sobası kurulmaktadır.

Geçmişte bebek beşikleri, hamam iskemlelerini, pekmez teknelerini de ailenin erkekleri tarafından etraftan bulunan ahşap parçalarından çakılmaktaydı. Banyo ve tuvalet alanı çadırların içinde değildir, hatta bazılarında tuvalet için özel bir alan tanınmaz. Banyo yapılacak alanlar, çadır dışına direklerin çakılması ve sazlık örtülmesi ile oluşturulmuş olabilir. Çamaşırlar da yine çadırın önüne kurulan ocakta kazanlarda kaynatılır, tokaç yardımı ile yıkanır. Ayakkabı olarak çarık ya da ermenek giyerler. Zaten bu eşyaların çoğu uzun ömürlü, dayanıklı, hafif yani göç sırasında taşınmaya ya da obaya yerleşildiğinde yeniden kullanılmaya uygundur. Geçmişten bu güne bu eşyalar, onlara Yörüklerin verdiği isimler ile maddi kültürlerinin büyük bir kısmını oluşturmuştur (Resim 4.3).

Resim 4.3. Konargöçer Yörüklerde ev işleri ve çadır içerisinde geleneksel depolama saklama ürünleri, (a) çulhalık (R. Ağça., 2018), (b) taşıma kapları (A.Ö. Ağça, 2017), (c) hamur yazma (“Mersin Silifke’de”, 2019), (d) dokumalar (A.Ö. Ağça, 2017)

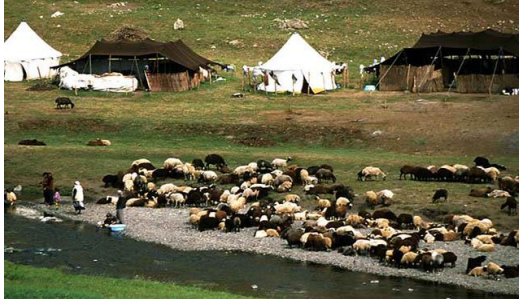
4.2.4. Ziraat faaliyetleri

Yörüklerin temel ekonomik faaliyet alanı hayvancılıktır. Geçmişte sahip oldukları koyun, keçi, deve, at, katır gibi hayvanlara bakarak ve besleyerek Osmanlı Devleti’nin ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Devlet bu hayvanları ve bakacakları alanları belirli dönemlerde onlara tahsis edip bir tür geri ödeme yöntemi ya da vergi ile elde edilen mallardan karşılığını

almaktaydı (Aydın, 2017: 54). Yörük ailelerin ellerindeki hayvan sayısı onların ekonomik durumlarını belirtmektedir. Hayvancılığa paralel olarak Yörükler, süt ve süttten üretilen peynir, yağ, çökelek; et ürünleri ve kavurma dahi pazarlarda satışa sunmaktadır. Geçmişten günümüze bu hayvanların aynı zamanda kılları ya da yünlerini de işlemişlerdir. Aydın'a göre (2017) bu durum dokuma, keçecilik, halıcılık, dericilik gibi zanaatların doğmasına sebep olmuştur. Bu malların iç pazarda değiş tokuş usülü ile satıldığı gözlemlendiği gibi dış pazarda da özellikle kıl dokumaları ile büyük yer edinmişlerdir. Zamanla yerleşik hayata geçen Yörükler oralarda zanaatlarını devam ettirerek bir sonraki nesile aktarmışlardır.

Yörüklerin türkülere konu olmuş avcılık faaliyetleri de bulunmaktadır. Özellikle Sarıkeçili aşiretinin geçtiği ovalarda keklik avcılığı yaptıkları görülmektedir. Bunun için geçmişte fak denilen tahtadan kuş yayı ve okları ve kendi yaptıkları keklik kafesleri bulunmaktadır.

Hayvancılık faaliyetleri dışında kendilerine ait tarımsal bir faaliyet neredeyse yoktur. Sürekli yer değiştirmenin etkisi ile bitkisel gıdalarını yol üzerinde uğradıkları noktalardan temin etmektedirler (Resim 4.4).

(a)

(b)

Resim 4.4. Konargöçer Yörüklerde ziraat ve hayvancılık faaliyetleri, (a) konargöçerlerde hayvancılık ("Kars vizyon", 2011), (b) keçi sağımı

4.2.5. İletişim-boş zaman faaliyetleri

Yaylalarda süren yaşam gereği uzun yıllar Yörükler cep telefonu, televizyon, bilgisayar gibi iletişim cihazlarını kullanmamışlardır. Eğlenme veya dinlenme gündüz gerçekleştirilebilecek bir faaliyet değildir. Çoklukla kaçan ya da kaçabilecek hayvanların varlığı ve dağlarda yaşamın getirdiği diğer tehditler onları bu gibi faaliyetlerden uzak tutmuştur. Her ne kadar kargı, odun gibi malzemelerden yaptıkları çitler de olsa hayvan bakımını zaman almakta, dikkat gerektirmektedir. Göçebe yaşamda saat kullanımını da enderdir.

Dulkadir'in (1997) yaptığı bir sohbette erkek bir Yörük gün içerisinde saati yaklaşık olarak tahmin edebilmiştir. Aynı şekilde hava tahmini de yapabilmektedirler.

Geçmişte eğlenceler, belirli alanlarda düzenlenen Nevruz, Hıdırellez ve şaman takviminde diğer önemli günler için düzenlenen festivallerdir. En az 200 kişilik bir kervanın bir arada yolculuk motivasyonu da bu şenliklerle sağlanmaktadır.

4.2.4 Göç faaliyetleri

Aydın'ın (2017) daha önce dile getirdiği gibi göç etmek temelinde konma eylemini barındırır. Konma eylemindeki durağanlığa karşı algıdaki değişim ile başlayan, mekanda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla sonuçlanan bir süreçler bütünüdür. Göçün bu anlamdaki aktörü değişime bağlı olarak davranan, süreçleri başından sonuna dek yaşayan, sonuçlarını tüm olumsuzluğu ile birlikte senelerce göğüsleyen insandır (Çakır, 2011: 129-142). Göç edilen yerlere uyum sağlanamadığında ya da şartlar değiştiğinde göç eylemi tekrar gerçekleştirilir. Bu birey ya da toplum ilk fırsatta yer değiştirmeye açıktır.

Yer değiştirmenin sadece insanla sınırlandırılmaması gerekir. Göç eden insanın maddi ve manevi kültür öğelerinin yer değiştirme kararlarını etkilediği gibi onunla beraber yer değiştirdiği de görülmektedir. Öğrenilmiş bir davranış olan kültür, yaşam tarzını oluşturarak, insanın içinde yaşadığı dünyayı tanıma ve biçimlendirmesine yardımcı olur (Çetin, 2010: 272).

Eskiden develerle göç edildiğinden bu göç esnasında taşınan eşyaları korumak ve hayvanın güneşten etkilenmesini önlemek için üzerlerine örtülen deve önlükleri bulunmaktaydı. Bu önlükler renkli ve nakışlıdır. Çünkü Yörükler arasında göç bir şölen gibidir (Aydın, 2017: 74). Aynı zamanda devenin süslenmesi ve hayvanın gururlandırılması için yapıldığı söylenmektedir. Bunun haricinde deve çanları da bu yolculuk için önemli eşyalardır (Resim 4.5). “Develerin çan sesini çok sevdiği söyleniyor. Yakın zamana kadar develere dört çeşit çan takılıyordu. Bu dört çeşit çan, herek çanı(kalın çan), dundar çanı(hatap çanı), suat çanı(yüz çanı) ve kongurdak çanı adlarıyla biliniyordu.” (Matsubara, 2012: 75) 30 cm yüksekliğindeki herek çanının sesi birkaç km mesafeden duyulacak kadar yüksektir. Kongurdak ise en küçükleridir. Zil şeklinde kuyruğa takılır. En çok süslenen deve en önde olur. Kafile yola düştüğünde bu zillerin eşliğinde bir şenlik yola koyulmuş etkisi yaratır (Dulkadir, 1997: 118). Develerin bir felaket durumunda ürküp kaçmasını ya da karmaşa

yaratmasını önlemek için kervan durduğu yerde ayaklarına bukağı takılır. Yörükler, çanlarını ve bukağılarını kendileri üretmezler.

Göç yükü, yaylak ya da kışlaklarda kullanılacak her türlü araç gereç olabilir. Bu araç-gereçler çok pratik kullanım alanı kolay ve çok işlevli nesnelere sahiptir. Yani yaşam tarzına her şekilde uyum sağlamaları beklenir. Bu eşyalar, çul, kilim, çığ, keçe, minder, halı, yastık, süt-peynir ve yağ üretiminde kullanılan her türlü kap-kacak, giyim eşyaları ve bulgur, şeker vb. erzaklar; dokuma tezgahları gibidir. Bunların yanında hayvancılık gereçleri, ekmek sacı ve hamur teknesi de yaylaya çıkarılır. Göç kervanında hayvanların bir sıralanışı olduğu gibi eşyaların da bunlara doğru yüklenmesi için belirli gruplara ve sıralara ayrılması gerekmektedir. Bu ayırım yine dokumaların cinslerine, büyüklüklerine, renklerine ve motiflerine göre yapılır (Aydın, 2017: 89).

Taşımada kullanılan dokumalar heybe, torba ve kolan dokumalarıdır. Heybeler genellikle tarlalara giderken ya da binek hayvanının üzerine serilirken kullanılır. Bu yüzden üzerlerinde pek fazla motif yer almaz. Heybenin bir diğer işlevi ise takas aracı olmasıdır. Heybeler, düğünlerde hediyeleşme geleneğinin de önemli bir parçasıdır. Kolan dokumalar ise hayvanlara yük bağlamada, çocuğu beşiğe veya sırta bağlamada, beşiği sırta almak için, sırta taşınan dokuma eşyaların sap kısmında, çeşitli yük taşıma işlerinde kullanılmaktadır (Akan, 2016: 12).

Resim 4.5. Konargöçer Yörüklerde göç faaliyeti ve deve çanları, (a) kervan (‘‘Sarıkeçili Yörükleri’’, 2017), (b) kongurdaklar ve herek (‘‘Halk Bilimi’’, 2014)

4.3. Akdeniz bölgesindeki konargöçerliğin devamı olan yarı-göçer yaşam ve faaliyetleri

Daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği ile birlikte yaşam tarzını etkileyen ve farklı ihtiyaç alanları tanımlayan endüstriyel gelişmeler ve yaşanan teknolojik değişimler, örneğin motorlu taşıt kullanımı, daha kolay elde edilebilen çadır malzemeleri, güneş panelleri sistemleri gibi, zanaatı ve içinde buldukları özgür yaşamı yaşama arzusunu zaman içerisinde sekteye uğratmıştır. At, eşek ya da devenin kullanılmaması yüküklerin konduğu heybeleri, naylon çuvalların ucuzluğunun tercih edilmesi sebebi ile de çuvalları ortadan kaldırmış, bunları çoklukla süs eşyası ya da turistik nesne konumuna getirmiştir. Çadırlar artık dokuma tezgahlarında değil çadır fabrikalarında üretilmektedir. Dolayısı ile tezgahlara ve kullanılan kirmen, iğ, tarak, çark gibi aletlere ihtiyaç yoktur. Boyalar başlangıçta ceviz yaprağı gibi doğal kaynaklardan elde edilirken şimdi suni boyalar kullanılmaktadır. Güneş panelleri sayesinde artık geçmişte kullanılmayan buzdolabı, fırın, elektrikli soba, televizyon, bilgisayar gibi ürünlere sahip olmakla birlikte daha temel aydınlatma, saklama, koruma ve iletişim problemleri de çözümler hale gelmiştir. Sonuçta Yörüklerin pek çoğu konargöçer yaşam tarzını terk ederek yerleşik hayatı ya da yarı-yerleşik hayatı tercih etmektedirler.

Bugün halen varlıklarını sürdürmekte olan konargöçer Yörük ailesi sayısı oldukça azalmıştır. Geçmişte geçim kaynakları tamamen hayvancılığa bağlı, kıyı sahile yakın bölgelerde, yazı yaylada geçiren konargöçer topluluklar olan Yörüklerin, günümüzde bir taraftan göçer yaşam tarzlarını sürdürürken bir taraftan da endüstriyel gelişmelerin ve daha iyi yaşam koşullarının getirilerini göz önünde bulundurarak yarı-göçerliğe ya da yerleşik hayata adapte olmaya başladıkları görülmektedir.

Yaşanan gelişmeler, gidilen yerlerde karşılaşılan zorluklar ve hayvancılığın yeterli bir geçim kaynağı olmaması durumu ile yüzleşen Yörük aileleri, gelecek neslin daha rahat bir yaşam sürmesi ve yerleşik hayatın imkanlardan faydalanması için hareket halinde olan kervanın geçtiği yerlerde yerleşik ya da yarı-yerleşik olma kararı almışlardır. Bu değişimler kültürel geçmişlerinde sahip oldukları nesnelere, ürünleri etkilemiştir ve onları yeniden yorumlayarak yeni yaşam tarzlarına adapte etmeye başlamışlardır.

4.3.1. Barınma faaliyetleri

Günümüzde yarı-göçer Yörükler, kara kıl çadır yerine taşınması daha kolay olan naylon çadırları tercih etmektedir. Yerleştikleri bölgelerde kış çok soğuk geçmediğinden ve yaz daha kavurucu olduğundan bazılarında yansıtıcı yüzeyle naylon sergiler görülür. Artık hiçbiri dokuma yapmamaktadır. Dolayısıyla tezgahlarına da ihtiyaç duymazlar. Çadır kurdukları yerde bir yılın en az yarısını geçirdiklerinden çoğunun çadırı o bölgeye çakılmış ya da beton dökülerek sabitlenmiş direklerden oluşur. Çadırı tekrar bozup kurmazlar. Ancak etraftan toplanılan malzemeleri çadırlara adapte etme geleneğine devam etmektedirler. Birçoğunun çadırının girişi kapalıdır ve köylerdeki evlerin kapıları gibidir. Bazılarında yerlere ahşap veya karo döşeme yapılmıştır. Yine etraftan buldukları reklam brandaları ile çadır yüzeylerini sağlamlaştırırlar. Yarı-göçer ve yerleşik Yörüklerin çulhalık tezgahında dokuduğu kilimler ve çulhalar ise genellikle iplerden ya da kesilen kumaşlardan yapılmaktadır (Resim 4.6).

Resim 4.6. Yarı-göçer Yörüklerde barınma (A.Ö. Ağça, 2017)

4.3.2. Depolama-saklama faaliyetleri

Yarı-göçerlerde depolamak için naylon ya da bez çuvallar kullanılır. Plastik kasaların, bidonların da kullanıldığı ya da duruma göre tedarik edildiği görülmektedir. Saklama işlemleri de eskisi gibi deri ile yapılmaz. Geçmişte zaman zaman hayvan sayısı fazla olan Yörük ailelerinin birlikte buzhane kiraladıkları görülmüştür. Ancak artık aileler ayrı ayrı yaşadıklarından ve teknolojik değişimler sayesinde buzhane kiralamalarına gerek kalmamıştır. Çünkü pek çoğu güneş enerjisi ile buzdolabı ya da buzluk çalıştırmaktadır. Peynir basılacak ise yine bez bir çuvala basılır, uygun ortamda muhafaza edilir. Su için eğer

aile köyden uzak bir yere yerleşmişse tankerle köye gidip haftalık suyunu depolar ya da yakın su kaynağından hortumlarla su çeker (Resim 4.7).

Resim 4.7. Yarı-göçer Yörüklerde ev işleri ve depolama saklama faaliyetleri (A.Ö.Ağça, 2017, R. Ağça, 2018)

4.3.3. Ev işleri

Yarı-göçerlerde ev işleri de ev içersine giren endüstriyel ürünler ve teknolojik araçlar sayesinde oldukça değişmiştir. Özellikle önceden çadır dışında yapılan çamaşır yıkama, ateş yakıp yemek pişirme gibi işler, çamaşır makinesi, ocak ve fırın gibi ürünler sayesinde çadırın içerisinde yapılmaya başlamıştır. Daha temel seviyedeki değişimlerden biri ise gündelik hayatlarında kullandıkları kap kacak ve depolama eşyalarındaki değişimlerdir. Günümüzde geleneksel dokuma çuvallarının çoğu anı olarak saklanmakla birlikte kullanımları giderek azalmıştır. Eskilerinin yerine nadiren yenilerinin yapıp kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan kap kacaklar genellikle bu eşyaların plastikten olan muadilleridir. Daha önceleri kullanılan idare lambası, lüks, ışıldak ve fener kurdukları güneş enerjisi sistemleri ya da elektrik abonelikleri sayesinde döşedikleri kablolar ve bağladıkları ampullerle çözüme ulaştırılmıştır. Bu nesnelerin, sağlam, taşınabilir, hafif ve kolay erişilebilir olması, değişmeyen özellikleridir. Ancak malzemedeki değişim zanaatların ve el becerilerinin zamanla kaybolmasına neden olmuştur (Bkz. Resim 4.7).

4.3.4. Ziraat faaliyetleri

Geçmişten günümüze bu faaliyetlerde pek fazla fark gözlemlenmemiştir. Otlak alanları köylere yakın bölgelere yerleşildiğinden azalmış buna bağlı olarak tanımlı otlak arazileri oluşturulmuştur. Böyle bir alan oluşturmak için daha önceleri sadece kuzular ve tilki, çakal gibi tehdit unsuru hayvanlar için kurdukları tahta çitler yerine çinko ve galvanizli teller kullanmaktadırlar. Kış ayları ve yağmurlu hava koşullarında kapalı meraları ve ahırları bulunmaktadır. Hayvanların taranması ve kırkımı için kıl tarakları, ellikler ve kırkım makasları yerine teknolojik ve elektronik kırkım aletleri kullanmaya başlamışlardır. Arazi sınırlandırıldığından keçicilik yerine daha çok koyunculuk yapmaya başlamışlardır. Koyunların yünlerinin kırkımı keçilerinkine göre daha zahmetlidir ancak yeni elektronik cihazlar bu işi kolaylaştırmaktadır. Önceleri nadiren yetiştirdikleri tavuk, horoz, hindi gibi küçükbaş hayvanlarının sayısı da artmıştır. Bu hayvanlar için de yine barınaklar oluşturulmuştur.

Geçmişte tarım faaliyetleri, Yörüklerin göçtükleri yerlerde kısa süreli ve kendilerine yetecek kadar yapılmaktaydı. Günümüzde ise Yörüklerin, bazen mevsimlik işçi olarak çalıştıkları bazen de civar köylerdeki çiftçi aileler ile ortak olarak onların bağ-bahçe işlerini yaptıkları gözlemlenmiştir. Dolayısı ile mevcut tarım aletlerinin pek çoğuna sahiptirler. Yarı-göçer olarak yerleştikleri yerlerde de yine kendi ihtiyaçları kadar ekim-dikimlik alanlar kurguladıkları görülmüştür (Resim 4.8).

Resim 4.8. Yarı-göçer Yörüklerde ziraat ve hayvancılık faaliyetleri (A.Ö.Ağça, 2017)

4.3.5. İletişim-boş zaman faaliyetleri

2000'li yılların ortalarına doğru bazı aileler kullandıkları araçların akülerinden faydalanarak televizyon ve cep telefonu kullanmaya başlamıştır. Bu etkileşim daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak isteyen Yörüklerin yerleşik yaşama geçişini önemli ölçüde etkilemiştir.

Bugün yarı-göçer Yörüklerle bakıldığında hemen hemen her teknolojik aleti kullandıklarını görebilmekteyiz. Kimileri traktör aküsünü, kimisi güneş enerjisini kullanmakta, kimisi ise köylere daha yakın yaşayıp elektriğe abone olarak bu sistemlerden faydalanmaktadır (Resim 4.9).

Resim 4.9. Yarı-göçer Yörüklerde boş zaman ve iletişim faaliyetleri (A.Ö.Ağça, 2017)

4.3.6. Göç faaliyetleri

Günümüzde yarı-göçer Yörük ailelerinin göçlerinde 90'lı yıllardan sonra kamyon, traktör, çapa motoru ve otomobil gibi araçların kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu da geleneksel göç sürecinde taşıma ve korumada kullanılan dokuma araçların ya da çanların azalmasına ya da kullanılmamasına neden olmuştur. Bu eşyalar da bir önceki nesilde dahi mevcut olmadığından bir sonraki nesile aktarılmamıştır. Taşıtlarda tercihleri dağlık arazide sürmeye uygun olanlarıdır. Bu yüzden genellikle eski model araçları tercih eder ve yine onların aksamalarını da kendilerine göre düzenletirler. Yörüklerin bu araçları modifiye ederken kimi zaman aküsünü ya da motorunu kimi zaman da depolarını kullandıkları görülmüştür. Eskiye aracın elden çıkarılmadığı, bunun yerine tekerlek parçasının hortum kanal yırtıklarını kapamak için kullanıldığı ya da bagajın depo amacıyla kullanılabileceği düşüncesi ile aracın çadırın yakınlarında çürümeye bırakıldığı gözlemlenmiştir (Resim 4.10).

Resim 4.10. Yarı-göçer Yörüklerde ulaşım faaliyetleri (A.Ö.Ağça, 2017)

5. YARI-GÖÇER YÖRÜK MADDİ KÜLTÜRÜNDE VE YAŞAM TARZINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Faaliyet alanlarına göre yapılan incelemelerde de görüldüğü üzere Yörük maddi kültüründe ve yaşam tarzlarında değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin birbirlerini etkilediğini ve daha fazla değişime sebep olduğunu görmek mümkündür. Geçmişlerini ve günümüzü kıyasladığımızda kültürün belirli faaliyetlerinin, zanaatlerinin ve göreneklerinin kaybolduğu söylenebilir. Ancak bazı değişimlerin, Yörüklerin geçmişlerine dair pratiklerini yansıttığı da görülmüştür. Bu değişimleri anlamak ve onları daha doğru değerlendirebilmek için maddi kültür ve yaşam tarzları olarak iki temel kavram üzerinden bir kategorizasyon oluşturulmuştur. Bu kategorilerde nesnelere, ürünler ya da şeyler yeni oluşan bu yaşam tarzına kattıkları değerler bağlamında ele alınmışlardır.

5.1. Maddi Kültürde Yaşanan Değişimler

Yarı-göçer Yörük maddi kültürü geçmişleri ile kıyaslandığında tüketim kararlarındaki değişimler dikkat çekmektedir. Geçmişten bugüne tüketim ihtiyaçlarının arttığını, tüketilen ya da toplanan şeylerin biriktiğini ve bütün bunlar gerçekleşirken farkındalığın yitirildiğini gözlemlemek mümkündür. Douglas ve Isherwood (1999) tüketim kararlarının dönemin kültürünün hayati kaynağı olduğunu belirtirken teknolojik değişimlerin de ihtiyaçlara ve deneyimlere yön verdiğinden bahseder (1999: 73, 117). Teknolojik gelişmelerin temel etkisinin sadece gereksinim olduğu düşünülür. Erataç'a göre "işlev bağlamında yaklaşıldığında beslenme, barınma, üreme ve korunmayı içeren unsurlar teknolojiyi yaşamsal bir etkinlik olarak belirlemektedir" (2003: 3). Teknoloji bu nedenle gündelik hayatın sosyal bir parçası olarak yaşam kültürünü oluşturur. Plastik ve metal sanayisinin gelişimi ve artan malzeme çeşitliliği, gündelik hayatın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte iletişim ve ağ sistemleri gibi sistem tasarımları da yeni yaşam tarzlarının önemli belirleyicilerindedir. Örnek olarak Mersin'de Sarıkeçeli Yörüklerini ele alan tezinde Aksoy (2012) konargöçer olanların dahi teknoloji ile ne kadar temasta olduğunu açıklar.

Malzeme değişikliğinin etkisini, 1. aile ile yapılan mülakatlarda çadır sahibi Yörük şöyle açıklar:

“Şimdi konuşuyoruz ya biz seninle, teller olmasaydı hiçbirimiz burada böyle oturamazdık. En iyi şey teller. Davarları kaybederdik geçi bu kırır koparır atardı...” (1. Aile, Değirmençay Köyü, 2017)

2. aile ise sistem çözümlerinin kimlik tanımını oluşturmadaki etkisinden söyle bahseder:

“Biz biraz sosyetik Yörügüz. Her şeyimiz var. Güneş paneli ile her şeyi çalıştırıyoruz. Fırın, televizyon, çanak...” (2. Aile, Değirmençay Köyü, 2017)

Tasarladıkları sistemler, ürünler, nesnelere sadece meta olma durumundan çıkarak anlamsal boyutlara ulaşmıştır ve böylece birincil işlevlerinin yanında ikincil işlevler kazanmıştır (Erataç, 2003: 94).

Kopytoff (1988) ‘şeyler’ hakkında sürece dayalı bir görüş sunmaktadır. Bu ‘süreç’ içerisinde nesnelere statüsü, kategori ve anlam bakımından dönüşüm geçirir. Dönüşümlerin bir biyografisi, şeylerin ise tıpkı insanlar gibi toplumsal yaşamları vardır. Bu dönüşümü anlamak için şu soruları sorar: Bu şey nereden gelmektedir ve kim tarafından üretilmiştir? Ne için tasarlanmıştır? Nerelerde kullanılacaktır? Bu zamana kadarki hikayesi nedir ve kültürel söylemler bize bu tür bir şeyin ideal konumu açısından neler anlatır? Bu şeyin ‘hayatında’ aşamalar var mıdır ve yararlılığı gittiğinde veya giderse ne olacaktır? Geçmişteki şeyler ile bugünkü şeyler arasındaki bağı kurmak ve yararlılığını kaybeden şeylerin yeniden değerlendirilmesi sürecini ortaya koymak için bir gruplandırma yapılmıştır. Bu gruplarda verilen örneklerin değişimleri de üç kategoride incelenmiştir. Bu kategoriler, geleneksel ürünler, endüstriyel gelişmenin etkisi ile malzeme ve taşınabilirlik gibi faktörler kapsamında değişen nesnelere ve üçüncü olarak endüstriyel gelişmeler etkisinde sistem çözümleridir.

Günümüze kadar yaşanan bu değişimler sonucu ortaya çıkan yeni nesnelere, geçmişteki ürünlerin kaybolmasına neden olmuştur. Yörükler yeni ürünlere dair sınırlı bilgiye sahiptirler. Bu ürünler çoklukla karmaşık yapıdadır, adaptasyonu ve yeniden değerlendirmeleri zordur. Yeni endüstriyel ürün ve malzemeler çoklukla eskiyen ürünün yerini almışlardır. Thomas’ın (2006) daha önce değindiği gibi ekonomik olarak gelişmemiş toplumlarda, bir ürünün yeniden tasarlanması söz konusu ise tasarımcısının yerel ölçekte bir üretici olması ve tasarıma dair bilgisinin ya da deneyiminin kısıtlı olması mümkündür. Böyle bir koşulda üretici genellikle o ürünün kullanıcısıdır ve tasarlama becerisi daha önceki

üretim yöntemlerine dair bilgiler ile sınırlıdır. Dolayısı ile çözümler kalıcı olmamakla beraber gelenekselde korunan imgelerin ve bağlamların kaybolmasına zemin oluşturmaktadır. Bunun dışında değişimler giderek daha fazla nesneyi bir araya getiren sistemlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Sistem çözümleri ile yeniden sorgulanan nesnelere, giderek yeni ürünlere dönüşmektedir. Bu durum, gelişen iletişim kanalları aracılığıyla hızla yayılmıştır ve hemen hemen her yarı-göçer Yörük ailesinde rastlanı hale gelmişlerdir. Norman (2018) bütün bu teknolojik karmaşanın nasıl çözümleneceğini işe yarar nesnelere ile yaramayanların nasıl ayırt edilebileceğini ve yeniden nasıl değerlendirilebileceğini sorgulamaktadır. Athavankar (1990) çözümün bir kategorizasyon ile gerçekleşeceğini belirtmektedir. Her ürünün sadece kendisi hakkında değil ait olduğu kategori hakkında da bilgi vereceğini belirtir ve bu iletişim yöntemi zihinde belirli bir görsel açıklama yaratır (1990: 111). Böylece yaratılan şeyin ya da yaratılacak nesnenin kategorik kimliği ürünün formunun geliştirilmesinde kolaylık sağlar. Benzer bir şekilde Bayrakçı da (2003) zihinsel sınıflandırmanın öğrenme ve iletişim için kalıcı bir yöntem olduğunu belirtir. Ürün anlamının belirlenmesi için ürünün içinde olduğu sınıfın niteliklerinin belirlenmesi gerekir (2003: 314). Dolayısı ile yaşanan değişimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için bu değişimler kategorize edilmiştir. Gruplarda ürünler, nesnelere veya şeyler üzerinde uygulanan kalıcı ve yaygın çözümlerin daha sonra yaşam alanlarını parçaladığı ve parçaların tekrar bütünleşerek yeni bir mesken tanımını oluşturduğu görülecektir. Nesnelere yaşam tarzına ve aynı zamanda geçmiş alışkanlıkların da yeni nesnelere değişimine etkisinin bu kategorizasyon sonucunda daha iyi anlaşılacağı öngörülmektedir.

5.1.1.Yeni/endüstriyel ürünün aynı işlevi karşılayan mevcut çözüm ile doğrudan yer değiştirmesi

Resim 5.1. Aydınlatma: İdare lambasının yerini lüks[1], fener[2], radyolu ışıldak[3] veya güneş enerjisi panelleri sayesinde çadır tavanına sabitlenmiş ampullerin[4] alması (A.Ö.Ağça, 2017)

Bu kategoride ilk örnek olarak aydınlatma eyleminin geçirdiği süreç ele alınmıştır. Daha önceleri konargöçer Yörükler aydınlatma ürünü olarak minimal, taşınabilir, malzemesinden dolayı yolculuğa dayanıklı, üretimi kolay ve işlevselliğin ön planda olduğu idare lambalarını kullanıyorlardı (Resim 5.1). Bu lambalar, yakıt sorunlarına ve yaşanan endüstriyel gelişmelerin sağladığı imkanlara direnememiştir. Öncelikle çadırın iç aydınlatmasında lüksten yararlanılmışsa da o da tüplü olması ve taşınabilirliğinin az, tehlikesinin yüksek olması nedeniyle yerini el fenerlerine ve radyolu ışıldaklara bırakmıştır. Bu seçimlerde taşınabilirliğin yanı sıra çadır hayatına yeni bir eğlence alternatifi sunulması etkili olmuştur. Radyo, Aksoy'un (2012) da belirttiği gibi hem hava tahminleri hem de dinlenme saatleri için bir çözüm olmuştur. Üstelik ışıldakların ve fenerlerin aydınlatma açısı çok daha geniş olmakta, daha uzağı aydınlatmaktadır. Bu ürünler ortama adapte olmalarına gerek kalmadan geleneksel olanın kalıcı bir şekilde doğrudan yerini almıştır (Ağça, Akbulut, 2018).

Yaşam tarzını dahi etkileyen esas gelişme son evrede olmuştur. Daha önceleri enerji kaynağı olarak traktörlerin aküsünden elektrik sistemleri kuran aileler artık yaygın olarak güneş enerjisi panellerinden faydalanmaktadır. Hatta traktör aküsünden önce jeneratör kullanan yarı-göçer aileler de görülmüştür. Güneş enerjisi sistemi sadece aydınlatma elemanı olarak ampulün değil daha birçok kullanım nesnesinin önünü açmıştır. Örneğin, daha önceleri köylerde şarj edilen cep telefonları artık çadırda şarj edilebilmektedir. Yörükler yazın

yaptıkları peynir ve yağları, buzhanelere kira vererek muhafaza ederlerken artık pek çok çadırın içerisinde mini buzdolabı, derin dondurucu ya da bazılarında daha büyük buzdolapları görülmektedir. Televizyon, dizüstü bilgisayar ve tabletler de Yörük çocuklarının okul zamanı geldiğinde diğer çocuklara uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Kurulan su sistemleri ile çamaşır makineleri dahi çalıştırılmaya başlanmıştır.

“Köyde misal cereyan kesilir bizde kesilmez. Dört senedir mi neci buzdolabı kullanıyoruz. Akü iki yıllıkmiş ya, bizim ikinci. Peynir desen helkede dolaba koyuyoruz yarına kadar bir şeycik olmuyor. Buzluğu var atıyoruz şişeleri soğuk soğuk. Fazla büyük değil amma bizi idare ediyor şimdilik. Yemeği yapıyoruz zaten bitiyor adamlara ne dayanır. Peynir daha önemli. Buzdolabı çok kolaylık.” (2.Aile, Değirmençay, 2017)

“Süt makinesi vardı eskisi hep bozulurdu. Şimdi elektrikliğini sipariş ettim köyden, artık nerden geliyorsa başka yerlerden hep.... Süt makinesi dedimse süt krema makinesi. Yani sütün birazını çekeriz şöyle makinede yağı kaymağı olur. Onu biriktiririz. Gene dolaba koruz. Onu buzdolabında bir gün soğuturuz. Ondan sonra elimizle karıştırırsak karıştırırsak tereyağını ederiz. Normalde elle kıvratmalı süt makineleri vardı onla yapıyorduk. Şimdi fişi takıyoruz sütü koyuyorsun kaymağı gendi çekiyor onun... Yağ çıkaran yayık makinesi de vardı ama kurudukça süt çürütüyor hep. Kaç tane denedim de çürüdü makine. Dişliler birbirini yiyor o kuruları çekerken kıvratırken. Elektrikli en güzeli.” (4.Aile, İnsu, 2017)

At, eşek, deve gibi hayvanların kullanımında yaşanan değişim de yine sistemsal bir değişim olarak örneklendirilebilir. Buradaki yer değiştirme hayvanlar yerine taşımacılıkta araçların kullanılmaya başlamasıdır. Bahsi geçen araçlar otomobiller, traktörler, çapa motorları ve kamyonlardır. Söz konusu araçlar sadece ulaşım için daha aynı zamanda ziraat faaliyetleri için de kullanılmaktadır. Bunun için onlara ek olarak romörkler ve ziraai ilaç tankları eklenmektedir. Bu yer değiştirme, koşulları iyileştirme ve daha farklı bir faaliyet alanında olan ihtiyacı karşılama amaçlı gerçekleştirilmiştir.

Resim 5.2. Güğüm, ibrik, helke ve cerenin plastik bidon, leğen ve ibriklerle yer değiştirmesi (A.Ö.Ağca, 2017)

Bir diğer örnek ise güğüm, helke, cere ve ibrik gibi kap kacakların yerini plastik kovalar, şişeler ve bidonların hatta bazılarının (ibrik, helke) birebir plastikten kopyalarının alması durumudur (Resim 5.2). Yerlere döşenen karolar veya iki çadır (yaylak-kışlak) yerini de belirtmek için toprağa dökülmüş beton da yine malzeme değişiminin örneği olarak gösterilebilir (Resim 5.3). Bu örnek aynı zamanda meskenin yeniden oluşumu sürecini de hızlandırmıştır. Haliyle bu kadar değişim, çadırın ana yapısını da değiştirmektedir.

Resim 5.3. Geleneksel Yörük çadırında yer sergisi için dokunmuş kıl dokuma kilimlerin yerini, beton zemine, karolara ve bunların üzerine serilen halılara bırakması (A.Ö.Ağça, 2017, R. Ağça, 2017)

Yaşamlarına malzeme değişikliği bazında etki eden bir ürün de daha önce bahsettiğimiz demir tel örgülerdir. Bu örgüler sayesinde otlak alanları daha net tanımlanmış, kaçan hayvan sayısı azaldığından sürekli gözetime ayrılan zamanın yerini boş zaman faaliyetleri almıştır. Bazıları bu boş vakti değerlendirmek için farklı uğraşlar ya da yeni iş kolları edinmişlerdir.

5.1.2. Yeni/endüstriyel ürünün farklı bir alana/işleve yönelik kullanılması

İlk insan toplumları, avcılık ve toplayıcılığa dayalı göçebe toplumlardı; yeni yiyecek kaynakları bulma arayışına göre şekillenen yaşam tarzında atıklık, taşınabilirlik ve uyum gösterebilme gibi nitelikler başat ölçütlerdi. Tarıma dayalı daha yerleşik kırsal toplulukların evrimiyle birlikte, yeni yaşam tarzlarına uygun başka ayırt edici özellikler, başka biçim gelenekleri hızlıca yerini aldı (Heskett, 2013: 26).

Heskett'e (2013) göre gelenek durağan değildir. İnsan ihtiyaçlarına ve yaşam koşullarına uyum sağlamak için sürekli değişim yaşar. Bu değişimler bir ağ halinde birbirine bağlı olan geçmişin de bir parçasıdır. Hiç bir yeni çözüm, geçmişteki çözümün değerlerinin en azından bir parçasını bile taşımadan yerini alamaz. Nesnelere, bu değişimler sonucu, faydacı nitelikleri ya da işlevsellikleri ile değil yeni kazandığı anlamlar sayesinde dönüşmüşlerdir. Nesnelere, sergiledikleri işlevlerle sınırlı değildir ve her şeyden öte, yaşam tarzı ile ilgili ipuçları ve sembolik işaretler taşır (Baudrillard, 2014).

Yörük hayatında kullanılan nesnelere Heskett'in (2013) ortaya koyduğu özellikler bulunmaktadır. Yörükler artık yerleşik hayata geçiyor olsalar da gündelik nesnelere biriktirerek onları gereksinimlerine göre farklı şekillerde uyarlamaya çalışırlar. Coşkun'a (2003) göre gereksinimlerin güdümlendiği çözüm yaratma süreci bu adaptasyonların yaratıcı

halkasıdır. Çözömlenen şeylerin ortaya çıkış sebepleri sosyal şartlar olsa da sonuçları pratiktir. Ancak her çözüm sağlıklı değildir, aslında buna sebep olan sosyal şartın daha sağlıklı hale getirilmesi gerekmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere söz konusu kullanıcının böyle bir çözüm arayışına girmesi mevcut koşulların çok da iyi olmadığına bir göstergesidir. Bu yüzden melez yapıdaki bu ürünleri geçiş ürünleri olarak tanımlamak ve endüstriyel temelli bir toplumsal yapıya geçiş sürecini temsil ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır (Ağça, Akbulut, 2018).

Geleneksel Yörük yaşamında kümes yer almamaktadır. Konargöçerlerin tavuk, horoz, hindi gibi hayvanlara bakması zordur. Besleyenler ise genellikle bu hayvanlara ya basit bir çatma yaparlar ya da serbest bırakırlar. Yarı-göçerlerin ilk kümes çözümleri, kendi çadırları gibi olduğu yere sabitlenecek şekildedir. İkinci çözüm ise geçmişteki alışkanlıklarına çok daha iyi uyum sağlamış farklı bir nesnenin yeniden değerlendirilmesi durumudur (Resim 5.4). Bu değerlendirme ile ürün yeniden anlamlandırılmış, pratik, işlevsel ve taşınabilir bir ürüne dönüşmüştür. Çadır dışı alanda görölen kollu küvet oturağından yapılmış salıncak ve stor perde ile güneşin engellendiğı köşk (çardak) de benzer örnekler olarak verilebilir. Oturma ve güneşi engelleme görevleri bir alandan başka bir alana aktararak yeniden değerlendirilmiştir. Eski kapıların çadır girişlerine monte edilmesi de farklı bir mecradan gelen ürünlerin yeniden kullanımına örnektir. Bu örnekteki nesne benzerlerinin aksine daha kalıcı ve yaygın bir çözüm olmuştur. Yakın köylerden bulunan kapılar, yeniden inşa edilen çadırın dışarıdan da özel bir alan, bir ev düzeni görünümünü kazanmasını sağladığı söylenebilir.

Resim 5.4. Tavuk, horoz, hindi kafesi ve kedi taşıma çantasında yumurtalar (A.Ö.Ağça, 2017)

Resim 5.5. Plastik kasaların köşk oturma birimlerine dönüşmesi (A.Ö.Ağça, 2017)

Köşk denilen Resim 5.5'deki yapı ise çadırın çok yakınına kurulmuş bir çardak gibidir. Genellikle topraktan biraz yukarıda oturmak için tahta parçalarından çatma zemin kurulur, üzerine minder atılır, kilim serilir. Yerleşik Yörüklerde oldukça yaygın olan bu oluşum, konargöçerlerde görülmez. Yarı-göçerlerin ise içinde eşyalarını taşıdıkları plastik kasaları köşkte masa ve sandalye olarak kullanarak ikincil bir işlev kazandırdıkları görülmektedir. Bu kasalar, daha basit bir hali ile sol köşede görülen kütük ile aynı işlevi görür. Ancak işlev alanı kütükten çok daha geniştir. Yağmurdan etkilenmez, güneş altında uzun süre dayanır.

Bir başka işlev alanı değişiminde ise malzeme farklı bir işlev alanından devşirilerek yeni bir alana adaptasyonu sağlanmıştır. Bu yolla başka bir ürün onarılarak ona kişisel bir anlam aktarılmıştır. Resim 5.6.(a)' da görüldüğü üzere daha önce çocuk salıncağı işlevi gören nesneye kesilmiş bidon monte edilerek geçici olarak onarılmıştır. Bidon, oturma birimine dönüştürülerek kullanım alanı değiştirilmiştir. Resim 5.6.(b)'de görülen salıncakta, salıncağı kurmak için bir kereste parçası ya da minder yerine banyo oturağı yerleştirilmiştir. Oturak, oturma işlevini gördüğü banyo küvetinden yine oturma işlevi sağlayacağı salıncağa dönüştürülmüştür. İşlev değişirse de kullanım alanında bağlamı değişmiştir. Bu çözümler

tamamıyla kişisel çözümler olup yeniden aynı durumla karşılaşıldığında yani mevcut ürünün işlevinin tekrar bir farklı alana aktarılması durumunda, çözümlerin sürdürülebilirliği sağlanamamıştır.

(a)

(b)

Resim 5.6. Kesik bidonun salıncak oturma birimine dönüştürülmesi ve banyo oturağının salıncağa dönüştürülmesi (A.Ö.Ağça, 2017), (a) kesik bidon (b) banyo oturacağı

5.1.3. Yeni/endüstriyel ürünün yeni bir sistem ihtiyacı yaratması

“Belirli bir kültürde yetişen insanlar, bu kültürün kendi hayatları süresince değiştiğini görürler: yeni kelimeler, yeni fikirler, yeni tarzlar. Kültür evrilir ve insan değişimde rol oynar. Tüketim tam da kültürün kavgasının verildiği ve biçimlendiği yerdir.” (Douglas, M. ve Isherwood, B., 1999: 73)

Radyo, televizyon, internet bağlantısının olduğu cep telefonları, bilgisayarlar, bu gelişmeler sonucu oluşan boş zaman faaliyeti gereksinimlerini karşılar. Aynı zamanda yerleşik hayata adapte olma sürecini hızlandırır. Ailelerden birinde, tablet veya dizüstü bilgisayarın, küçük yaştaki çocuklarının, taşınabilir eğitim ile gittiği anaokulunda diğer çocuklara uyum sağlaması için alındığı belirtilmiştir. Eğitimdeki başarısı tartışılır olsa da bu tip ürünlerin iletişim gereksinimini karşılamak için olduğu görülebilir. Televizyon ise özellikle oturma odası kurgusunun oluşumu için önemli bir değişikliktir. Çadır içerisindeki konumu genellikle hepsinde aynıdır ve diğer eşyaların konumlarının da yeniden belirlenmesini sağlamıştır (Resim 5.7). Çadır içerisinde hemen hemen her şeye sahip olduklarını 2. Aile ile yapılan görüşmeden anlaşılabilir.

“Buzdolabı çalıştırıyoruz 24 saat kesintisiz... Evde elektrik gibisi mi var bunların ikisi (Güneş panellerinden bahsediyor.) 100 akım mı ne 220 voltaj... Çanak da taktım. Eskiden bir kanal düzgün çekmez idi. Ama hindi torunlar dizi izliyor. Bilgisayar tablet hepsi ne var.” (2. Aile, Değirmençay Köyü, 2017)

“Eh benim geline ne var, çamaşır yok, bulaşığı desen plastik yıkaması kolay ocakta pişen yemek... Şimdi gelin itmek bile kolay eskiden gelmezlerdi kaçarlardı. Hindi ev gibin üç oda bir salon mübarek...” (4.Aile, İnsu Köyü, 2017)

Resim 5.7. Çadırlarda televizyon, tablet, telefon ve kablolar (A.Ö.Ağça, 2017)

Çizelge 5.1. Faaliyet alanlarına göre maddi kültürdeki değişimler

Barınma Faaliyetleri		Depolama-Saklama Faaliyetleri		Ev İşleri		Ziraat Faaliyetleri		İletişim-Boş Zaman Faaliyetleri		Ulaşım-Göç Faaliyetleri	
Geleneksel	Güncel	Geleneksel	Güncel	Geleneksel	Güncel	Geleneksel	Güncel	Geleneksel	Güncel	Geleneksel	Güncel
•Kıl Çadır	Muşamba Çadır	•Dokuma Çuval •Cepelik	•Plastik Torba, Çuval •Aışap Dolap •Bez dolap •Şifonyer	•Ocak	•Fırın	•Keçi için; •Serbest Mera	•Keçi ve Koyun için; •Tel örgütlü ve çinkolu çit	•Köşk	•Çardak •Stor Perde ve Çitlerle Pergola gibi düzenleme	•Deve •At •Eşek	•Otomobil •Traktör •Çapa Motoru •Kamyon
•Kıl Kilim	•Yün Halı	•Su kütüğü •Su tenekesi •Su sakası	•Termos •Plastik bidonlar	•Kiler	•Buzdolabı	Tavuk, horoz için; •Serbest Mera	Tavuk, horoz için; •Tel örgütlü ve çinkolu çit •Kedi-Köpek Kafesi	•Şenlik	•Planlı festival	•Deve Örtüsü •Deve Çanları ve Ziller	-
•Toprak zemin	•Beton •Fayans •Aışap Parke	•Sepet	•Boya kovası •Plastik kova	•Ateş üzerinde saç	•Tüplü Saç	•Çanak	•Lastik Ermenek •Spor Ayakkabı	•Çulhalık, •Dokuma Tezgahı •Dokuma Araçları (Mekik, Ilgıdır, Panuk Atacağı, Çıkırık, Hallaç vb.)	-	-	-
•Çulhalık	•Endüstriyel Kilim	•Heybe	-	•Dere •Kazan	•Çamaşır Makinesi	•Elik •Kırkma Makası	•Koyun Kırkma Makinesi	•Koyun çanı	-	-	-
•Çadırın bir parçası olan geniş giriş	•Çadır monte edilmiş kapı	-	-	•Dere •Hayrat •Çeşme	•Tankerli Su Sistemi	•Kıl Tarağı	-	•Çanak anten	•Çanak anten	-	-
•Oturak •Dokuma Yastık	•Plastik kasa •Kütük •Koltuk	•Bakır •Güğüm •Alüminyum İbrik	•Plastik Kova •Plastik İbrik Plastik Şişe	•Bakır •Güğüm •Alüminyum İbrik	•Plastik Kova •Plastik İbrik Plastik Şişe	-	•Tel örgütlü dikim alanı	-	•Kesik bidondan salmıcak •Banyo oturduğundan salmıcak	-	-

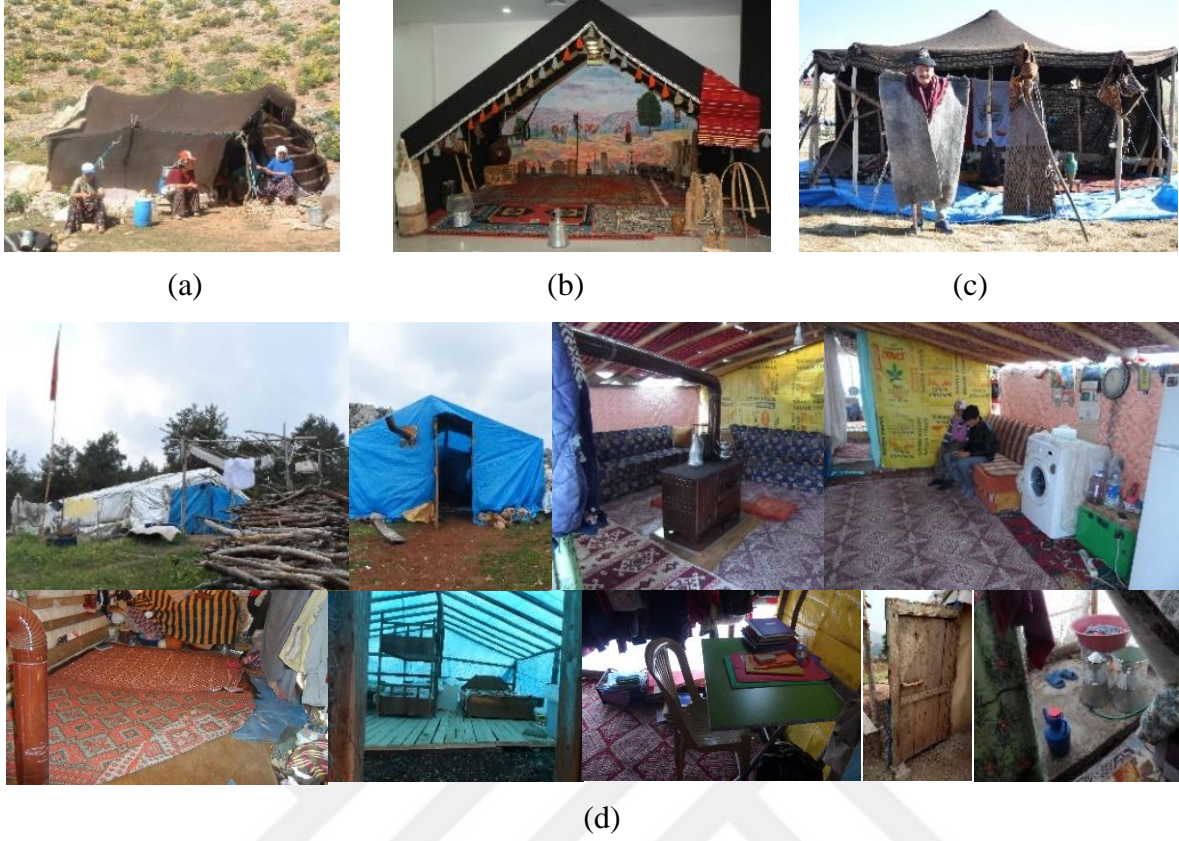
Yeni endüstriyel ürünler, çeşitli uyarlamalara ve sistem çözümlerine yol açarken daha öncede belirtildiği gibi geçmişlerinde var olmuş ürünlerin ve sürdürüle gelmiş zanaatların yok olmasına neden olmuştur. Bazı ürünler ise daha önce var olmayan ihtiyaç alanlarına hitap etmiş ya da yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi yeni ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur. Yörük maddi kültüründe yaşanan bütün değişimler geçmişteki ve günümüzdeki pratiklerle karşılaştırmalı olarak Çizelge 5.1’de verilmiştir. Oluşturulan kategorizasyondaki ana faaliyet alanları daha önce kavramsal çerçevede bahsi geçen ihtiyaç alanlarıdır.

5.2. Maddi Kültürde Yaşanan Değişimlerin Yaşam Tarzına Etkisi

Yaşam kalitesini arttırmak ve yeni doğan ihtiyaçları karşılamak için artan tüketim faaliyetleri sonucunda görülmektedir ki yarı-göçer Yörüklerin yaşantısında ciddi değişiklikler olmuştur. Bunların bir kısmı problem halinde devam ederken bir kısmı ise yerleşik yaşama adapte olmuşlar ya da bu süreçte ara bir yol olarak yarı-göçer yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bazılarının yaşam tarzı yarı-yerleşik olarak dahi nitelendirilebilmektedir. Artık göçer bir durumları olmayan ya da tek bir yerde çadır hayatı süren özellikle 2, 6 ve 7. aileler için bir sonraki hedef, civar köylerden birine yerleşmek olarak görülmektedir.

“Hanım göçüp gidince bunca çocuk... Tas, tarak... Ne yapacaksın, hayvanı mı güdeceksin, otabaşları mı? Kurduk çadırı bura, araziyi de kardeşimle bölüştük, daha horalarda bizim. Suyu getirttim, cereyanı da şu direktten çektim. Ödüyorum bakalım. Ama iyi oldu... Gazeteciler geldi seçimciler geldi bir çare yok. Biz de bura yerleştik karşiki briketi bitirince evde olur.” (7. Aile, Çukurkeşlik Köyü, 2017)

Malzemede yaşanan gelişmeler meskenin yani çadırın iç ve dış alanını değiştiren temel etmen olmuştur. Teller otlak alanların tanımlanmasını kolaylaştırmış, keçi kılından yapılan çadırlar yerine naylonlar ve brandalar gerilmiş, aynı zamanda bu malzemeler ile çadır içerisinde ve dışarısında da bölümler oluşturulmuştur. Yaşam kalitesini artırmak amacıyla ya köylere yakın yerlere yerleşilmiş, ya da en fazla iki göç alanı belirlenmiştir. Bu alanlara bazen beton dökülmüş bazen de tahta veya fayans döşenmiştir. Su sistemi kurulmuş, banyo içeri alınmıştır. Güneş enerjisi ile çadırın içerisine elektrikli aletler ve beyaz eşyalar girmiştir. Eğlence ve dinlenme zamanı bollığından çadır, balkon (köşk), oturma odası, yatak odası, çalışma odası ve mutfak, lavabo gibi bölümlere ayrılmıştır. Bu alanların kendi içindeki düzenine ise yine adapte edilen nesne veya ürünler karar vermektedir (Resim 5.8).

Resim 5.8. Çadırlarda yaşanan malzeme ve yerleşim değişimleri (A.Ö. Ağça, 2017), (a) geleneksel kıl çadır, (b) müzede çadır, (c) şenlikte çadır, (d) yarı-göçer Yörük çadırları ve içi

Resim 5.8.(a)'da görülen konargöçerlerin hala kullanmakta olduğu geleneksel kara kıl çadırıdır. Resim 5.8.(b)'deki çadır müzelerde sergilenen endüstriyel çardak tipi çadırıdır. Bu çadırın içerisinde kurgulanan mekan yaşam tarzı 1'in kurgusudur (Ek 1). Resim 5.8.(c) şenlik çadırı geleneksele en yakın kurgudur. Yaşam tarzlarından 1 ve 2 arasındadır. Resim 5.8.(d)'deki çadır ve eşyalar ise yarı-göçer Yörük ailelerine aittir. Yaşam tarzı olarak 3 ve özellikle 4. Yaşam tarzını yansıtmaktadır. Zeminleri artık karolarla, beton malzemelerle tanımlı hale gelmiştir. Kapıları ve çadır içinde tanımlı yaşam alanları mevcuttur. Eşyalar yerleşik yaşamdaki gibi yerleştirilmiştir.

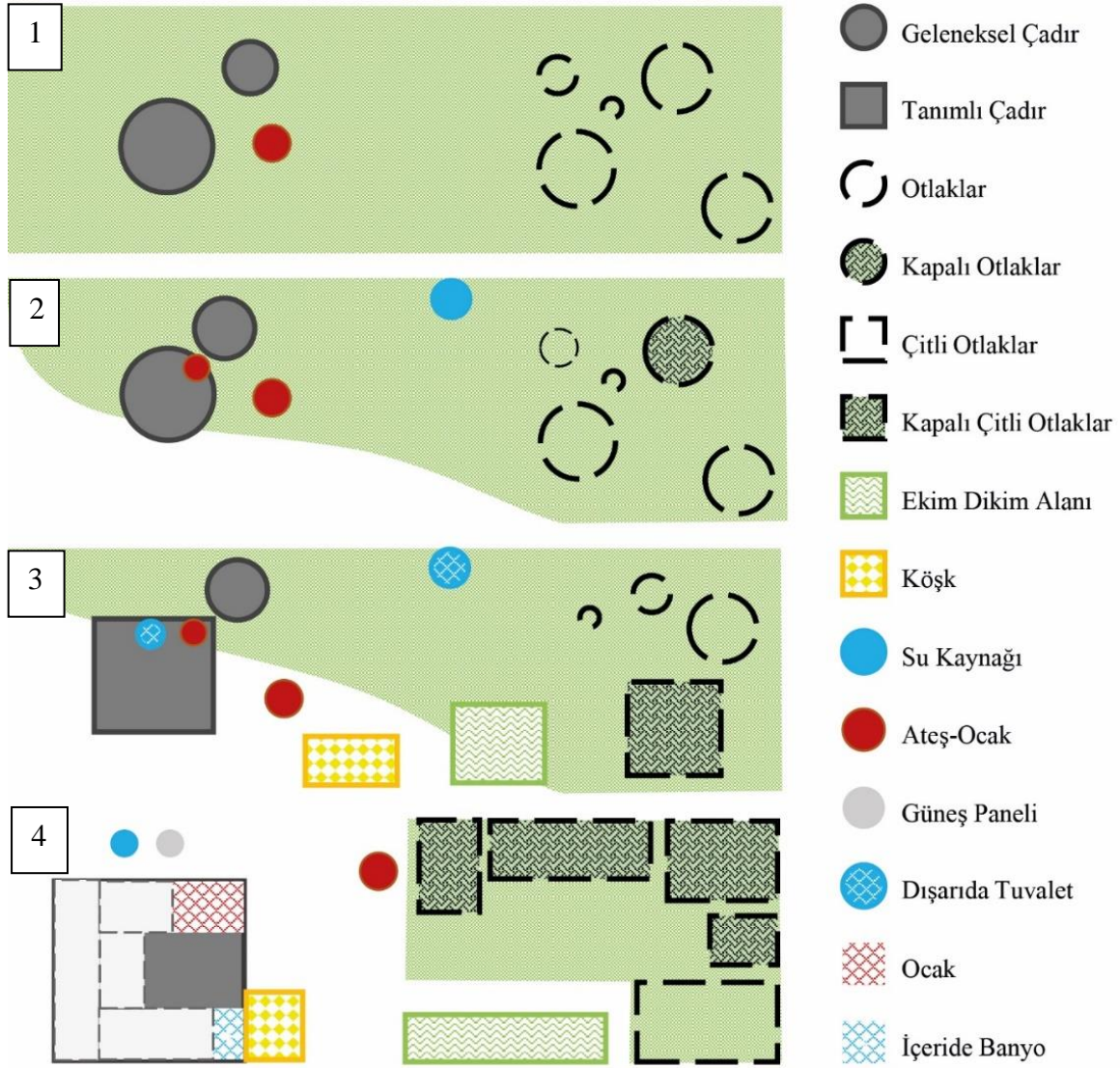
Sobel (1981) yaşam tarzlarının, modernizme bir tepki olarak tüketim ile ilgili mal ve hizmetler üzerine odaklanan davranış dizgelerinin oluşturduğu dikkat çekici modeller olduğunu belirtir. Chaney (1999) ise bu modellerin, onları uygulayanların oluşturduğu kategoriler olduğunu söyler. Bu kategorizasyonda insanlar, yaşam tarzlarını, gündelik hayattaki kimlik ve sosyal ilişkileri üzerine kurgularlar. Chaney (1999), insanların kültürel kimliklerinde yaşanan değişimlerin yaşam tarzlarını etkilediğini belirtir. Bununla birlikte

Miller'ın (1991: 11) kültürü, “nesnelerin toplumsal biçimler olarak oluşturulduğu ilişkilerin bir değerlendirmesi” olarak nitelendirdiği tanım üzerinde durur. Chaney bu tanımda kültür ve yaşam biçimleri arasındaki benzerliğe dikkat çeker ve öznelerin yani dünya üzerindeki her şeyi bir yaşam modeli için anlamlı kılındığını ve bu şeylerin de aynı zamanda özel yaşam tarzlarını gerektirdiğini vurgular (1999: 155-157). Yörüklerin de kültürel kimliklerinde ve sahip oldukları nesnelere yaşanan tüm değişimler ve yeni gelen nesnelerin oluşturduğu kurgu, yerleşik hayata geçiş aşamasında yaşam alanlarını tekrar yapılandırmıştır. Artık yaşam, konargöçerlikten uzaklaşarak yarı-göçerlik ile yerleşiklik arasında konumlanmıştır (Ek 1, Resim 5.9, Çizelge 5.2).

Chaney (1999) maddi kültürde yaşanan değişimlerdeki bilinçliliğin önemini ve bu noktadaki kaygısını şöyle açıklar:

“Şüphesiz, tüketicilerin kendi özdeksel kültürlerini yeniden tasarımıyabilecekleri çeşitli yolları kuramsal olarak tanımlamak, bütün tüketicilerin böyle yaptığı anlamına gelmeyecektir. O halde yaşam biçimleri özel uygulamaların bir estetik bilinçlilik sergilediği oranda değişiklik göstereceklerdir.” (1999:158).

Gözlemlendiği üzere yaşanan değişimlerin yaşam tarzlarına etkisi, istenilen şekilde ve beklenen düzeyde olmamıştır. Araştırmanın sınırlılıklarında da bahsedildiği gibi Yörükler gündelik hayatlarında geçim şartları ve yaşam koşulları gereği yaşadıkları değişimlerin ve bu uyum sürecinin farkında değillerdir. Yeni gelen ürünler veya yeniden değerlendirilen nesnelere, o an ki zorluğun üstesinden gelebilmek için kullanılan ve ya oluşturulan kalıcı ve estetik olmayan çözümlerdir. Bununla beraber yarı-göçer yaşam tarzı da çoğu için kalıcı olmayan geçici bir süreçtir. Daha yerleşik ve tam yerleşik köy düzenine geçilene kadar konargöçerler teker teker bu yaşam tarzını sürdüreceği gibi görünmektedirler.

Resim 5.9. Mekan düzenindeki değişimler (Çizim: A.Ö. Ağça, 2018)

Çizelge 5.2. Yaşam tarzlarına göre mesken alanları ve yeni gelen ürünler

Yaşam Tarzı: 1	Konargöçer Çadırlar Ateş Alanı Otlak Alanlar
Yaşam Tarzı: 2	Konargöçer Çadırlar Ateş Alanı - Mutfak Dışarıda Banyo Otlak Alanlar Kapalı Otlaklar
Yaşam Tarzı: 3	Yarı-Konargöçer Çadırlar -İki Taşınma Alanı Ateş Alanı-Mutfak Dışarıda Tuvalet Ve İçeride Banyo Otlak Alanlar-Mezbahalar Ekim Dikim Alanları Köşk Fırın – Mini Buzdolabı - Televizyon Güneş Enerjisi – Su deposu – Çanak Anten
Yaşam Tarzı: 4	Yarı-Yerleşik Odaları Tanımlı Çadırlar -İki Taşınma Alanı Ateş Alanı-Mutfak Dışarıda Tuvalet Ve İçeride Banyo Tanımlı Otlak Alanlar - Mezbahalar Ekim Dikim Alanları Balkon Tipi Köşk Çamaşır Makinesi – Buzdolabı – Fırın – Televizyon – Dizüstü Bilgisayar... Köyden Su Ve Elektrik Bağlantısı

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Değişen yaşam koşulları ile birlikte daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmak ve hayvancılık faaliyetlerinde yaşanan ekonomik sıkıntıları aşabilmek için Yörükler konargöçer yaşamı terk ederek yerleşik hayata uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu uyum sürecinde Yörüklerin yarı-göçer veya yarı-yerleşik yaşam tarzlarını benimsedikleri görülmektedir. Bu yaşam tarzlarının oluşumunun başlıca nedenlerinden biri, endüstriyel gelişmeler ve teknolojik yenilikler sonucunda değişime uğrayan Yörük maddi kültürüdür.

Woodward (2016) gündelik hayatımızın rutin bir parçası olan ‘şeyleri’ ele alırken onların sadece işlevsel ve fiziksel yapılarını değil aynı zamanda anlamsal ve bilişsel varlıklarını da ele almak gerektiği üzerinde durur. Nesnelerin toplumsal işlevlerini gerçekleştirmek, toplumsal ilişkileri düzenlemek, insan faaliyetlerine sembolik anlamlar katmak gibi görevleri vardır (2016: 7-8). Nesnelerin toplumsal yaşamları olduğu ve bu yaşamlarında nesnelere dünyasını aynı şekilde etkilediği görüşü ile maddi kültürün yaşamı biçimlendirdiği söylemlerini doğrulamak mümkündür. Bu çalışmada elde edilen bulgular bunu ispatlar niteliktedir.

Bulgular

Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda maddi kültür ve yaşam tarzlarındaki değişimlerin tasarım ve sürdürülebilirlik bağlamlarında incelenmesi için Mersin’de yarı-göçer yaşam tarzını sürdüren Yörük ailelerini ve geleneksel konargöçer yaşam tarzının sergilendiği mecraları kapsayan bir saha çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada konargöçer ve yarı-göçer yaşam tarzlarının ve sahip oldukları ‘şeylerin’ karşılaştırılmasının yapılabilmesi için yarı yapılandırılmış mülakat ve gözlem teknikleri uygulanmıştır. Sergilenme mecrası olarak 3 mekan (2 müze ve 1 şenlik), çadır ziyaretleri için 7 aile belirlenmiştir. Konargöçer yaşam tarzına ait bilgiler literatür araştırması ile desteklenmiştir. Yarı-göçer ailelerin çadırlarına yapılan ziyaretler sonucu ailelerin sahip olduğu eşyalar ve çadırlar incelenmiştir. Bu incelemeler ve yapılan görüşmelerde verdikleri yanıtlar doğrultusunda, Yörüklerin malzemeleri, nesnelere, ürünleri ve sistemleri nasıl yeniden değerlendirdikleri ve koşullara nasıl adapte ettikleri gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonucunda Yörüklerin maddi kültür ve yaşam tarzları kategorize edilmiştir. Maddi kültür 3 kategoride yaşam tarzları ise 4

kategoride ele alınmıştır. Maddi kültürde yaşanan değişimlerin yaşam tarzlarını şekillendirdiği ve geleneksel kara kıl çadırın hem çadırın içinden hem yapısından hem de çadırın dışındaki alanların kurgusundan çok farklılaştığı sonucu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulguları özetlemek gerekirse:

- Endüstriyel gelişmeler ve teknolojik yenilikler, tüketimin ve biriktirilen eşyaların bilinçsizce artmasına neden olmuştur. Konargöçer yaşantılarında göç faaliyetlerinin zorluğundan ve eşyaların pratik bir şekilde taşınabilir olması gerekliliğinden minimal bir maddi kültüre sahip olan Yörükler günümüzde çok fazla nesneye sahip olmuşlardır.
- Yörükler, daha iyi yaşam kalitesi vaat eden tüketim normlarının etkisinde ve hayvancılık faaliyetlerinde yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı göçer hayatı terk edip yerleşik hayata geçmeyi istemektedirler.
- Bu birikim sonucunda geçmişlerindeki bazı ürünlerin kaybolduğu ve yaşam pratiklerinin, zanaatlarının giderek yok olduğu görülmektedir.
- Yeni endüstriyel ürünleri, malzemedeki değişiklikleri ve sistem çözümlerini kendi yaşam koşullarına adapte etmeye başlamışlardır.
- Adaptasyonların pek çoğunun kalıcı olmadığı, gündelik çözümler olduğu görülmüştür.
- Yeni ürünler ve sistemler çadır içerisinde ve çadır dışındaki alanların tanımlarını da değiştirmiştir. Çadır içi mesken alanı parçalanarak oda tanımları yapılmış ve eşyalar yerleşik hayata yakın bir şekilde konumlandırılmıştır. Çadır dışı mesken alanları da tarım alanları, yem depoları, ahırlar ve tanımlı otlak araziler olarak kurgulanmıştır.
- İlk değişimlerin endüstriyel malzemelerin ve taşımacılıkta kullanılan araçların hayatlarına girmesi ile başladığı öngörülmüştür. Malzemedeki yaşanan değişimlerin en belirgin örneği çadırın artık keçi kılından değil muşamba ve çatma kerestelerden oluşturulmasıdır. Çadırların kurulması ve bozulması daha zor hale gelmiş ve sürekli göç etmek yerine belirli iki çadır alanı arasında göç edilir olmuştur. Aynı zamanda galvanizli teller ile hayvanların otlak alanları belirlenmiş, hayvanların bakım ve kontrolleri kolaylaştırılmıştır. Yeni araçlar, otomobiller, kamyonlar, traktörler ve çapa motorları ile göç faaliyeti oldukça kolaylaşmıştır. Günlerce süren yolculuk faaliyetinin yerini alabilecek tarım, yemcilik, ırgatlık gibi farklı faaliyetlere yönelinmiştir. Dolayısı ile maddi kültürde yaşanan değişimler zaman içerisinde yaşam tarzlarının değişimine neden olmuştur.

- Çadır ve deve, göçer yaşam tarzı için sembolik bir anlam ifade ettiğinden bu noktada yaşanan değişimler, sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel anlamda pek çok şeyin değişimini etkilemiştir.
- Yaşanan değişimlerin uzun bir süredir farkında olan kurumlar, kuruluşlar, enstitüler, belediyeler, dernekler ve sivil toplum örgütlerince konargöçer kültürünün kaybolmasını önlemek amacıyla çeşitli projeler yürütülmüştür. Ancak Mersin ili kapsamında başarılı olmuş bir projeye araştırmalar sonucu rastlanmamıştır.
- Değişimlerin daha iyi anlaşılması ve bu durum ile ilgili, farklı alanlardan ve disiplinlerden katılımcıların desteği ile gerçekleştirilebilecek olası tasarım ve sürdürülebilirlik faaliyetleri için maddi kültür ve yaşam tarzları bazında kategoriler oluşturulmuştur. Kategorilerde Yörüklerin gündelik hayatlarında gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre, günümüzdeki nesnelere ile geçmişteki ürünler karşılaştırılmıştır.
- Maddi kültürde yaşanan değişimler üç kategoride ele alınmıştır. İlk kategori yeni/endüstriyel ürünün aynı işlevi karşılayan mevcut çözüm ile doğrudan yer değiştirmesidir. Yeni ürün, geçmişteki çözümün yok olmasına neden olmuştur. Bu değişimlerin temeli yeni malzemeler, yeni teknolojiler ve yeni enerji kaynaklarıdır. İkinci kategori yeni/endüstriyel ürünün farklı bir alana/işleve yönelik kullanılması durumudur. Burada malzeme veya ürün kullanım alanını, amacını ya da anlamını değiştirmiştir. Bu durum çoklukla biriktirilen şeylerin yeniden değerlendirilmesidir. Çoğu kalıcı bir çözüm olmamakla beraber Yörüklerin geçmişlerindeki tasarlama anlayışlarını işlevsellik ve pratiklik bağlamında bu adaptasyonlara yansıtıkları görülebilmektedir. Üçüncü kategori ise yeni/endüstriyel ürünün yeni bir sistem ihtiyacı yaratmasıdır. Buradaki ürünler oldukça karmaşık yapıda olan ve daha önce ihtiyaçlarını hissetmedikleri ürünlerdir. Özellikle cep telefonları, tabletler, televizyonlar iletişim faaliyetlerinde değişimlere neden olmuştur. Bunun haricinde buzdolabı, fırın, ocak ve çamaşır makinesinin de kullanılmaya başlandığı ve bunlar için su ve elektrik sistemleri kurgulandığı görülmüştür.
- Maddi kültürde yaşanan değişimler yaşam tarzlarını da değiştirmiştir. Yerleşik hayata geçmeyi planlayan ancak bu düzeni ekonomik anlamda karşılayamayan ya da değişimlerin bilincinde olmayıp bundan etkilenerek yeni mesken alanları kurgulayan Yörükler, yarı-göçer ya da yarı-yerleşik yaşam tarzlarını seçer olmuşlardır.
- Bu yaşam tarzlarını ve geleneksel konargöçer yaşam tarzını tanımlamak gerekmektedir. Konargöçerlik, geçimini hayvancılıkla sağlayan yaylak ve kışlak arası yıl boyu göç eden

aralarında akrabalık bağı olan aşiretlerin yaşam tarzıdır. Yarı-göçerlik, belli bir yerleşimde ikamet eden fakat belli mevsimlerde aile bireyleriyle birlikte kısa süreli sürdürülen göçebelikten yerleşikliğe geçiş aşaması olarak tanımlanır (Armağan, 2018). Yarı-göçerlerin bir ya da iki bölgede çadırları vardır ve aşiret değil aileler şeklinde yaşarlar, ikisi arasında kış ve yaz göç ederler. Yarı-göçerler, yerleşim yerlerine yakın konumlanırlar. Yarı göçebelikten yerleşikliğe doğru yarı-yerleşiklik ise bu çalışma dahilinde belirli bir çadırları ve düzenleri olan ancak hala bir konut düzenine sahip olmayan aileler olarak tanımlanır. Bu aileler geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlarlar. Yerleşik yaşam tarzında ise Yörükler, geçtikleri güzargahlardaki köylere yerleşmişlerdir.

- Yapılan görüşmelerde, Yörüklerin zorlu yaşam ve çalışma koşullarından dolayı değişimi bilinçli bir şekilde yönetmedikleri görülmüştür. Gündelik çözümlerle gelen noktada, Yörüklerin sahip oldukları nesnelere, biçimsel, anlamsal ya da işlevsel bakımdan doğru bir adaptasyon ve tasarım sürecinden geçmemişlerdir. Göç etme faaliyeti sıklıkla gerçekleşmediğinden tüketilen her şey bir yığın halinde biriktirildiği gözlemlenmiştir. Çoğu geçmişlerindeki ürünlerin ne olduğu ya da nasıl olduğunu bilmemektedir. Bazı dokuma ürünleri ise anı olarak saklanmaktadır.

Çalışmanın temel amacı değişimlerin tasarım ve sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesidir. Daha önce de bahsedildiği gibi yeni endüstriyel ürünlerin adapte edilme ve yeniden değerlendirme süreçlerinin belirli bir farkındalıkla gerçekleşmediği, geçmişlerinden gelen alışkanlıkların bazı uyarlamalarda etkisinin görüldüğü ancak tam olarak doğru bir tasarım süreci yaşanmadığı gözlemlenmiştir. Tüketilen nesnelere kullanıcıları için sadece ilk işlevlerine yönelik değildirlir. Kullanıcılarını aynı zamanda daha nelere dönüşebileceklerini düşünmeye sevk etmektedir. Yörüklerin geçmişte kendilerinin ürettiği nesnelere yaşam tarzlarından gelen kaygılarını yansıtmakta başarılı oldukları söylenebilir. Ancak ürünlerin sadece yenileri ile yer değiştirdiği ve yerelin bilgi ve becerilerinin bu değişimlere aktarılmadığı gözlemlenmiştir. Yeni yaşam tarzına adapte edilen kullanım nesnelere, Yörüklerin işlevselliği artırma gayesinde minimal yapısından ve estetik değerden yoksun eşyalara dönüşmüşlerdir. Chaney (1999), Miller (1991) yeniden bölgeselleştirme özelliklerini irdelerken tasarımın yeniden bağlama oturtma ve tüketimi yönlendirme yetisinden bahseder. Miller'a göre sahip olunması gereken, toplumsal estetik ve malzemenin hakiki işlevselliği hususlarındaki bilinçliliklerdir. Bu yaklaşımlara göre tasarımın amacı, modernizmin getirdiği bireyin tüketim arzusunun doğru bir şekilde

yönlendirerek bilinçli olarak tüketilen her şeyin, gündelik hayattaki anlamının yeniden tanımlanmasını sağlamaktır. Chaney, tasarımın, toplumsal ve kişisel alanlar arasında bir köprü işlevi gördüğünü ve yaşam biçimlerinin toplumsal ilişkileri ve birey arasındaki iletişimi sağlayan özelliklerini tamamladığını belirtir. Tasarım, maddi kültür ve yaşam biçimleri arasındaki bağlamı bilinçlilik ve dönüşlülük olarak kurgulamaktadır. Buna göre tüketim nesnelere süreç içerisinde değerlerini veya işlevlerini kaybederler. Ancak tasarımın dönüşlülüğü sayesinde nesnenin biçimsel içeriği aşılmakta; biçimi veya tasarımı işlevden daha önemli hale gelmektedir (1999: 161).

Maddi kültür ve yaşam tarzları üzerine yapılan ve belirli faaliyetlere göre oluşturulan kategorilerin amacı, gerçekleştirilebilecek olası tasarım ve sürdürülebilirlik çalışmalarında mevcut durumun daha kolay anlaşılmasını, koşullara daha hızlı adapte olunmasını ve kategorilerin bu çalışmalara yön vermesini sağlamaktır. Bayrakçı (2003), kategorilerin, tasarımcılar için görsel ipuçları oluşturduğunu, onların farklı işlevler ve bağlamlar içerisinde yer alan diğer ürünler ile iletişim kurmalarını kolaylaştırdığını ve tasarlanacak ürün için anlambilimsel göndermeler taşıdığını belirtir. Dolayısıyla bu çalışmanın önemi, kategorizasyon yöntemi ile Yörük maddi kültürünün ve yaşam tarzının geldiği noktayı daha iyi hale getirebilecek, çevresel ve yerel tasarım ve sürdürülebilirlik çalışmaları için yöntem ve öngüler içermesidir.

Öneriler

Bu noktada tasarımcılara düşen, içinde buldukları toplumun değişken dinamiklerini gözlemleyerek endüstriyel gelişmeleri ve teknolojinin yarattığı gereksinimleri, doğru bir şekilde yeni ürünlere yansıtmaktır. Thomas (2006) tasarımcının bu noktada mütevazî olmasını ve zor şartlar altındaki bu topluluklar için kendine özgü varsayımlardan kaçınmasını önermektedir. Tasarımcı, söz konusu topluluğun içerisine karışmalı ve onlar ile empati kurabilecek kadar o yaşam tarzına adapte olmalıdır. Biriktirici, tüketici, işlevselci, mobilize ve dönüştürücü yarı-göçer toplum sürdürülebilir bir yaşam tarzına tutunmada tasarımcılara örnek teşkil edebilir. Ancak bu çalışmada konu sadece tasarım boyutundan ele alınmaktan ziyade tasarımcının ve bu kategorizasyonun yön verebileceği diğer alanlar ile işbirliği içerisinde yürütülecek bir sürdürülebilirlik çalışması önerilmektedir. Bu öneri için adımlar şöyle tanımlanmıştır:

- Yerelleşmenin benimsendiği bir tasarım yaklaşımı ele alınmalıdır. Dolayısı ile yerelin iş olanakları arttırılmalı, farklılıkları ve ihtiyaçları analiz edilmelidir. Yerel kaynaklar doğru bir şekilde kullanılmalıdır. Bu durumda yerel ölçekte üretim faaliyetleri ve süreçleri de yeniden kurgulanmalıdır (Walker, 2010; Manzini, 2011; Norman, 2018)
- Yerelin kültürleri, zanaatları, tasarım ve sürdürülebilirlik kavramları konusunda bilinci arttırılmalıdır. Bu konuda gerçekleştirilebilecek eğitim faaliyetleri ve akademik çalışmalar ile elde edilen sonuçlar yine o topluluk için bir gelir kaynağına dönüştürülebilir. Yerel istihdam sağlayacak kurum ve kuruluşlar, kooperatif ve enstitüler kurulabilir (Thomas, 2006; Tokat ve Doğan, 2018; Walker, 2010; Manzini, 2011).
- Sosyal mecralarda özellikle sosyal medyada bu çalışmalar paylaşılabilir ve onlara destek verilebilir. Dergiler, makaleler ve gazeteler de kültürel etkileşimin sağlanabileceği alanlardır (Thomas, 2006; Tokat ve Doğan, 2018)
- Tasarımcılar ile Yörük zanaatkarlarının ortak çalışma gerçekleştirebileceği ortamlar düzenlenebilir. Böylece bilgi ve deneyim alışverişi gerçekleşmiş olur. Göç, güncel bir konu olup farkında olunmaksızın çağımızın en yaygın yaşam tarzlarından biridir. Savaştan kaçarak göç eden ya da çalışma koşulları gereği sürekli olarak ülke değiştiren insanların sayısı düşünülecek olduğunda bu yaşam pratiğinin, aslında değişimleri gözleme ve onlara kısa sürede uyum sağlama konusunda faydalı olacağı düşünülebilir.
- Şenlik alanlarına, müzelerin yakınlarına ya da turistik gezi bölgelerine kurulabilecek turistik pazarların varlığı ile yok olmak üzere olan konargöçer Yörük kültürü yeniden sergilenebilir ve yerleşik hayata adapte olma sürecinde onları zorlayan hayvancılık faaliyetlerine ek olarak yeni bir geçim kaynağı oluşturulabilir. Zanaat faaliyetlerinin de sergilenebileceği bu tip yapay ortamlar; çalıştaylar ve şenlikler, Mersin ve Antalya ilinde gözlemlenmiştir. Ancak bu etkinliklerde zanaatkar, Tokat ve Doğan'ın (2018) bahsettiği yaratıcı bağlam yaratan ortamından koptuğu için bu etkinlikler çoklukla başarısız olmuştur. Dolayısı ile sadece pazarlar ve zanaatkarlık değil mekanın sorgulanması da gerekmektedir.
- Göç edilen bölgelerin ya da yerleşmesi planlanan köylerin özgün yerleşim yapısının şehir bölge planlama politikaları ile desteklenmesi, çevresel sürdürülebilirlik çalışmaları için önemli bir adım olacaktır. Ancak planlanan yerleştirme çalışmalarında

genellikle çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurulmamış, yerleşik hayata geçiş bile geçici bir problem çözümü olarak değerlendirilmiştir.

- Bir ürünün sürdürülebilir olarak değerlendirilebilmesi için uzun ömürlü olması gerekmektedir (Walker, 2010). Ancak her uzun ömürlülükten kasıt sürdürülebilirlik değildir. Uzun ömürlü olduğu gibi aynı zamanda biçimsel ve anlamsal olarak da zamanını yakalayabilmelidir. Dolayısı ile teknolojik tabanlı karmaşık ürünler uzun ömür vaat etseler dahi, daha uygun sistemlerin devreye girmesiyle ya da modasının geçmesi gibi durumlarda bu ürünlerden vazgeçilebilmektedir. Günümüzde Yörük maddi kültürü içerisinde yerleşmiş bu gibi pek çok ürün bulunmaktadır. Bu ürünlerin pek çoğu biriktirilmekte, tüketilmekte, adapte edilmekte ancak anlamsal ve biçimsel olarak kalıcılığı sağlanamamaktadır.
- Bu gibi durumlarda kullanıcı ile ürün arasındaki bağın güçlendirilmesi çalışmaları önem kazanmaktadır (Ozan, 2014, 2018; Mugge, 2005; Ackermann, 2017). Kullanıcıların ürünler üzerinden kişisel anlatılarını paylaşması (Fuad-Luke, 2009) aslında geleneksel Yörük dokumalarında karşımıza çıkan bir durumdur. Dokumalar, Yörüklerin gezip gördükleri ve kullanılacak alana göre renklendirdikleri ya da kendi obalarını temsil eden semboller ile kişiselleştirilmiştir. Kişiselleştirme, kitlesel özelleştirme ya da özgün özelleştirme olarak da ele alınabilir. Ürünün tasarım, kullanım ya da kullanım sonrası süreçlerinde kişiselleştirmeler gerçekleştirilebilir. Yarı-göçer Yörüklerin özellikle kullanım ya da kullanım sonrası süreçlerde biriktirdiklerini yeniden değerlendirdikleri görülmüştür. Ancak bu değerlendirmeler kişisel bir bağ kurma amacı taşımaz, sadece o an ki işlevi ile farklı bir alana hizmet etmesi ya da yeni bir işlev alanı yaratılmasını amaçlar.
- Son olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde tasarımcının rolü değer yaratımıdır (Julier, 2005; Niimaki ve Hassi, 2011). Bu değer ticari olmakla beraber sosyal, kültürel, çevresel, politik ve sembolik değerleri de içerebilir. Julier'e göre tasarımdaki değer üretimi tüketilen şeyin anlamının kültürel olarak yeniden inşasıdır. Günümüzde firmalar, kullanıcının neye ihtiyacı olduğuna değil, neden ihtiyaçları olduğuna yani anlamlara odaklanmaktadır. Kullanıcılar ise faydalı olmakla beraber bu faydanın duygusal psikolojik ve sosyo-kültürel nedenleri için 'şeyleri' kullanmaya başlamışlardır. Yörük maddi kültüründe ve yaşam tarzlarındaki radikal değişimlerin bu bağlamda değerlendirilip çevresel ve sosyal dönüşümlerin üretimi ve tüketiminde sürdürülebilir gelecek odaklı bir değer yaratımı esas alınmalıdır (Möller, 2006). Kullanıcı değer yaratımı aktivitesinin merkezinde olmalı ve kullanıcının ihtiyaç ve

tatminleri tasarım stratejisinin başlangıcında yer almalıdır. Nitekim en başından beri söylenmek istenen yerelleşme, sürdürülebilirlik, kişiselleştirme, zanaatkar ile işbirliği süreçlerinin tümü bu stratejiyi destekler niteliktedir.

Bu öneriler kapsamında yapılacak tasarım, yerellik, sürdürülebilirlik çalışmalarıyla endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin Yörük maddi kültürü ve yaşam tarzları üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenebileceği öngörülmektedir. Yörüklerin daha iyi yaşam koşullarına sahip olması ve hayvancılık faaliyetlerine ek olarak turizmin, geleneksel kültürlerini gelecek nesillere aktardıkları yeni bir gelir kaynağı haline gelmesi durumu bu iyileştirme çalışmaları için bir adım olabilir. Bu çalışmaların çeşitli kurum ve kuruluşlarca desteklenerek ve farklı disiplinlerin bir araya gelmesi ile yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ackermann, L., Mugge, R. and Schoormans, J. (2017). *Consumers' attitudes towards product care: an exploratory study of motivators, ability factors and triggers*. PLATE 2017, 2nd Conference on Product Lifetimes and the Environment, Delft, Hollanda, 1-7.
- Ağça, A. Ö. ve Akbulut, D. (2018). *Maddi Kültür ve Teknoloji Etkileşiminde Yeni Endüstriyel Konargöçerlik*. UTAK 2018: Tasarım ve Umut Konferansı, 12-14 Eylül, Ankara, 61-79.
- Akan, M. (2016). Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği. *Kalemşi Dergisi*, (4)7, 39-58.
- Aksoy, E. (2001). *Yörük ve Türkmenlerin Sosyo-Kültürel Yapısı (Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, H. (2012). *Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Appadurai, A. (1988). *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 3-63.
- Armağan, M. (2018). *Göçebe Topluluklarda İskan ve Terk Stratejisinin Etnoarkeolojik Açısından İncelenmesi: Sarıkeçililer Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Athavankar, U. A. (1989). Categorization... Natural Language and Design. *Design Issues*, Vol. 5, No. 2, 100-111.
- Aydın, M. (2017). *Yörükler*. İstanbul: Çıra Yayın Grubu, 54-89.
- Bates, D. (1971). The Role of the State in Peasant-Nomad Mutualism. *Anthropological Quarterly*, 44(3), 109-131.
- Baudrillard, J. (2014). *Nesneler Sistemi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 9-22.
- Bayrakçı, O. (2003). The Theory of Categorization in the Determination of Product Semantic Profile and an example on its use in Product Design. *Tasarım+Kuram*, 67-79.
- Bazın, M. (1994). Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti. Çeviren: Hamdi Kara. *A. Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3, 323-351.
- Buchli, V. (2004). *Material Culture-Critical Concepts in the Social Sciences (1st ed.)*. London [etc.]: Routledge, 1-60.

- Büyükçalçın, F. (2017). *Çevre-Kültür Bağlamında Geleneksel Ekolojik Bilginin Korunmasının Önemi: Sarıkeçili Yörükler Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları*. Ankara: Dost Kitabevi, 11-168.
- Coşkun, A. E. (2003). *Tasarım İhtiyaç İlişkileri Çerçevesinde Kullanıcı Çözümlü Tasarımlar*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Douglas, M. ve Isherwood, B. (1999). *Tüketimin Antropolojisi*. Ankara: Dost Kitabevi, 7-73, 75.
- Dulkadir, H. (1997). *Sarıkeçililer*. Mersin: İçel Valiliği Yayınları, 12, 88, 118.
- Erataç, O. (2003). *Endüstri Tasarımında Teknolojik Değişimlerin Ürün Kimliğine Etkileri ve Bir Yöntem Önerisi*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eröz, M. (1967). Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri. *Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Dergisi*, 119-155.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Tarih Araştırma Vakfı, 79.
- Ertürk, D., ve Şanlı, S. (2018). *Yörük Kültürü ve Zanaatları*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 1-30.
- Fromm, E. (1976). *To Have or To Be*. New York: Harper&Row, 22.
- Fuad-Luke, A. (2009). *Design Activism*. London: Earthscan, 95-98.
- Genç, M., ve Koyuncu, A. (2017). Yörüklerin Geçim Kaynağı Ve Dokumalarında Keçi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 52, 85-102.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel-Kimlik*. İstanbul: Say Yayınları, 23-50.
- Haldun, I. (1997). *Mukaddime I (Cilt 1)*. (Z. K. Ugan, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 481, 302-308.
- Heskett, J. (2013). *Tasarım*. Ankara: Dost Kitabevi, 22, 26, 59.
- İnternet: Concepts, Life Cycle Approach. URL 1: <http://www.productdesignenvironment.info/concepts3.htm#LCD>, Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.
- İnternet: Product Lifecycle. URL 2: https://en.wikipedia.org/wiki/Product_lifecycle, Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.
- İnternet: Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Ve Devlet Memurları Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı. (2013). URL 3:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=24896, Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

İnternet: Yörüklerin iskân bilmececi. (2018). URL 4: <http://www.hatayzafer.com.tr/yoruklerin-iskân-bilmececi/>, Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

İnternet: Yörüklerle yer yok! Sarıkeçili ne yapsın. (2018). URL 5: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yoruklerle-yer-yok-sarikecili-ne-yapsin-40726594>, Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

İnternet: Yaylada Yörük çadırı. (2009). URL 6: <https://dutlucakoyu.wordpress.com/foto-galeri-2/foto-galeri-1/04-yaylada-yoruk-cadiri/>. Son Erişim Tarihi: 29.07.2019.

İnternet: Mersin Silifke'de Yörüklerin günlük yaşamı. (2019). URL 7: <https://www.ensonhaber.com/galeri/mersin-silifkede-yoruklerin-gunluk-yasami>. Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

İnternet: Kars vizyon planı ‘Sınırsız Kültürler’. (2011). URL 8: http://www.kentselvizyon.org/assets/36_kars_vizyonplani_small.pdf. Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

İnternet: Sarıkeçili Yörükleri. (2017). URL 9: <https://www.habererk.com/gundem/sarikecili-yorukleri-h37916.html>. Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

İnternet: Halk Bilimi Çancılık Niğde Bor El Sanatları. (2014). URL 10: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/kulturatlasi/cancilik>. Son Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Julier, G. (2006). From Visual Culture to Design Culture. *Design Issues: Volume 22, Number 1*, 64-76.

Julier, G. (2012). *Nothing Special? Design Skills for 21st Century*. Colombia: Festival de la Imagen.

Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları, 27.

Kavas, K. (2013). Mimariyi “Dokumak”: Anadolu - Batı Toros Göçerlerinde Çevre - Kültür İlişkisi. *Bilig*, 64(1), 231-258.

Khazanov, A. M. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 18, 316.

Kongar, E. (2010). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 68.

Kopytoff, I. (1988). The cultural biography of things: commoditization as process. A. Appadurai içinde, *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* (s. 64-95). Cambridge: Cambridge University Press.

- Koçak, G. (2006). *Yerleşik ve Göçer Yörükler Arasındaki Yapısal Farklılıkların Karşılaştırılması: Sarıkeçililer örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Krippendorff, K. (2006). *The Semantic Turn: A New Foundation for Design*. Boca Raton, London, New York: CRC Press, 180.
- Kum, N. (1949). Türkmen, Yörük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler, Görüşler. *Türk Folklor Araştırmaları*, 1(5), 69-71.
- Kutlu, M. (1987). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 26.
- Manzini, E. (2011). Small, Local, Open and Connected: Design Research Topics in the Age of Networks and Sustainability, *Journal of Design Strategies*, 4(1), 100-105.
- Marcuse, H. (1997). *Tek Boyutlu İnsan*. İstanbul: İdea Yayınları, 22.
- Matsubara, M. (2012). *Göçebeliğin Dünyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 75, 273.
- Mcdonough, W., and Braungart, M. (2002). *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*. New York: North Point Press, 3-45.
- Miller, D. (1987). *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Blackwell, 11.
- Möller, K., (2006). Role of competence in creating customer value: a value-creation logic approach. *Industrial Marketing Management* 35, 913-924.
- Mugge, R., Schoormans, J.P.L. and Schifferstein, H.N.J. (2005). Design Strategies to Postpone Consumers' Product Replacement: The Value of a Strong Person-Product Relationship. *The Design Journal*, 8(2), 38-48.
- Mugge, R., Schoormans, J., and Schifferstein, H. (2006). Design Strategies to Postpone Consumers' Product Replacements. *The Design Journal*, 38-49.
- Mugge, R., (2007). *Product attachment*. Doctoral dissertation, TU Delft, Delft University of Technology.
- Mugge, R., Schoormans, J.P. and Schifferstein, H.N. (2009a). Incorporating Consumers in the Design of Their Own Products. The Dimensions of Product Personalisation. *CoDesign*, 5(2), 79-97.
- Mugge, R., Schoormans, J.P. and Schifferstein, H.N. (2009b). Emotional Bonding with Personalised Products. *Journal of Engineering Design*, 20(5), 467-476
- Niinimäki, K. and Hassi, L. (2011). Emerging Design Strategies in Sustainable Production and Consumption of Textiles and Clothing. *Journal of Cleaner Production*, 19(16), 1876-1883.

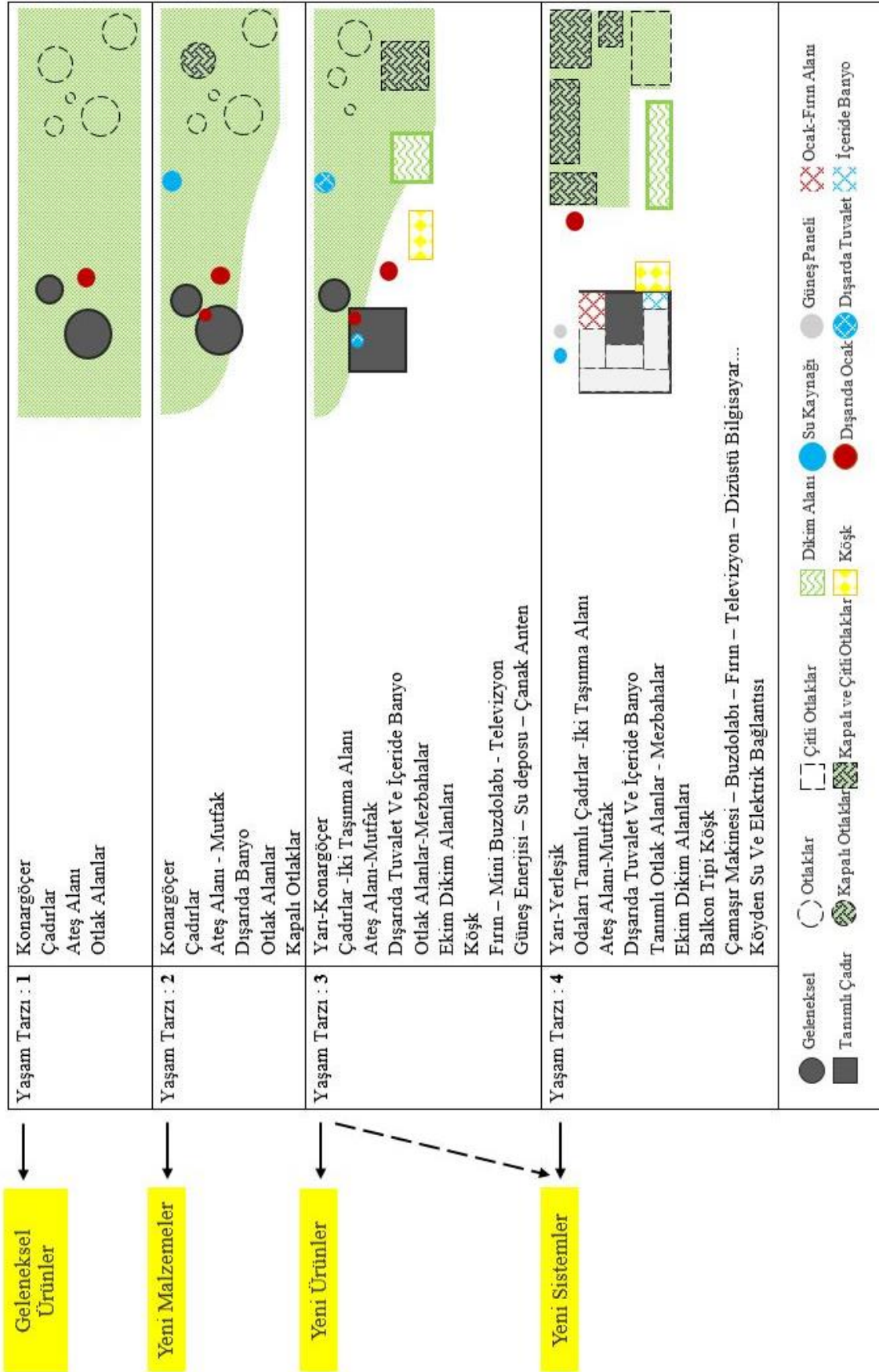
- Norman, D. A. (2018). *Gündelik Şeylerin Tasarımı*. Ankara: Tübitak Yayınları, 36, 39.
- Ozan, E. ve Doğan, Ç. (2014). *Kişiselleştirme Yoluyla Kullanıcıları Tasarım Sürecinde Etkin Kılan Yöntem ve Yaklaşımların Sürdürülebilirlik için Ürün Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi*. UTAK 2014: Eğitim, Araştırma, Meslek ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, 10-12 Eylül, Ankara, 157-172.
- Ozan-Avcı, E. ve Doğan, Ç. (2018). *Birlikte Tasarım Sürecine Yerel Bir Yaklaşım: Nakış Becerilerini Etkin Kılan Ve Kişiselleştirmeye Olanak Veren Aydınlatma Tasarımı*. UTAK 2018: Tasarım ve Umut Konferansı, 12-14 Eylül, Ankara, 29-45.
- Papanek, V. (1985). *Design for the Real World*. Chicago: Academy Chicago Publishers, 56, 346-347.
- Planhol, X. (1959). Geography, Politics and Nomadism in Anatolia. *International Social Science Journal*. IX. 525-31.
- Qureshi, A. J., Gericke, K. and Blessing, L. (2014). Stages in product lifecycle: Trans-disciplinary design context. *24th CIRP Design Conference* (s. 224-229). Milano: Procedia CIRP 21.
- Rosch, E. (2002). Principles of categorization. In D. J. Levitin (Ed.), *Foundations of cognitive psychology: Core readings* (s. 251-270). Cambridge, MA, US: MIT Press.
- Sennett, R. (2009). *Zanaatkar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 18.
- Sennett, R. (2017). *Yeni Kapitalizm Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 10, 135.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 26-27.
- Sobel, M. E. (1981). *Lifestyle and Social Structure: Concepts, Definitions and Analyses*, Academic Press, New York, 1-3.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. 5.Baskı. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 80.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 67.
- Tekeli, İ. (2010). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 143, 168, 177.
- Thomas, A. (2006). Design, Poverty, and Sustainable Development. *Design Issues*, 22(4), 54-65.
- Tokat, A. (2017). *An Exploration of Crafts in the Ankara Castle Area Based on Sustainable Design And Localization*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Tokat, A. ve Doğan, . (2018). *Ankara Kalesi Bölgesi'ndeki Zanaatların Sürdürülebilir Tasarım Ve Yerleşme Odaklı Değerlendirmesi*. UTAK 2018: Tasarım ve Umut Konferansı, 12-14 Eylül, Ankara, 45-61.
- Tuztaş-Horzumlu, A. H. (2014). *Konup-Göçmek, Yerleşmek ve Yaşamak: Sarıkeçili'lerde Mekan ve Anlatı*, Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 821.
- Walker, S. (2006). *Sustainable by Design: Explorations in Theory and Practice*. London: Earthscan.
- Walker, S., Dogan, . and Marchand, A. (2009). *Research Through Design – The Development of Sustainable Material Cultures*. Design Connexity, European Academy of Design Conference. Aberdeen, Scotland, UK, 482-486.
- Walker, S. (2010). Temporal Objects – Design, Change and Sustainability, *Sustainability*, 2(3), 812-832.
- Walker, S. (2011). Longer Lasting Products: Alternatives to the Throwaway Society edited by Tim Cooper. *The Design Journal* 14:3, 375-380.
- Woodward, I. (2016). *Maddi Kültürü Anlamak*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 7-8, 43-44, 152-153.
- Xin, Y., Ojanen, V., and Huiskonen, J. (2018). Knowledge Management in Product-Service Systems – A Product Lifecycle Perspective. *10th CIRP Conference on Industrial Product-Service Systems* (s. 203-209). Linköping: Procedia CIRP 73.

EKLER

EK-1. Mekan düzenindeki değişimlerin yaşam tarzları ve maddi kültürle ilişkisi

EK-2. Mülakat

Nizami Suna ile gerçekleştirilen sohbet tarzındaki yapılandırılmamış görüşme aşağıdaki gibidir:

Ö.A.: Öncelikle konu hakkında seni biraz bilgilendirmek isterim. Araştırmasını yapmak istediğim durum günümüzdeki Yörüklerin göçerlik durumları, yaşam tarzları ve sahip oldukları ürünler ya da nesnelere ve bütün bunların birbiri ile olan etkileşimi. Şimdi teknoloji herkesin hayatına bir şekilde girdi. Artık araban var, çapa motorun var, telefon, televizyon, internet vs. her şeye erişimimiz var. Bana biraz bu değişimin sonuçları lazım. Ama Yörük yaşantısındaki.

N.S.: “Anladım, işte göçtük biz. Sonuç bu.

Ö.A.: Pekiyi, oradan başlayalım. Neden konargöçerlik değil de yerleşik hayat?

N.S.: İsteyerek olmadı ki, bana kalsa hep dağda kalacağım ama çocuklar işe gitti. İki oğlan şehirde kızın biri evlendi. Öteki okulda, ee..çocuk kalmayınca ne yapacaksın tek başına bu iş olmaz tabi, yoksa ben bile istiyorum dağa gelmeyi. Ama çocuk yok.

Ö.A.: Neden dağ?

N.S.: Eh rahatım, doğa var, mal var, huzur var.

Ö.A.: Biraz da vergi sanırım...

N.S.: Ya vergi gene veriyorsun...

Ö.A.: Burada? Dağda?

N.S.: Bura vermiyorsun da gene başka şeye veriyorsun. Suyu sigarası devlet hep alır bir şeyden... Köyde malın varsa gene veriyorsun.

Ö.A.: Burada otlattığın hayvanlar ya da arazi için veriyor muydun?

N.S.: Yok biz öyle vergi vermiyorduk ama şimdiki veriyor.

Ö.A.: Ne zaman önce bıraktın bu işleri?

N.S.: Bıraktım da değil de başkasının kine baktığım oluyor. Ama kendininki gibi olmuyor. (Keçi-koyun çobanlığı yaptığından bahsediyor.)

Ö.A.: Bir sene içerisinde kaç kere göçüyordunuz?

EK-2. (devam) Mülakat

N.S.:İki. Bir kış bir yaz. Kışın şuranın arka tarafına varırsın. (Eli ile durduğumuz yerden alanları işaret ediyor.) Yazın buraya çıkarsın. Niye? Bura serin, yeşil, görüntü güzel, gölge var. Aşağısı sıcak olur yazın. Bak şu buladanın orası eskiden...Şu buladana bak güzelliğine şunun bir resmini çeksene.

Ö.A.: Tamam.

N.S.: Ya da buradan dönüşte çekelim. Biz ordayken küçük bir şeydi koca buladan olmuş. (Şaşırıyor.)

Ö.A.: Köken olarak geçmişini nasıl hatırlıyorsun? Hani sizinkiler dedengil ya da öncesi nereden gelmiş? Bir adları ya da lakapları var mıydı?

N.S.: Yok adımız yoğdu. Dedemi de ben hiç görmedim. Kimseyi tanımam. Bizimkiler oldum olası hep küstüler. Bacılarım anlatır da pek konuşmayız zaten. Ben erken ayrıldım şehre çalışmaya inince onlar ondan sora ayrılıklar. Hemen göyün girişinde (Değirmençay Mahallesi olarak bilinen eski Erçel Köyü) çardaklar çatmalar var ya, onlar benim bacılar işte. Onlarda göçüyor. Hatta deveyi filan onlar bilirler.

Ö.A.: Aslen deve ile göç etmedin mi yani? Kara kıl çadır?

N.S.: Deve bizde yoğdu ama kıl çadır vardı babamdan kalma. Pek temiz değildi yırtıktı hanımı kaçırana kadar kaldım birkaç kere amma tek başına olacak iş değil. Kurması tek adam için zor. Katır, eşek vardı ama. Zaten yakından birilerine gidip onların eşeklerini alırdık göçerken.

Ö.A.: Yine çadırlar arası uzaklıklar, başka ailelerin çadırlarıyla yani böyle miydi? Yoksa daha yakın mıydı?

N.S.: Taa yakındı canım. O zamanlar köyde de bir şey yoğdu. Ne yapacaksın birbirine destek olacak insan lazım.

Ö.A.: Geçim kaynağı hep hayvancılık mıydı peki?

N.S.: Hee..şuraya göçtük mü bir şeyler ekip dikerdim ama mallan davarlar geçinirdik. İşte sütü, yağı, kılı, yünü de satılırdı. Başka hiçbir kaynağımız olmadı. Ben köye inip işte onun bunun bahçesine bakardım. Başkasının malını yüklenirdim. Çobanlık filan.

Ö.A.: Ne kadar süre kıl çadırdıydın? Ne kadar süre naylon çadırda kaldın ve ne zamandan beri köyde yaşıyorsun?

EK-2. (devam) Mülakat

N.S.: Öyle yılca bilemem de delikanlıyken kıldı annemgilin çadırı. Sonra ben işte şehre indim. Döndüm iki üç yılda öyle kaldım tek. Sonra hanımı kaçırdım. O zaman da kılı brandaya çevirdik. Bura geldik zaten. Öncesinde İnsu tarafındaydım. Yayan gider gelirdim bura düşün (İki köy arasındaki mesafe yaklaşık 10 kilometre). Beş sene öncesi, Teslime (İki erkek iki kız, dört kardeşten en küçük olan kız) ortaokula başlar başlamaz köye göçtük.

Ö.A.: Hazır yeri gelmişken sorayım ne zaman aracın oldu? Neydi ilk aracın?

N.S.: Çok geç oldu ya, yayandık hep. Şimdi şu motorla bile gelesimiz yok araba olsa deriz. 97 Yılında aracım oldu. Arabayla gidip geliyordum ama gene de yaya da gidip geldim. Misal doğru dürüst yol yoktu. Şu geçerken takıldığımız yerde bırakırdık arabayı. Ev taa şu tepenin arkasındaydı. Oradan sonra hep yaya.

Ö.A.: Eşyaları yayanken nasıl taşırdınız?

N.S.: Dedim ya eşek ile katırla.

Ö.A.: Zor değil mi Nizami Amca? Şimdi hele benim gözümde. Tamam, hayat basit huzur çok ama iletişim yok, ulaşım yok... Çocuklar itiraz etmezler miydi? Hele başka çocuklardan bir şeyler görünce? Evi olanlar var, televizyonu...

N.S.: Büyük kız pek anlamadı. Valla biz de anlamadık nasıl büyüdü. Vakit yoktu ki düşünmeye bunları. Hep iş. E sonra ilk oğlan oldu. O çok isyan etti ama. Savaş, küçük oğlan zaten okula bile gitmedi. Kaldı hep. Çocuklar da biliyor biliyor mu? Kız işte Teslime istedi şehirde okuyacağım diye.

Ö.A.: Telefon işini nasıl hallettiniz? Ne zaman oldu telefonunuz?

N.S.: Bizim yeni zamana kadar telefonumuz yoğdu. Ondan bundan düşeni alırdım. Dağda bayırda parçalanır şimdikiler. Onlar da parçalandı parçalanmaz mı? Kaybolur, alışmamışız ki. Esas davarı sattık gittik dağdan ondan sonra. Zaten çekmezdi buralarda. Köyde ne anca.

Ö.A.: Peki çocuklarınkiler?

N.S.: Savaş (Küçük oğlu) inerdi hepsininkini doldurmaya. Kızların yoktu. Abisiyle kendininkini bir de benimkini...

Ö.A.: Çocukların ihtiyaç duyduğu bir şeyler oluyordur illa ki. Televizyon filan...

EK-2. (devam) Mülakat

N.S.: He öyle desene, onlar vardı zaten. 96 Yılında, yok, 94'te jeneratör aldım. Belediye olduğu zamandı köyün. 95-96'da takılıydı televizyon jeneratöre. İzlerlerdi. İlk ben kurmuşumdur çadıra televizyonu.”

Ö.A.: Cidden mi, benzinle mi çalıştırıyordun jeneratörü?

N.S.: Hee 90'larda da pahalıydı ama bu kadar değil. Benden sonra Kaymaç (Kaymaç Yaylası) tarafında kullanan oldu.

Ö.A.: Peki eşyalar arasında jeneratör gibi farklı amaçlarda kullandığın başka şeyler oldu mu?

N.S.: Nasıl?

Ö.A.: Nasıl anlatsam... Hani jeneratörü balık tutmak için de kullanmışsın ya.

N.S.: Bak onu sese mi çekiyorsun? (Gülüyor. Çünkü Mersin ve Adana'da artan vakalardan dolayı jeneratör ile dere, göl gibi alanlarda balık avlanması yasaklanmıştır. Suyu verilen elektriğin aynı zamanda sudaki diğer canlıların da yaşamını tehlikeye attığı ve su içerisindeki habitatı tehdit ettiği dokusunu bozduğu gözlemlenmiştir.) Eskidendi o. Hapse atıyorlar artık.

Ö.A.: Yani Yörüklerin sahip oldukları eşyaları farklı amaçlarla kullanma gibi bir durumları var. Hani göçer hayatta fazla eşyaları yoktur ya...

N.S.: Tabi olmaz. Adam ne yapsın eşyayı. Buradan kalkacak bura konacak... Eşya yük, eşya az olacak ki çabuk göçsün.

Ö.A.: Peki temel konulara geri dönelim. Yemek ekmek nasıl yapılırdı? Ocak filan?

N.S.: Annemgil de ateş yakardı, hanım da.

Ö.A.: Çamaşır peki?

N.S.: Ateş gene canım. Kazanda kaynatırdı hanım. Az yıkanırıdık tabi. Büyük küçük abdestte başta serbestti, eskiden. Zaten hayvanın peşinde... Her taş altı...(Gülüyor.) Bir yattığın yere bir koyduğun taşa derlerdi. Şimdi bir kuyu kazılır az ötede. Bir de çatma çatılır yıkanmak için. Ateş-gazan hepsini hallediyor soğuk sıcak ılık...

Ö.A.: Farklı bir soru olacak ama aklıma geldi. Pek bilmem dedin ama akrabalarında ya da çevrende hiçbir konuda usta olan yok mu? Zanaatçı filan...

N.S.: (Muhtemelen kelimeye aşına olmadığından yanlış anlıyor.) Yok ya sanatçı ne yok nerden çıktı o?

EK-2. (devam) Mülakat

Ö.A.: Öyle değil. Hani mesela bu çadırları ailede kim dokurdu? Ya da kime dokuturdunuz? Başka meziyetleri olan var mıydı? Bakırcı, kalaycı, körüklü çizme yapan, çerçi olan? (Çerçi kelimesinin TDK'daki anlamı şöyledir: “Köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiyeye eşyası satan kimse.”)

N.S.: Vardır elbette bilmem ben. Tahtacı deriz biz onlara. Bizden değiller. Bir meziyet bizimkilerde davar gütmek işte. (Tahtacı kelimesinin TDK'daki anlamı şöyledir: “Özellikle Toroslarda yaşayan Alevilere verilen ad.”) Hanım doğulu zaten benim. Onun tarafta da yok. Kaçırdım ben onu. Ama çulhalık yapıyor o olur mu?

Ö.A.: Evet, mesela...

N.S.: Yaptırayım istersen. Bizim bir çul vardı nicedir durur. Hanım yapmıştı, kullanmadık. Geçen 500 liraya satmış.

Ö.A.: Kıldan mıydı? Kara kıl kilim?

N.S.: He keçi kılı.

Ö.A.: Çadırda dokur o zaman.

N.S.: Yok ya, o başka meziyet.

Ö.A.: Peki bu çadırlardaki naylonları neden tercih ettiniz?

N.S.: Ya vardı kıl olan da, eskidiydi biliyor musun? Hayvan yedi ne bileyim, koktu etti. Naylon nasıl eskir de her yere kullanın ya, kova misal, köpeğe davara yalak olur. Mutlaka kullanılacak yeri vardır. Branda da öyle, bulduk kullandık. Herkes kullandı. Nasıl başladı bilmem. Oradakini bir şeye yaratırdık işte.

Ö.A.: Güzel aslında ilginç olan bu durum. Bunlar gibi başka neleri değiştirdiniz ya da yeniden kullanırdınız? Mesela elektronik şeyler için de böyle midir? Bir daha bir daha farklı yerlerde kullanır mısınız?

N.S.: Valla zor sordun. Ama yoktur herhalde nerde o kafa... Bir hanım çul dokur işte ona da çulhalık kurarız en karışık bir de işte televizyon filan kurmuştuk.

Ö.A.: Daha çok naylon o halde, plastik eşyalar filan.

N.S.: He he, Daha soracak mısın vakit geç olmadan gidip dönelim.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AĞÇA, Ayşe Özge
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 15.11.1991, Ankara
 Telefon : 0 (506) 320 00 53
 e-mail : ozge.agca48@gmail.com

Eğitim	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi /Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Ürünleri Tasarımı	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi /Güzel Sanatlar Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı	2014
Lise	İçel Anadolu Lisesi /Fen Bilimleri	2009

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-Halen	Atılım Üniversitesi ANKARA	Araştırma Görevlisi
2016-2016	Nergiz Dekorasyon Tasarım San. Tic. A.Ş. ANKARA	Endüstriyel Tasarımcı
2014-2015	ArGeVis Bilişim Danışmalık Tic. Ltd. Şti. MERSİN	Endüstriyel Tasarımcı

Yabancı Dil

İngilizce - Almanca

Yayınlar

1. Ağça, A. Ö. ve Akbulut, D. (2018). *Maddi Kültür ve Teknoloji Etkileşiminde Yeni Endüstriyel Konargöçerlik*. UTAK 2018: Tasarım ve Umut Konferansı, 12-14 Eylül, Ankara, 61-79.

2. Ağça, A. Ö. ve Akbulut, D. (2018). *Authenticity, Material Culture, and Design: Intersecting Grounds of Yoruk Culture and Tourism*. 12th International Conference of Design Principles&Practises, 5-7 March, Barcelona.
3. Ağça, A. Ö. (2018). *Endüstri Ürünleri Tasarımı Öğrencileri için Yeni bir Storyboarding Yöntemi*. ISIDE2018: 3'rd International Symposium on Industrial Design & Engineering, 22-24 November, Antalya, 386-392.

Hobiler

Anime-Manga, Storyboarding, Keman, Seramik

GAZİ GELECEKTİR..